

Зірка Мензатюк

ЯК Я РУЙНУВАЛА ІМПЕРІЮ

Зірка Мензатюк

ЯК Я РУЙНУВАЛА ІМПЕРІЮ

**Як я руйнувала
імперію**

Зірка МЕНЗАТЮК

Як я руйнувала імперію

Видавництво Старого Лева
Львів – 2016

УДК 82-3
ББК 84 (4УКР)
М 50

«Як я руйнувала імперію» – перша українська повість для підлітків про останні роки радянської імперії. Як жили радянські люди? Кого боялися? І чого прагнули?

Герої повісті – підлітки, що дружать, сваряться, хуліганять, часом навіть вдаються до чарів, а при тому опиняються у вирі суспільних змін. Читач зрозуміє, чому були неминучими й наступні потрясіння, що їх зазнала Україна. Чому розвалився Радянський Союз? І – найголовніше – хто його розвалив?

Автор повісті Зірка Мензатюк – лауреат премії імені Лесі Українки, чиї книги стали бестселерами в українській дитячій та підлітковій літературі останнього десятиліття.

© Видавництво Старого Лева, 2014
Текст © Зірка Мензатюк, 2014
Обкладинка © Ростислав Попський, 2014

Всі права застережено

ISBN 978-617-679-056-3

*Олі й Наталочці,
що пам'ятають ці події*

Літа Божого 7496
(воно ж літо 1988)

Розділ 1. Переполох у поїзді

Холодного квітневого вечора до нас подзвонила Оріся й сказала:

– Яринко, хочеш поїхати до бабусі? Допоможеш мені залагодити одне дільце.

Я сіпнулася спитати, що саме треба залагоджувати, але Оріся нетерпляче перебила:

– Я дзвоню з телефону-автомата*, і він зараз роз'єднає нас, бо в мене лиш одна монетка. То поїдеш чи як?

Ха! Чи я поїду!

– Само собою! – відповіла я, бо хто б відмовився їхати з Орисею, та ще й до бабусі. Моя бабуся живе за п'ятсот кілометрів від Києва, тож

* Телефон-автомат – телефон, який стояв на вулиці. З нього дзвонили, вкидаючи монетки.

я буваю в неї нечасто. Принаймні значно рідше, ніж хотілося б.

Їхати належало завтра – це було чисто по-Орисиному. По-спринтерськи.

Але я ще не розказала про Орисю.

Вона моя тітонька, тобто рідна мамина сестра, молодша за маму на цілих одинадцять років. І я теж молодша від Орисі на одинадцять. Отож Орися, так би мовити, – середнє арифметичне між тітонькою і сестрою. Неважко здогадатися, що я не називаю Орисю тітонькою. Яка з неї тітка? Вона студентка, спортсменка (саме так: вона спринтер* і навчається в інституті фізкультури), красуня і на додачу дельтапланеристка. Вона літає на дельтаплані на кручах під Києвом, на околиці села Ходосіївка, і я навіть їздила дивитися на її польоти. Тобто вона – моя летюча тітонька, ха-ха!

Наступного дня після нашої з Орисею розмови мама, зітхаючи й нарікаючи на раптове збирання, доставила мене на перон до поїзда «Київ-Чернівці». Крім сумки і бутербродів на дорогу, я везла дефіцитний** «Київський» торт, котрий мама якимсь дивом купила, вистоявши довжелезну чергу. Орися, як і слід було сподіватися,

* Спринтер – бігун на коротку дистанцію.

** Дефіцитний – той, якого не вистачає. Дефіцит – недостача; в Радянському Союзі більшості потрібних людям речей в магазинах не вистачало.

примчала за півхвилини до відправлення поїзда. Щойно ми вскочили у вагон, як поїзд рушив. За вікном пропливло розгублене мамине обличчя. Вона щось гукала наостанок, але її не було чути. Ми поволі пробиралися вагоном (звісно, плацкартним, у купейні Оріся квитків не бере), і тоді мені здалося, що Орісіна спортивна сумка якось підозріло ворухиться. Тобто сумка ворухилася насправді, але я подумала, що то мені здалося, бо вагоном стрясало на стиках колій, і ми хилиталися, немов п'янички.

Нарешті ми всілися на своїх місцях – у самому кінці вагона біля туалету. Мене такий «сервіс» не засмутив. Навпаки, мене переповнював веселий азарт, бо ця нагла, як сніг на голову, поїздка вже сама собою була пригодою. І ось тоді, тримаючи сумку на колінах, Оріся сказала, що везе до баби кицьку.

– Кицьку? – підскочила я з несподіванки. – Вона що, в сумці? Покажи!

– Та почекай же! – присадила мене Оріся. – Спершу вислухай, у чому річ.

Справа була ось у чому. Вона підбрала ввечері на вулиці кошенятко. Було темно, пізно, холодно – Оріся не могла залишити його надворі. Але в її гуртожитській кімнаті кошеняті було погано. Варену ковбасу воно не їло, на кращу Орісі

бракувало грошей, а перед стипендією бракувало й на молоко. Крім того, невдовзі літо, гуртожиток спорожніє, і кицьку все одно доведеться кудись прилаштувати.

– Тому я вирішила відвезти Пуму в село.

– Вона схожа на пуму? – знову підскочила я, уявивши смолисто-чорну Багіру з мультфільму про Мауглі.

– Ні, – заперечила Оріся. – Просто ката нашої вахтерки звати Адідас, на честь фірми спортивного одягу. А ще одна спортивна фірма називається «Пума», от ми з дівчатами і назвали кицьку Пумою.

Це мене розсмішило, хоч Оріся вважала, що нічого смішного тут нема.

Із кицьчиним переселенням намічалася проблема. Вірніше, навіть дві. Перша – це, звичайно, бабуся. Котів вона недолюблює, м'яко кажучи. Все-таки людина дивно влаштована. Бабуся не терпить котів за те, за що власне мала б їх любити: бо вони їдять мишей, а миші викликають у бабусі панічний жах. Колись я в цьому переконалася. Знайшла в мишоловці живу мишу, яка впіймалася за хвіст, і, вийнявши її, понесла показати бабусі: мале оксамитово-сіре звіря з чорними очима-намистинками. Бачили б ви, що тоді вчинилося! Бабуся з лементом кинулася геть; вона тікала,

а я бігла слідом: з вітальні у спальню, зі спальні в кухню, з кухні в комірчину, де вона замкнулася й не виходила, аж доки дід не конфіскував мій трофей. Я тоді добряче розважилася.

Попри все, у бабусі жив кіт-мишолов, але це не збільшувало наших з Орисею шансів на успіх. Скоріше навпаки, тому що бабуся навряд чи погодиться годувати двох котів. Та й її кіт... Хтозна, як той розбишака поставиться до новоприбулої кицьки. В цьому полягала наша друга проблема, але мене вона не стосувалася. Мені, за Орисиним задумом, належало вмовити бабусю.

– Добре, спробую, – погодилася я, хоча не вірила в успіх. Бабусю бувало дуже нелегко вмовити, а часом і неможливо. – Покажи нарешті свою Пуму.

Орися відкрила замок-блискавку, і переді мною постало...

– Оце воно? – пирснула я сміхом.

То було миле пухнасте чорно-біле звіря, але в ту мить його шерсть недоладно стирчала на всі боки, а дрібна мордочка виглядала на рідкість пришелепуватою.

– Вона гарненька. Але зараз ображена, – сказала Орися, пригладжуючи розкошлані кицьчині боки.

– Пума! Ха-ха! Ряба Пума! – мене чогось найдужче смішило те, що кицька чорно-біла. Я ж

сподівалася побачити хижу Багіру, а тут виявилося щось цілком протилежне: беззахисне й кумедне.

– Дай-но її мені!

На відміну від бабусі я люблю котів, але свого кота не маю, тому що мама не дозволяє заводити його в міській квартирі.

Орися подала мені Пуму, і тоді... Я так і не зрозуміла, як то сталося. Вагоном у черговий раз трясонуло. Я, потягнувшись за кицькою, втратила рівновагу, і тої ж миті чорно-біле чуперадло катапультиувало з моїх рук.

– Та тримай же!

Але було запізно. Кішка шаснула геть і зникла з очей, а поїзд, загримотівши залізними ребрами, спинився у Фастові.

– Зараз вагон відчинять, і вона втече надвір! – сполошилася Орися.

Ми притьмом кинулися за Пумою, але її ніде не було, а були сумки, клунки, чемодани – лишенько, скільки різного манаття возять за собою радянські громадяни! Орися метнулася до провідниці попросити, щоб не випустила кішки з вагона. Хоч від провідниці то й не залежало, бо це чудо візьме й катапультиується, як з моїх рук, і тоді пиши пропало. А я тим часом нишпорила між клунками, питаючи усіх підряд:

- Ви кицьки чорно-білої не бачили?
- Ви не бачили?
- А ви не бачили?

Але вони не бачили – посліпли усі чи що? Врешті-решт половина пасажирів зазірала під лавки і столи, а друга половина переставляла сумки й чемодани, шукаючи нашу пропажу. Поїзд давно рушив, і ми вже майже втратили надію, коли нарешті один довготелесий дядечко, дістаючи матрац з верхньої полиці, запримітив за ним у куточку жаринки очей. Важко було збагнути, як Пума там опинилася, ніким не помічена в переповненому вагоні. Та це ще було не все. Зрозумівши своїми котячими мізками, що її хочуть піймати, Пума шугнула на протилежну полицю, з тієї – на іншу, і пішло-поїхало! Кішка носилася вагоном, лиш миготів її чорнющий хвіст. Люди ловили її, звалюючи з полиць матраци й перекидаючи склянки з чаєм, бравурно гриміло радіо, кружляло пір'я, що висипалося з подушок, наш дефіцитний «Київський» валявся догори дригом. Кішка носилася, а за нею бігли її ловці, тобто я з Орисею і ті пасажири, які нам допомагали. За ловцями з радісним вереском тупотіли дітлахи, за дітлахами – їхні матусі, за ними бігла провідниця, намагаючись навести бодай якийсь лад. Ця волаюча валка добігала в кінець вагона і збивалася в купу, з якої

вишмигувало чорнохвосте звіря, і все починалося з початку: валка розсотувалася і мчала в протилежному напрямку – ми з Орисею, дітлахи, матусі, провідниця... Не знаю, чи то цей вагон був рекордсменом Південно-Західної залізниці за кількістю дітей, яких він того дня перевозив, чи діти, що в ньому їхали, були рекордсменами з крику (мабуть, усе-таки друге). Але від їхнього галасу мені позакладало у вухах, а кішка остаточно ошаліла. О, вона показала себе сповна! Швидка, як блискавка, легка й стрибуча, справжня спортсменка, справжня пума з гнучкістю й спритністю своїх великих диких родичів! Поки ми її впіймали, надворі геть стемніло. А поки матусі повкладали збуджених, ошасливлених біготнею дітей, стало зовсім пізно.

Усю ніч пасажери ходили до туалету, торохкаючи дверима, які погано зачинялися. А коли не торохкали, то це робили за них ми з Орисею, бо кішка норвила вискочити слідом. Мабуть, цей вагон був рекордсменом ще й за кількістю ходінь у туалет. Ми по черзі мурчали біля Пуми, мені ледве вдалося трішки придрімати, а Орисі й того ні. На додачу до наших злигоднів Пума серед ночі влаштувала сольний концерт, розбудивши весь вагон своїм нявчанням.

За все життя в мене не було жахливішої поїздки!

Зайве казати, що вранці ми з Орисею, змучені, невиспані, вихопилися з поїзда, як з вогню.

Нарешті ми приїхали!

Але наші з Пумою пригоди тільки починалися.

Розділ 2.

Софрониха оголошує війну

Нас огорнула різка ранкова прохолода і – весна! Буковинське село вже напинало білі вітрила – в ньому зацвітали морелі. То тут, то там у безлистих садах здіймалися чудові рожевувато-білі дерева, що розливали довкола себе гудіння бджіл і тонкі гіркуваті пахощі.

Коло бабусиної хати теж цвіла мореля, з комина здіймався дим, на штахетах кукурікав півень. Оселя манила затишком і спокоєм, такими жаданими після безсонної ночі. Навіть Пума притихла в сумці, чи то майже притихла. Ми з Орисею перезирнулися, нас обох охопило радісне збудження, від чого ми, не змовляючись, закрокували жвавіше. Раптом попереду, навпроти бабусиної домівки, відчинилася хвіртка, і з неї, мов айсберг

з глибин океану, виринула Софрониха – найкапосніша бабусина сусідка.

– Ну, влипли! – встигла шепнути мені Орися, і я зрозуміла її з півслова.

Софрониха – то сільський шедевр, баба унікальна, з якого боку не глянь; але про неї згодом. Побачивши нас з Орисею, вона солодко засокоріла:

– Йой, Орися приїхала! То-то мамці буде втіха! А це Лесина дівчина? Вже так виросла? Ади*, ростуть дівки, як із води! А яка в тебе, Орисю, файна** курточка!

Софрониха явно хотіла побалакати. Орисина ж сумка, як на те, зрадливо заворушилася, і з неї почулося не нявчання, а погрозливе вурчання, від якого Софрониху на мить заціпило.

– Ви чули? Що то було? – насторожилася вона, забігавши очима по сусідських парканах.

– Ні, не чули нічого, до побачення! – підштовхнула мене під лікоть Орися, і ми в прискореному темпі шаснули в бабусин двір.

А там до нас уже спішила моя найкраща в світі бабуся!

– Ми привезли вам кішку, – з ходу ошчасливила її я, привітавшись. – Мама не хоче тримати вдома kota, а це така гарна, така ласкава киця!

* Ади – ти диви.

** Файна – гарна.

– Ви, лайдаки, котів мені звозите? – похитала головою бабуся, обіймаючи й пригортаючи мене до грудей. Її руки пахли корицею й гарячою олією, мабуть, вона щойно пекла млинці.

– Хай це буде моя кішка! Я влітку приїду й буду з нею гратися! – стояла на своєму я.

Поки що дільце йшло як по маслу. Якимсь дивом бабуся навіть не розсердилася, що ми всандалили їй кішку на додачу до її мишолова. Може, не мала на те часу, бо спішила нагодувати нас. То в неї найперша справа, коли діти з дороги, а отже, голодні.

– Дуже голодні! – підтвердила Оріся, і бабуся заметушилася ще меткіше.

Пуму випустили в кімнаті, і вона, розкошлана і чи то здивована, чи обурена праведним котячим гнівом за перебуте в дорозі, шаснула під диван. Що ж, роззирайся на новому місці! Ми зачинили її й подалися на кухню.

Сніданок був уже готовий: яйця з часником і гаряча, паруюча кулеша, зварена з кукурудзяного борошна, млинці, які запахли мені ще у дворі, а на завершення сніданку ми мали ще й... гм, торт. Він, щоправда, в поїзді перекинувся догори дном, троянди з рожевого масла розмазалися по коробці, але, зрештою, на смак то не вплинуло.

Пумі також злагодили сніданок. Бабуся поставила поряд з мискою свого мишолова ще одну

й налила в обидві молока. Оріся принесла Пуму, але та, замість хлебтати молоко, лиш ошелешено озиралася. Була вона невеличка, дуже пухнаста, з чорною головою і чорним хвостом, густим, як помело, а в її ясно-зелених очах застигло наївне здивування. На грудях у неї біліла латочка, лапки також були білі, тож коли кішка ступала – тихенько, обережненько – здавалося, ніби вона боїться забруднити їх.

– Файна кицька, – сказав дідусь.

– Ага, файненька, – погодилася з ним бабуса, і нам з Орисею остаточно полегшало на душі.

Тим більше, що й бабиного котиська поява Пуми начебто не роздратовала. Він лиш мимохідь глянув на неї (вона при цьому присіла з несподіванки або з ляку) і заквапився до своєї миски. Це був добрий знак, бо бабин дебелий бойовий мишолов так ганяв довколишніх котів, що з них летіла шерсть.

Та все ж одну, і то дуже гостру проблему ми з Орисею не передбачили. Ми недооцінили Софрониху, яка жадала почути київські новини.

Отже, Софрониха. Це була б майже сільська класика, живий персонаж Нечуя-Левицького – балакуча й сварлива баба, охоча до пліток і чуток, – якби не одна риса, що робила її унікальною, як доісторичний мамонт. Софрониха вірила в чари

й ворожбитство і навіть сама трохи зналася на них. Яйця під квочку вона підкладала в неділю, коли люди виходили з церкви – курчата від того мали дружніше вилуплюватися. Соняшник сіяла мовчки, аби горобці не видзьобували насіння. У вівторок не прала і не перевдягалася, щоб не мати напасті. Але найбільше клопотів їй завдавала безперервна війна з ворогами, які її чорнили. Ні, чорною фарбою її ніхто не вимазував. То чинилися магичні дії, від яких у баби починалися всілякі прикросі. Бідолашна Софрониха відчайдушно боронилася від лиха, сварячись то з одною, то з іншою сусідкою, яких вона підозрювала у ворожбитстві. Моя бабуся єдина якимсь дивом уникала Софронишиних підозр.

Тільки-но ми поснідали, як брязнула клямка на вхідних дверях.

– Гафіє, ви в хаті? – обережненько спиталася Софрониха з-за порога.

Бабуся вийшла їй назустріч, і вона збуджено зацокотіла:

– Йой, Гафіє дорогенька! Таке мені сьогодні си трафіло*... Не інакше, як пороблено. Певно, Митриха поробила, та... та... ворожка, прости Господи! Від самого ранку мені щось причувається та й причувається, аж страх мене збирає...

* Си трафіло – трапилося.

Ми з Орисею презирнулися. Ми ж-бо знали, що «причулося» Софронісі.

– Ходіть, кумо, до хати, – запросила сусідку бабуся, готова вислухати її чергову біду.

В цьому полягала фатальна бабусина помилка.

Бо Софрониха ступнула до світлиці та й застигла на порозі. У кімнаті – лишенько! – панував нечуваний розгардіяш. Домоткані килимки на підлозі були зібгані, а серед них сиділа наша коштовна Пума. Побачивши Софрониху, вона розбіглася, плигнула на останній килимок і – пррроїхалася, зсунувши його в загальну купу. Звідти кішка майнула на диван, далі скочила на килим, прибитий на стіні і, чіпляючись кігтями, подерлася під самісіньку стелю.

– Во ім'я Отця, і Сина... – залепетала Софрониха, хрестячись тремтячою рукою.

– Кумо Аничко, не бійтеся! Діти привезли з Києва кицьку, а вона, дурненька, перелякалася в дорозі, – стала пояснювати бабуся, але Софрониха різко обернулася до неї.

– Ая*, кицьку! – проворкувала вона, сиплючи іскри з очей. – Ніби я не бачу, що то є! Таже то щезник! Йой, Гафіє, нащо-сте його вигріли? Таж то гріх! – і Софрониха, як фурія, вилетіла з хати, хряснувши дверима.

* Ая' – аякже.

– От тобі й на! Через вашу кицьку сусідка нагнівається, – зітхнула бабуся, поправляючи килимки.

Я нічого не втямила. Який щезник? Що бабуся вигріла? Оріся пояснила: колись існувало повір'я, буцімто щезника, тобто чорта, можна вигріти зі знеска – з дуже малого курячого яєчка. Для цього треба носити знесок під пахвою. Вилупившись, чорт служить своєму господареві, допомагає йому розбагатіти. Але відслуживши певний час, починає його мучити, на що теж є рада: щезника можна продати.

– Ого! – захихотіла я. – Можна вигріти власного, персонального чорта?

Оріся лиш відмахнулася, мовляв, у це давно ніхто не вірить, крім Софронихи. Зате Софрониха явно почне війну, тривалу, з численними баталіями (словесними, звичайно), чим завдасть моїй миролюбній бабусі неабияких прикрощів.

Як шкода, що саме тепер ми мали вертатися в Київ!

Та перш ніж їхати, я полізла в курник і обнишпорила кошики, в яких неслися бабині кури. На жаль, вони, добре годовані пшеницею, несли винятково крупнокаліберні яйця, серед яких не знайшлося нічого схожого на знесок. Воно й на краще, бо не в школі ж його вигрівати? Зате

на канікулах матиму веселеньку розвагу, та ще й не одну, ха-ха! О, літа можна сподіватися цікавого!

Ой, гвалт! Я ж не розповіла про себе. Звати мене, це вже зрозуміло, Ярина, а прізвище моє – Найчук. Вчуся я непогано, хоч і не відмінниця. Нічим особливим не вирізняюся. Не спортсменка, не юна поетеса, на вигляд також звичайнісінька. Якби вміла співати, то заспівала б про себе, як Наталка Полтавка з відомої п'єси:

Дівка проста, невродлива,

Добра серцем, не спесива.

Сподіваюся, що серце в мене добре (бо не люблю злих людей).

Стояв чудовий сонячний день. Морелі пахли, небо синіло, бабуся з Орисею сіяли квіти: чорнобривці й айстри, матіоли й пахучий кучерявий васильок. Мені спало на думку показати Пумі двір. Тож я винесла кішку й, обхопивши обома руками (щоб перешкодити катапультиванню), опустила її на молоду траву. Вона присіла, понюхала землю, повітря, тоді підняла мордочку до неба, і його безмір відбився в її очах здивуванням і переляком. Світ був незрівнянно більший, ніж знайома їй кімната в студентському гуртожитку. Приголомшена цим відкриттям, кішка обережно посунулася задки, розвернулася і – чкурнула до хати!

Більше того дня Пума не бешкетувала. Засівши за диваном, вона, мабуть, міркувала про велич світу і про свою котячу мізерність.

– Мусить звикнути, – співчутливо казала Орися. – Вона звикне.

Ми ж мусили вертатися до Києва, хоча мені невимовно хотілося ще бодай трохи побути в селі. Хотілося дужче, ніж будь-коли раніше!

Розділ 3.

Ігрек

Літо! Нарешті воно настало. Сонце, теплінь, канікули, – дід каже на них «вакації», і це слово мені подобається. «Вакації» схоже на «акації», а вони саме в розквіті. Усю дорогу з Києва до Чернівців вони обсипали трасу теплим, солодким білим цвітом.

У бабусине село ми приїхали поночі. Поки мама відчиняла браму, а тато заганяв авто у двір, я попростувала до хати – й остовпіла на півдорозі. З даху, з ринви на мене світили жовті очиська. Що воно? Невже сова? Намагаючись не сполохати невідому істоту, я вдивлялася в сутінь. Ні, на птаху не схоже, скоріше то був звірок, але з-за ринви не вдавалося його розгледіти. Може, тхір? Вони водилися у stodолі. Або куниця.

Почувши метушню у дворі, з хати вийшли дідусь з бабусею, почалося вітання-обнімання, проте звірка вони не налякали.

– Бабусю, що то в вас на хаті? Тхір чи куниця? – спитала я, коли бабуся випустила мене з обіймів.

– Пума твоя, от що! – засміялася вона.

– Пума? Лазить по хаті? – не повірила я, бо хата в баби мурована й висока, покрита бляхою. По таких сільські коти не гуляють.

– Лазить, як бачиш! Не кицька, а якесь чудо, – поскаржилася бабуся, але в її голосі не чулося злості.

За вечерею я потроху з'ясувала все, що мене цікавило: що Пума прекрасно освоїлася; що бабин кіт мирно з нею співіснує; що Софрониха не припинила ворожнечі. Отже, з кішкою порядок, а літо буде сповнене пригод. Я мала провести його в селі (за винятком поїздки в Ригу, куди збиралися мої батьки, хоч я воліла б податися на море).

Що Пума – чудо, я переконалася вже наступного ранку. Як тільки я, прокинувшись, вийшла надвір, вона влаштувала циркову виставу, ніби спеціально для мене. Замість арени кішка вибрала молоду грушу, що росла серед двору, і стала показувати справжні акробатичні номери. То лазила стовбуром вгору-вниз, хутко-хутко, як білка;

то крутилася на гілці, оберталася так і сяк, і вниз головою. А найсмійніше, що вона ще й висіла ковбасою, тримаючись за гілку передніми лапками – тільки хвіст метлявся, мов чорне помело. Я нізащо не повірила б, що простий, недресирований кіт може таке витворяти.

– О! О! Лазіння по канату! Підтягування на перекладині! От Пума! От показує! Не кицька – чорно-білий телевізор! – коментувала я її викрутаси.

– Ну й ну, – похитувала головою мама, що теж зупинилася подивитись на котячий цирк. – Ця кішка – спортсменка, як і Оріся. Правду кажуть, що домашні тварини схожі на своїх господарів.

Зовні Пума від весни майже не змінилася, хіба що з її очей зник вираз наївного здивування. Тепер це була доросла кішка, невеличка, граційна і спритна.

– То ми подружимося, чи як? – спитала я, взявши малу витівницю на руки. – Ти будеш зі мною гратися?

Кішка не пручалася. Двоє зелених очей з цікавістю дивилися на мене, а далі Пума лизнула мій ніс теплим шорстким язичком.

Літо в селі я починаю з прибирання в кімнаті на горищі. Ця крихітна кімнатка – моя улюблена (і Орісіна теж). Звідси видно далеко довкола: сад,

що збігає вниз по схилу пагорба, сусідські хати й городи, тополі в лузі і пасмо синюватих гір за Прутом – он Цецино, он Круглий горб, а то Лиса гора. Відчинивши двері на балкон, тут добре сидіти просто на порозі, добре ночувати, дивлячись на зірки, і взагалі тут чудово, коли хочеться побути наодинці. Бабуся зберігає в цій кімнаті своє ткацьке приладдя і пряжу, бо тут її начебто менше їсть міль. Я виставляю все те на горище, витираю пилюку, мию підлогу, на вікна чіпляю свіжі фіранки – і моя піднебесна кімната готова.

Упоравшись з прибиранням, я понишпорила в курнику (знеска знову не знайшлося), а далі ви-йшла в сад. Я саме розмірковувала, чим зайнятися, коли мої роздуми перервав гучний оклик:

– Боже помагай!

Здригнувшись від несподіванки, я обернулася на голос. З-за плота до мене скалив зуби незнайомий хлопець. Довгобразий, засмаглий до каштанового кольору, з темним чубом і жвавими карими очима. Вдягнутий він був у чорну футболку з написом «Metallica». О, Господи! Та він металіст, судячи з футболки і задовгого волосся. Рокер!

– Кажу ж: Боже помагай! – повторив хлопець.

Стій-но, а що я роблю? В чому мені «Боже помагай»? Знічев'я збиваю прутиком ліхтарики кульбаби...

– Кажали боги, аби й ви помогли, – відповіла я сердито, бо він, ясно ж, кепкував.

– Я тебе знаю. Ти приїхала з Києва, – хлопець пропустив мій уїдлиий тон мимо вух.

– А я тебе – ні!

– Мене звати Ігрек.

– Вельми приємно познайомитися, – я схилилася в церемонному поклоні, вдаючи шляхетну даму.

– Ха-ха! Шкода, що ти не спитала, чому я не Ікс. Тоді ти була б вісімнадцятою дівчиною, яка про це спитала.

– Ах, ах, як шкода, що я не вісімнадцята!

Ігрек розглядав мене насмішкуватим поглядом, спершись ліктями на пліт.

– То про твою кішку плеще Софрониха? – несподівано спитав хлопець.

– А що вона плеще? – стало цікаво мені, і я підступила ближче до плота.

– Та всіяке... Що твоя баба ворожка, виграла собі дідька. Тепер той дідько уночі ходить у Софронихи навкруг хати, тому в неї кості болять, поперек ломить, у вухах стріляє, – останні слова Ігрек промовив, копіюючи Софрониху, і ми обоє розсміялися. – Скажи по правді, а ти часом не відьма, га? Не навчилася в баби ворожити?

– Відьма, відьма! – в тон йому відповіла я. – Тому тримайся від мене подалі. Щоб і тобі в вухах не стріляло.

– Ов, як страшно! – хлопець зробив перелякані очі. – Ти нівроку язиката. Слухай, приходи до Прута на колоду. Там щодня після полудня збирається файна компанія. Прийдеш?

– Ага! Розігналася! Вже біжу! – я й далі трималася гонорово.

Хлопець, не прощаючись, покотив велосипедом по стежці між вербами, а я, задерши носа, почимчикувала до хати. Овва! Нехай не думає, що я кинуся на перший поклик.

Але на Прут мені кортіло, адже день стояв спекотний. Вдягнувши під плаття купальник, я подалася до своєї сільської подружки з дивним квітковим іменем – Півонія. Або Півоня, як кажуть у селі. На Буковині таке ім'я – звичайнісіньке і нікого не дивує. У тієї ж Півоні не сім'я, а квітник. Її старшу сестру звати Фіалка. Вона студентка-філолог, худорлява, мрійлива, – справді схожа на фіалку, улюблену квітку поетів. Півоня – інакша: круглолиця й рум'яна, на щоках у неї ямочки, волосся біляве, як прядиво, зібране в високий «кінський хвіст». У сім'ї росте ще й третя квіточка на ім'я Калина – дуже миле і не менш шкодливе дитя.

Я застала Півоню над коритом з кукурудзою, яку вона теребила, надувши губи. З моєю появою качан полетів у корито, і я опинилася в міцних обіймах:

– Яринка! Приїхала! Ти з батьками чи з Орисею? Приїхала ще звечора, і тільки тепер прийшла до мене? І це називається подружка?

Я ледве встигала відповідати на шквал Півониних вигуків.

– Не хочеш піти на Прут? – спитала я після взаємних виявів радості.

– Та де не хочу! – Півоня копнула корито з качанами, аж воно ледь не перекинулося. – Мама не пускає, поки все це не обтереблю.

Я чудово розуміла її. То неабияка досада – теребити торішню кукурудзу замість плескатися в річці. Сівши поряд з Півонею, я теж заходила-ся теребити, а вона жваво викладала мені новини про спільних знайомих і особливо про Софрониху й мою Пуму, про що я, однак, уже дещо чула.

– Що то за хлопець – Ігрек? – спиталася я ніби знічев'я, проте Півоня загорілася цікавістю, аж кукурудзу облишила.

– Ти познайомилася з Ігреком? – запитала вона.

Я розповіла про зустріч у саду, змовчавши про запрошення до Прута.

– Він тобі сподобався?

Ну от! У цьому вся Півоня. Вона вбачала любовні шури-мури навіть там, де ними ані пахло.

– Побійся Бога, Півонько! Я бачила його дві хвилини, не більше.

– Бачила – значить, могла вподобати. Він непоганий хлопець. Хоч і вар'ят.

У Півоні всі хлопці – вар'яти, тобто ненормальні.

Невдовзі я мала повну інформацію про Ігрека: він перейшов у сьомий клас, жив на далекому сільському кутку, а ще він збитошник і баламут, яких мало.

– Уявляєш, що він витворив? – спиталася Півоня, і на її щоках заграли сміхотливі ямочки. – Побився об заклад, що справить собі червоний костюм. І справив! Умовив маму, і вона пошила йому піджак і штани з яскравого дешевого вельвету. Прийшов Ігрек у школу червонісінький, як помідор! Усі учні збіглися дивитися. Його, звісно, викликали до директора. Мовляв, що за витребеньки? А він каже: «Це колір радянського прапора. І піонерського галстука».

– Він що, такий завзятий піонер?

– Та де! Навпаки. Директор йому й каже: «Галстук – то на шиї. А в тебе червоні штани! Ти на цей колір сідаєш! Це неповага до нашої символіки!» – Півоня розсміялася, я теж.

– Він повний вар'ят. Тому стережись.

Ми дотеребили кукурудзу. Від незвички в мене горіли долоні, зате нарешті можна було йти до Прута.

Хоч я й не сказала Півоні про колоду, вона привела мене саме туди. То був стовбур могутнього дерева, що застряг серед річки. Коло нього убризках і піні кишіли діти, серед яких ми ще здалеку впізнали Ігрека. Не довше як за хвилину ми теж опинилися коло нього, в бурхливій гірській воді. О, тут було весело! Хлопці вилазили на колоду, але то не кожному вдавалося, бо стовбур був слизький, а течія рвала за собою. Ігрек примудрявся стояти на колоді, балансуючи, мов канатоходець. Я й собі спробувала сісти верхи, та мене зірвало, перекинувши через голову, наче ганчір'яну ляльку. Відпирхуючись, я вернулася до колоди з твердим наміром утриматися на ній, але все повторилося – знов і знов. Так ми й купалися зі сміхом і вереском – до дрижаків у тілі (бо ж вода холодна), а тоді весь гурт сипнув на берег відігріватися в гарячому піску.

– Тут класно, правда? Молодець, Яринко, що прийшла, – сказав мені Ігрек, що вмовився поруч зі мною.

Я мовчки хитнула головою. Бо ж Півоня – о, Півоня вже пряла хитрими очима, почувши його слова.

– У них, виявляється, побачення? – не то спитала, не то проспівала вона.

– Півонько, йди до дідька, – незлобиво відмахнувся Ігрек і, обернувшись до інших дівчат, запитав: – Новий анекдот розповісти?

Ті радо погодилися, тож він почав:

– Прийшов вуйко в театральну касу та й питає: «Чи є квитки на з'їзд колгоспників?» – «Ні, вуйку, нема». – «Я так і знав. Як файна комедія, то ніколи нема квитків».

Анекдот був політичний, а значить, заборонений, але всі дружно розсміялися. З'їзд колгоспників нещодавно відбувся у червонозоряній столиці Москві. Колгоспники на ньому нічого не вирішували, за них усе вирішила комуністична партія, отож він був не більше ніж вистава.

– А тепер питання на засипку: кого любив Ленін – багатих чи бідних? – провадив далі Ігрек.

– Звичайно бідних, – впевнено відповіла чорнява Ніночка, донька директора школи.

– То він і зробив, щоб усі були бідні. Щоб можна було всіх любити.

Знову залунав сміх, тільки Ніночка нахмурилася.

– Радянські люди не бідні. Просто в країні тимчасові труднощі, – сказала вона.

– Не треба говорити про Леніна дурниці, –

підтримала Ніночку її подруга Даша (яка до минулого літа була Дарусею).

– А ви не слухайте, як не хочете, – огризнувся Ігрек.

Ніночка відвернулася і вдавала, що не слухає. Ігрек же знай сипав анекдотами, смішив компанію – і на березі, й на колоді, куди ми вернулися, зігрівшись.

– Я ж казала: він вар'ят. А ти в нього втріскалася, – заявила мені Півоня дорогою додому.

– Що-о-о? – спинилася я з несподіванки.

– Втріскалася, втріскалася! Я ж бачу...

– Півонько, тобі шафа впала на голову? При чому тут любов? – відчайдушно боронилася я, хоча знала, що то даремно: коли моя подруга сяє, як нова копійка, будь-які докази безсилі.

– Ти теж йому подобаєшся, – лукаво примружилася Півоня. – Здається, що й він втріскався... Тільки щоб Ніночка вам не перешкодила.

– При чому тут Ніночка?

– Вони дружили.

– А тепер не дружать?

Півоня зневажливо пирхнула:

– Не зійшлись ідейно! Ніночка – зразкова піонерка, а він... сама бачиш. Вона хотіла, щоб Ігрек виправився. Тобто став таким же занудою, як вона. Тому вони посварилися. Але іди знай... Ану ж

помиряться. Дивись, Яринко, щоб не лишитися, як на цідилі!

На цій оптимістичній ноті ми попрощалися.

Увечері, лігши спати в кімнаті нагорі, я довго перебирала денні враження, міркуючи про нових знайомих. Вірніше, знайомого – Ігрека. Я не закохалася – ото ще! Досі ні з ким з хлопців я не дружила. Тобто ніхто з них не втріскувався в мене, кажучи Півониними словами. Часом я уявляла свого майбутнього приятеля. Високого. Білявого. Синьо-окого. Сині очі – це обов'язково. Щоб як волошки в житі. Про такі я читала в якомусь оповіданні. Вже забула, в якому. Але очі-волошки не забулися.

Гм, Ігрек... Душа компанії. Відчайдух, що говорив гостру, небезпечну правду. Він грався з вогнем, а це ще нікого не довело до добра. Я уявила його в червоних штанях. Він таки вар'ят, Півоня казала правду. Врешті, він – не мій ідеал. У нього карі очі й темне волосся. Тому не треба про нього думати.

І взагалі краще триматися від нього подалі. По-перше, через Ніночку, а ще дужче через Півоню. Вона ж задрожить нас вигаданою любов'ю!

Та попри все... Мені хотілося знайти друга. «Знайти друга!» – швидко прошепотіла я, бо небо в прорізі дверей перекреслила летюча зірка. Кажуть, якщо встигнеш задумати бажання, поки падає зірка, воно має здійснитися. Отже?..

Розділ 4.
Вірна ленінка Ніночка

Я насолоджувалася життям. Бо ж канікули, чи то вакації з теплим запахом акацій. Бо погода, як золото. А в саду – ранні черешні й перші стиглі полуниці. Та ще Прут з нашою веселою колодою, з реготом і пустощами. З великого завзяття я перекупалася до застуди, тому довелося полежати вдома під пильним бабусиним наглядом.

І тоді мене вразила Пума. Чи то вона бачила щось невидиме людським очам, чи вловлювала невідомим котячим чуттям, але коли я почувалася найгірше, вона вклалася поруч, притулившись мені до грудей. Віддане звіря не відходило, поки мені не полегшало. Здається, мій кашель вгамувався саме від її тепла й заспокійливого вібруючого муркотіння. Наступного дня я спробувала

вдати з себе хвору, стогнала й охкала, але Пума ні вусом не повела. Живої грілки я більше не одержала, бо й не мала в ній потреби.

Бабуся ще кілька днів не пускала мене на Прут. Я коротала час, граючись із Пумою та з бабиним котиськом. При тому зробила цікаве відкриття. Досі я вважала, що коти різняться хіба що кольором шерсті та ще породою (якщо вона є). Але ж ні! Виявилося, що в них різна вдача. То справжні хвостаті особистості! Хоч бери та описуй, як на уроці літератури.

Які риси характеру притаманні бабиному котові?

Йому притаманні безстрашність, забіякуватість і ненажерливість. Він був рудий, дебелий і понад усе любив їсти. Справно ловив мишей, а ще любив битися. Бився з сусідськими котами, женучи їх геть із двору, бився навіть з тхорами, які жили в стодолі під старою соломою. Після нічних баталій повертався з порваним вухом чи покусаною лапою і, влігшись на сонечку, діловито зализував рани. Тоді бабуся жаліла його і лікувала.

Імені він не мав – кіт та й годі. Але тепер, коли з'явилася Пума, я вирішила, що треба підібрати ім'я і йому.

– Назвімо його Пушок, – запропонувала я перше-ліпше, що спало на думку.

– Який з нього Пушок? То Пума як пушок, а це розбишака, – заперечила бабуся.

– О! То хай він буде Бандит.

– Агій*! Таке при хаті згадувати!

Я марно силкувалася придумати щось оригінальне. Пан Коцький, Мурлика, Дрімун-Муркотун ...

– Не видумуй. Ми з дідом звикли, що він просто кіт, старий, рудий. Чи йому не однаково?

– Рудий! – вигукнула я. – Рудий! Ви називаєте його Рудим? Значить, це його ім'я.

Пума була цілком інакша.

Які риси характеру мала Пума?

Їй властиві витонченість, манірність і перебірливість. Вона справжня котяча принцеса! Пума любила ласку, тому часто вилазила до мене на коліна, щоб її погладити. При чому робила це з таким виглядом, ніби хтозна-як ощаслилювала мене тим, що я її гладжу. Для повної картини треба додати її неймовірну ласючість і таку ж безмірну цікавість. Через неї кішка раз у раз потрапляла в халепу: опинялася зачинена в шафі, в коморі, в шухляді. Часом вона нявчала в погребі або сиділа в вікні між подвійними шибками. Бозна, чого вона туди залазила, можливо, полювала на мух, бо, на відміну від Рудого, ловила переважно мухи.

* Агій! – застережливий вигук.

Щодня до мене заходила Півоня – повертала до нашої хати після Прута.

– Маю для тебе новину, – повідомила вона першого ж дня, і її кругле, як півонія, обличчя розцвіло в усмішці, а на щоках заграли ямочки. – Ігрек питав про тебе! При Ніночці!

– То й що? Це нічого не значить.

– А от і значить! Йому не байдуже.

– Проста ввічливість.

– А може, не тільки! Але чого нам сперечатися? Видужуй та приходь до Прута. Тоді побачимо, кого він любить: тебе чи Ніночку.

Цього я й боялася. Півоня стежитиме за кожним моїм та Ігрековим поглядом, витлумачуючи їх на свій лад. Мене очікувала невесела перспектива.

На щастя, того дня, коли мій «карантин» закінчився, Півоня поїхала з мамою в місто на базар, на товкучку – єдине місце, де можна було купити гарне вбрання (переплативши за нього втридорога). Тож я подалася на річку без неї.

Ми знову пустували на колоді й відігрівалися в піску; Ігрек розказував нові анекдоти, з яких ми сміялися до кольок у животі.

– Мой, Єрино, не смійся, таже сьогодні п'ятниця! – говорив до мене Ігрек місцевим діалектом, від чого мені ставало ще смішніше. – Якщо

смієшся в п'ятницю, то в неділю меш* плакати!
Тебе Софрониха не навчила?

– Краще розкажи Яринці, як Софрониха сіла в кулешу, – нагадав Ігрекові його друг Микола.

Про випадок з кулешею я знала. Його знало все село: Софронишина сусідка Митриха зварила кулешу і, накривши рушником, чогось поставила не на стіл, а на лавку, а Софрониха, заскочивши до неї в хату, зопалу всілася простісінько в гарячу страву. Власне, тут не було чого розповідати, але Ігрек так колоритно копіював манери Софронихи, що ми від реготу хапалися за животи.

– Це ваша сільська приказка, правда ж? – мовила я, вволю насміявшись.

– Яка приказка? – не зрозумів Ігрек.

– «Сіла, як Софрониха в кулешу». У вас так говорять, коли хтось сяде куди попало.

– Приказка про Софрониху? Дурниці! Вона відстала забобонна жінка, – вставила свої дві копійки Ніночка.

– То й що? Може, прислів'я і виникають з подібних кумедних випадків, – не здавалася я. – От є прислів'я: «Не в кожній Насті однакове щастя». Може, справді жили колись дві Насті, і одній щастило, а другій – навпаки...

* Меш – будеш.

– Ім'я вжито для рими: Настя – щастя, – категорично заявила Ніночка.

– Ви краще навкулачки побийтеся. Котра подужає, тої й правда, – піддражнив нас Ігрек.

Я промовчала, щоб припинити суперечку.

Коли я зібралася додому, Ніночка, на мій подив, приєдналася до мене. Ми йшли гарячим лугом, на якому оглушливо сюрчали цвіркуни, і вона розказувала, як торік на Жовтневі свята* їздила в Київ на парад, чим явно пишалася. Колись я теж відстояла парад на Хрещатику, то було втомливо й нудно. Я слухала Ніночку, скося позиркуючи на неї. Вона пружно крокувала стежкою – смаглява красунька в модній спідничці-міні, з гарною заколкою з білих намистин у темному блискучому волоссі. Від Півоні я знала, що вона – відмінниця, голова шкільної піонерської дружини. Як зразкову школярку торік її навіть нагородили поїздкою в знаменитий піонерський табір «Артек».

– Здається, ти потоваришувала з Ігреком? – раптом напряду спитала Ніночка.

З несподіванки я розгубилася.

– Як і зі всіма... в нашій компанії... – по-дурному пробелькотіла я.

* Жовтневі свята – найголовніше свято в Радянському Союзі, роковини Жовтневої революції 1917 року, внаслідок якої була встановлена радянська влада.

– Я не випитую, я не Півоня, – зауважила Ніночка (якраз випитуєш, подумала я). – Просто хочу по-дружньому попередити тебе. Ігрек не такий і хороший хлопець. Його мало не виключили з піонерів.

– За червоні штани? – уточнила я.

– Не за штани, – посуворішала Ніночка. – А за глум над радянською символікою.

– Ой, Ніночко, це ж абсурд! Ну, поваляв він дурня... Хіба дівчата не вдягають червоних суконь?

– У дівчат – то інше. А штани... кольору революції... Червоних штанів радянські люди не носять. І справа не тільки в штанях. Ігор (бо він Ігор, а не Ігрек, то також якась дитяча гра з іменем), так от, Ігор часто поводить себе необачно. Ці його вічні приколи, анекдоти... Воно б нічого, якби він не переступав дозволену межу.

У цьому суть, подумала я. Він говорить недозволену правду.

– Ігрекові треба допомогти, – провадила далі Ніночка. – Яринко, ти тепер в нашій компанії. Давай постараємося перевиховати його.

– У партійно-радянському дусі?

– У партійно-радянському, – не помітила іронії Ніночка. – Це буде твоє піонерське доручення. Я даю його як голова шкільної піонерської дружини.

От воно що. Ігрека треба приструнити. Щоб не розпускав язика. Але Ніночка звернулася не за тією адресою. До завзятих активістів я не належу.

– Тепер канікули. І яке мені діло до Ігрека? Я ж не в твоїй дружині, – відповіла я, спинившись, бо ми підійшли до села і далі повертали в різні сторони.

– Шкода, – сказала Ніночка, а тоді додала: – Приходь до мене ввечері. Посидимо, музику послухаємо. Я маю хороші записи. З Півонею тобі навряд чи цікаво. Хоч вона твоя сусідка і все таке, але... Ти можеш вибрати кращу компанію. Будуть Даша, Віра, Ліза. Прийдеш?

– Не знаю... Баба може не пустити.

– То приходь завтра. Або післязавтра. Я буду чекати. Мусиш прийти!

На тому ми попрощалися.

От я й діждалася честі – Ніноччиних запросин! Мене долучали до обраних: сільських модниць, начальницьких дочок, з якими водилася Ніночка.

Я подалася до Півоні, щоб переповісти розмову з Ніночкою. Для неї то буде бомба! Але вона ще не вернулася. Чогось забарилася в місті.

Удома я потинялася по хаті, не знаходячи заняття, а тоді причепурилася й подалася до Ніночки. До неї все одно довелося б піти, а крім того,

було цікаво подивитися, як живе зразкова піонерка.

Ніноччина домівка нічим особливим не візнялася: новий сучасний будинок, вбраний у сіру штукатурку. Двір зеленів густим акуратним моріжком, не столоченим курми, як у бабусі. В холодку під горіхом сидів господар – директор школи – і читав газету.

– У нас гостя! – підвів він голову на моє привітання. – Я так розумію, дочка моєї колишньої учениці? Схожа, схожа на маму, така ж висока! Як там Київ?

– Добре, – відповіла я, бо про Київ що скажеш? Він стоїть собі, та й годі.

– Проходь у хату. У Ніночки зібралися подружки, вам буде весело, – мовив директор і знову поринув у читання.

Відчинивши двері, з-за яких чулися дівчачі голоси, я опинилася в директорській вітальні. Ніноччина компанія була в повному зборі. Даша, Віра і Ліза сиділи рядком на дивані, як горобці на дроті. Моя поява перебила їм розмову.

– О, Яринка! – привітала мене Ніночка. – Сідай; ми якраз зібралися слухати музику.

Я вмостилася на стільці біля дверей і, поки Ніночка ставила платівку, окинула оком вітальню. То була гарна кімната з дорогими фінськими

меблями. На стіні над диваном красувався портрет Леніна, а під ним низка грамот у рамочках, «за трудові здобутки», не інакше. «Внаслідок напруженої трудової діяльності він пішов на заслужену пенсію», – згадалося мені прочитане в районній газеті про якогось героя-бригадира. У кутку стояла книжкова шафа з довгими рядами однакових палітурок – творами того ж Леніна, біля вікна – письмовий стіл з різними сувенірами: Спаською вежею московського Кремля, копією космічної ракети «Союз-2», фотографією атомного криголама «Ленін», вправленою в кришталеву підставку. Хата, як повна чаша. Ідейно правильна чаша. Відразу видно, що тут живуть ідейно правильні люди.

Загриміла музика, дівчата почали танцювати, і Ніночка потягла мене в коло. Пісня гурту «Веселые ребята» чудово підходила, щоб пострибати. Вона теж була правильна: про те, що радянська молодь летить *«неудержимо в необозримые края»*. Нашій молоді належало летіти – на Байкало-Амурську магістраль, на розробку нафтових родовищ у Сибірі, коротше, *«за туманом и за пахом тайги»*, як мовилося в іншій популярній пісні.

– Класно танцюєш! – похвалила мене Ніночка.

Я танцювала не дуже вправно, але й Ліза з Ніночкою були не кращими. Зате Даша звивалася, як русалка; її довге шовковисте волосся метлялося в такт музиці, як золотиста хвиля. Врешті, настрибавшись до знемоги, дівчата попадали на диван і завели мову про наших ровесниць – хто з ким зустрічається і котрій який хлопець подобається.

– Цікаво, з ким тепер зустрічається Півоня? Часом не з Миколою? – ніби між іншим, спитала Ліза.

– Ні з ким вона не зустрічається, – заступилася я за подружку.

– Ой! Вона ж бігає за хлопцями! Вона не може ні з ким не крутити шури-мури, – єхидно докинула Даша.

– Ти кого найдужче любиш: Малініна, Добриніна, Леонтьєва чи Аллу Пугачову? Кого тобі поставити? – спитала мене Ніночка, переводячи розмову в інше русло.

– Мабуть, Пугачову, – невпевнено відповіла я.

Ніночка покопалась у стосику платівок і, знайшовши потрібну, поставила її на програвач. Кімнатою полилася розлога щемка пісня – «Миллион алых роз», яка мені справді подобалася. Проте не встигла вона скінчитися, як до вітальні зайшов Ніноччин тато.

* Олександр Малінін, Вячеслав Добринін, Валерій Леонтьєв, Алла Пугачова – радянські естрадні співаки.

– Гарну музику слухаєте, – похвалив він, коли Пугачова доспівала. – Але потрібно любити не тільки сучасні молодіжні твори, а й класику. І комсомольські пісні теж.

Лишенько! Він що, хоче, щоб ми слухали яку-небудь кантату? Або співали хором, як у школі:

Наш паровоз вперед летит,

В коммуне остановка,

Иного нет у нас пути,

В руках у нас – винтовка!

Ніноччині подружки швиденько вшилися, натомість я потрапила на допит. Директор хотів знати про все на світі. З якими оцінками я закінчила навчальний рік? Які маю піонерські обов'язки? Чи відвідую гуртки, чи навчаюся музики? Чим заповнюю дозвілля і так далі і тому подібне. Я слухняно відповідала, але всередині, як штормова хвиля, наростало обурення. Кому яке діло, чим я займаюся і що люблю? Що хочу, те й люблю, – те, що душі моїй любиться! Коли-не-коли й Ніночка вставляла свої дві копійки. Аякже, піонерська вожачка, зразкова радянська дівчина!

Директор хотів знати і про маму з татом: де працюють, з ким дружать, хто приходить до нас у гості.

– А що за катавасія сталася у вас 22 травня біля пам'ятника Шевченка?

– У нас? – злякалася я, бо 22 травня – небезпечна дата, її відзначали українські націоналісти.

– У вас – тобто в Києві, – уточнив директор.

– Я нічого не знаю... Мама не ходила до пам'ятника. І тато не ходив.

– Сподіваюся, твоя мама знайшла хороше товариство, – зауважив директор. – Бо в Києві трапляються всілякі екстремісти, незадоволені радянською владою. Поведешся з такими – не оберешся біди!

Запевнивши, що батьки з екстремістами не водяться, я стала прощатися.

Коли нарешті вирвалася на вулицю, то почувалася, мов після прочуханки. Чи хоч не лягнула зайвого? Хороше мені гостювання! Справжнісінький допит, мов у КГБ*. Тьху, тьху, щоб і не приснилося! Ноги моєї більше тут не буде!

* КГБ – Комітет Державної (російською мовою – Государственной) Безпеки, орган, що слідкував за настроями людей і переслідував незадоволених радянською владою.

Розділ 5.

Сварка

Дорогою додому я повернула до Півоні. Мені мов камінь з плечей звалився, коли ступила в її хату з заплетеними виноградом вікнами. Тут не лізуть у душу, не випитують, чим дихають тато з мамою.

Півоня сиділа насуплена, як дощова хмара.

– Що сталося? – спитала я. – Тобі купили не таку кофточку, як ти хотіла?

– Та ні... Ми нічого не купили. Міліція розігнала товкучку, бо ловила спекулянтів*. Нас теж забрали в міліцію.

– Вас? Як? Чого?

* Спекулянти – так у Радянському Союзі називали людей, які продавали прислані або привезені з-за кордону речі. Спекуляція, тобто перепродаж, була заборонена, за неї могли посадити в тюрму.

– Через Софрониху.

Напевно, мої очі від здивування полізли на лоба, тож Півоня пояснила, що й до чого. Коло базару вони зустріли Софрониху. Півонина мама пожалілася, що не встигла купити навіть свічок, аби понести на цвинтар у поминальну* суботу. Софрониха запаслася свічками ще вдосвіта і вирішила поділитися. А міліціонер побачив та як причепився! Він подумав, що баба продавала свічки. Тому їх і затримали.

– Софрониху відпустили? – перепитала я. Заарештована Софрониха – це ж цирк на дроті! Ото буде реготу, коли дізнається Ігрек!

– Еге, ті відпустять! Мама мусила написати пояснювальну записку. Але Софрониху, напевно, все одно оштрафують. Так по-дурному вийшло... – Півоня знову нахмурилася, тож треба було її розважити.

– А я мала відверту розмову з Ніночкою, – похвалилася я.

Ефект перевершив найкращі сподівання. Очі в Півоні засяяли, губи розтулилися, на щоках з'явилися сміхотливі ямочки:

– Та ти що?.. І ти мовчиш? Розкажуй негайно!

Але я не квапилася. Я насолоджувалася моментом.

* Поминальна субота – день, у який моляться за померлих.

– Нууу... Бабуся нарешті пустила мене до Прууута, – почала я здалеку, розтягуючи слова.

– І там ти зустрілася з Ніночкою. Що вона казала? З чого почала? Вона відкликала тебе вбік, чи як? – нетерпеливилася Півоня.

– Ігрек сьогодні був неперевершений. Ми так нареготалися...

– Ой, не тягни kota за хвіст, розкажуй про Ніночку!

Але я продовжувала розписувати сьогоднішнє купання, аж поки Півоня накинулася на мене, і ми, борюкаючись, повалилися на ліжку.

Навтішавшись її нетерпінням, я переповіла розмову з Ніночкою.

– Ага, вилізло шило з мішка! Хіба я не казала! – торжествувала Півоня. – Ну й Ніночка, ну й зміючка! Хитро придумала: або не дружи з Ігреком, або перевиховуй його, і тоді він порве з тобою. Як не каменем в голову, то головою в камінь... Ой, нащо ти сказала, що тобі нема діла до Ігрека? Не треба було їй казати! Хай би злилася... Ой, ти все зіпсувала!

На Півонинім лиці відбилося таке безмірне розчарування, що я знову зайшлася сміхом.

– Ніночка запросила мене до себе, – додала я.

– І ти ходила? – насторожилася Півоня. – Ти – столична дівчина, з тобою вона дружитиме.

Я розповіла про своє гостювання.

– Ніночку треба провчити, – рішуче сказала Півоня, вислухавши мене. – Бач, що придумала: відбити в мене подружку! А Ігрека перевиховати! Теж мені, вихователька знайшлася! Сама совок*, і нас поробила б совками. Ти не знаєш: насправді її звати не Ніна, а Нінель. Тобто «Ленін», прочитане з кінця. Партійний татусь назвав її на честь вождя.

– Добре, що хоч не Тракториною.

– Як-як? – пирхнула Півоня. – Хіба є таке ім'я? Тракторина? Тракторуся! Їй воно пасувало б!

Ми довго реготали, підбираючи Ніночці радянські імена. Сталіна, Октябрина, П'ятирічка... Тракторуся було найкраще.

– Отже, вирішено: влаштуємо Ніночці невеличкий шурум-бурумчик. Щоб не відбивала чужих подружок, – повторила Півоня, коли ми вволю насміялися. – Заодно подивимося, байдуже Ігрекові до неї чи ні.

Я зітхнула, але не заперечила.

Наступного дня ми з Півонею примчали до річки першими. Діти на колоді купалися, але малі – не з нашої компанії.

– Хоч би Ніночка прийшла... Бо хтозна, чи не зміниться погода, – Півоня повела кирпатим

* Совок – зневажлива назва радянської людини (від російського слова «советский» – радянський).

носом, ніби принюхувалася до розімлілого чебрецю.

– Не вигадуй, – сказала я, адже сонце пряжило, чебрець пахтів, день стояв, як золото, гарячий та ясний.

Нарешті наші почали збиратися: Ігрек з Миколю, Галя, Стефка і Мирося з молодшим братиком Іванком, ще кілька дівчат та хлопців. Прийшли Ніноччині подруги Ліза й Віра.

Ніночка з Дашею явилися останніми, коли ми, накупавшись, вилежувалися на піску. Напевно, піонерська вожачка також вирішила показати себе, і то їй вдалося сповна. Вона прийшла у «варених» джинсах – самий писк моди! Дівчата засокотіли навкруг неї, як кури:

– Ой, які джинси! Відразу видно, що фірма!

Навіть Ігрек помітив Ніноччині обновки.

– Прибарахленіє відбулося! – скорчив він нашішкувату гримасу.

Даруся – ой, пардон, Даша – теж була у фірмових, хоча й не «варених» джинсах, а кросівки зав'язала один салатовим, а другий малиновим шнурком. Малинові або салатові шнурки – то був не просто писк, а вереск моди.

Півоня прикро зітхнула.

А Ніночка красувалася перед нами, повертаючись так і сяк. Переплела косу, перещепила свою

чудову заколку – предмет заздрощів сільських дівчаток, які носили на косах прості гумки, нарізані з велосипедної камери.

– Гм, гм! Що у вас за суперечка вийшла про прислів'я? – штовхнула мене ліктем Півоня.

(Звечора ми домовилися довести Ніночці, що про Софрониху таки склалася приказка – тій всезнайці воно мало б дошкулити. Задля цього повишукували в Фіалчиному фразеологічному словнику прислів'я, в яких згадувалися всілякі Гапки, Векли й Катерини.)

– Ой, Півонько, не починай, – скривився Микола, як від кислоти. – Яка різниця – прислів'я, не прислів'я... Сіла Софрониха в кулешу, та й файно є. Вона й дідька бачила.

– Ти теж не починай, – сказала я, бо Півоня штурхала мене під бік, вимагаючи брати ініціативу в свої руки. – Не наговорюй на мою кицьку.

– На яку кицьку? – звів брови Микола.

– На Пуму.

– На яку Пуму?

– Та ж на мою. Яку Софрониха вважає за дідька.

Ігрек з Півонею розреготалися, а я по-дурному витріщала очі, бо не розуміла, в чому річ.

– Яринко, в Софронихи давні стосунки з дияволом. Значно давніші, ніж твоя кицька, – пояснив

Ігрек, змилосердившись над моєю нетямущістю.

Значить, малася на увазі якась не відома мені Софронишина пригода.

– Вам смішно, – сказала я. – Вам моєї кицьки не шкода. А якщо бабуся не захоче тримати її через Софрониху? Бідна Пума ні в чому не винна!

Я тут явно перегнула. Бабуся не здатна повестися жорстоко навіть з кішкою, але з досади я згустила фарби.

– Яринка правду каже, – погодився Ігрек. – Пора помирити її бабу з Софронихою. Як ти гадаєш, Півоніє Миколаївно, – він лукаво підморгнув Півоні, – чи не час твоїй мамі походити в ворожках? Чия тепер черга – її чи Митрихи? Котра з сусідок чорнитиме Софрониху на цей раз?

– Ігреку... То часом не твої штучки? – насторожилася Півоня. – То не через тебе Софрониха думає, що її чорнять?

– Бійся Бога, Півонько! – вдав невинного Ігрек. – Які штучки? Що ти вигадуєш? Я хочу добре діло зробити, помирити сусідок... Навіть вичив для цього спеціальне замовляння...

– Теж мені, ворожбит знайшовся!

– Ні, всерйоз: я знаю дуже сильне замовляння. Можу й тебе примовити.

– Ой, не сміши!

– От візьму і примовлю... Не боїшся? – хлопець насупив брови і монотонно, замогильним голосом забубонів: – Святі безсеребреники по світу ходили, Бога молили: де не кололо, аби кололо, де не боліло, аби боліло, в око більмо, а в зуби...

– Мой, Ігреку, шляк би тебе трафив*! Ти ще й насміхаєшся?

Півоня кинулася до хлопця з кулаками, і новоявлений чаклун мусив рятуватися втечею.

На мій превеликий подив, учорашній план стараннями Півоні успішно втілювався в життя. Наша трійка була в центрі уваги, відтіснивши Ніночку з її джинсами на задній план. Півоня жартувала, кепкувала, чіплялася до Ігрека з випитуваннями, як він збирається помирити мою бабусю з Софронихою.

– Вам ще зарано знати. Ще не так зірки стоять, – напускав туману Ігрек. – Але баби помиряться. Гарантую на сто процентів!

– А що то за давня історія з дідьком, якого бачила Софрониха? – нагадала я.

– Хай Півоня розкаже, – мовив Ігрек, розкинувшись на гарячому піску.

Півоня знизала плечима: хай так, чому не розказати.

– То сталося дуже давно, – почала вона.

* Шляк би тебе трафив – буковинська лайка.

– Ще як баба була дівкою, – додав Ігрек, мружачись проти сонця.

– Ага, Софрониха ще дівувала. Але вона й тоді боялася чортів понад усяку міру. А в селі був один збитошний парубок, Іван.

– Він товаришував з твоїм, Яринко, дідом.

– Помовч, Ігреку, я ж розказую. Так от, Іван надумав полякати Софрониху, зобразивши чорта. Одного разу, коли вона пізно верталася додому, він сів на смітнику, повз який вона мала проходити.

– Бо чорти люблять смітники, – знову встряв Ігрек.

– Роздягнувся догола, розгорнув газету, ніби читаючи при місяці. Ще й окуляри начепив, – оповідала Півоня.

– Голий і в окулярах, ха-ха! – розсміявся Миросин братик.

– Аж тут надійшла Софрониха. Побачила Івана та як заверещала, як кинулася тікати! З переляку забігла аж у Залужани, розбудивши вереском півсела.

– Іван і воював, ніби грався, – мовив Ігрек. – В атаку йшов на повен зріст, а був високий, вродливий. Кулі його не брали.

– То він герой, – сказала я.

– Герой, та не той! – скипіла Ніночка. – Ігреку,

як тобі не соромно? Ти прекрасно знаєш, ким був Іван.

– Ким? – спитала я.

– Бандерівцем*! Він злочинець, а не герой.

– Це з якого боку дивитися... – муркнув Ігрек.

– З якого не дивися! Він ворог, бандит, націоналіст! – Ніночка почервоніла від злості.

Ігрек тільки стиснув губи. Запала прикра мовчанка. Ми торкнулися надто небезпечної теми.

– Одного разу енкаведисти** оточили Івана, коли той ночував на Поворозниковій стайні, – знов обізвався Ігрек (Шаленець! Вар'ят! Він не збирався мовчати). – Було їх двадцять проти одного бандерівця. Думаєте, він здався? Аякже! Кинув гранату і вискочив майже водночас з вибухом. Після вибуху енкаведисти попідводили голови, кричать: «Бандера, здавайся!» А за ним і слід прохолов. Він мав псевдо Кантемир – таке прибране ім'я.

– Він... мужній, – несміло сказала я, щоб загладити Ігрекову необережність. – По-моєму, чим достойніший супротивник...

– Бандерівець – не достойний! – перебила мене Ніночка. – Він воював проти радянської

* Бандерівці – українські повстанці, які в час Другої світової війни боролися за незалежність України. Їх називали за іменем їхнього керівника Степана Бандери.

** Енкаведисти, кагебісти – працівники радянської служби безпеки, яка називалася ЧК, потім НКВД, а пізніше КГБ.

влади! А радянська влада дала нам усе! Щасливе дитинство! Навчання у школі!

– В інших країнах до школи не ходять? – блиснув очима Ігрек.

– Ви маєте бути щасливі й горді, що живете у великій, могутній радянській державі! У державі, найкращій у світі!

– Ага, все радянське – найкраще, лиш одягтися воліємо в закордонне, – сказала Півоня, кивнувши на Ніноччині джинси.

– Та ти просто заздриш мені! – зверхньо кинула їй Ніночка. – Бо тобі батьки нічого пристойного не купляють.

Півоня густо почервоніла, аж в очах закрутилися сльози.

– Мені не купляють, бо нас у батьків троє, а ти в своїх одна, – відрізала Півоня. Тоді встала з піску і, взявшись у боки, раптом дзвінко заспівала:

Червоненький бурячок,

Зелененька гичка.

Сватай мене, козачок,

Бо я одиничка!*

Дівчата захихотіли. Їм теж нечасто перепадали варті уваги обновки. «Найкраща в світі» радянська промисловість виробляла на рідкість потворний одяг.

* Одиничка – тут у значенні «одиначка».

– Ах так! – скипіла Ніночка від їхнього сміху. – Ви проти мене змовилися!

– Ніночко, що ти! Ми не змовлялися! – злякалася веснянкувата Стефка.

Але Ніночка не удостоїла її увагою.

– Ходімо, дівчата! Покупаємося в іншому місці. Тут забагато шпани, – обернулася вона до своїх подруг.

– Ага, варнякають хтозна-що! – підтримали її Віра з Лізою.

– Роблять героїв з бандерівців! – додала Даша, всім своїм виглядом випромінюючи осуд.

– Ходімо, Яринко! – покликала Ніночка й мене.

– Яринка не піде! Це моя подруга, і ти її не переманюй! – визвірилася Півоня.

– Яринка сама вибере, з ким їй дружити! З нами їй цікавіше, – сказала Даша.

Мене ділили, наче шкуру невбитого ведмедя, тож я мусила втрутитися:

– Я залишуся з Півонею.

– Що ж, як знаєш... Дивися, щоб потім не жалкувала!

Ніноччина компанія почимчикувала геть.

Півоня святкувала перемогу.

– Лишилася Ніночка, як на цідилі, – торжествувала вона, коли ми верталися додому, і я не переривала її радісний монолог. – А прибралася!

А нарядилася! Думала, що всім голови замакіряться від її «варених» джинсів! Лиш не так сталося, як гадалося. Одного не розумію: чого Ігрек скис, коли вона пішла?.. Невже все ще любить її? Це ми вяснимо. Заведемо розмову про Ніночку і подивимося, як він реагуватиме.

Проте розібратися в загадковій Ігрековій душі нам не вдалося. Прут розлився, каламутна вода наповнила річище по самі краї і ледь не виплескувалася на луг. Колода зникла під водою, тільки вир шаленів над нею, крутячи клаптями брудної піни. Про купання не було й мови.

– Видно, в горах хмаролом, – зітхнула Півоня. – Я казала, що погода зміниться.

Хмаролом – то найгустіша карпатська злива, коли з хмар виливається безмір води.

Ще через день дощі почалися і в нас. Я марнувала час у хаті: прибирала, разом з бабусею робила вареники або пекла млинці, а здебільшого сиділа в кімнатці нагорі, перечитуючи «Робінзона Крузо». Дощ дрібно барабанив по даху, Пума муркотіла, утрівшись мені на колінах, від чого ставало тепло й затишно.

Часом ми зустрічалися з Півонею, хоча обговорювати одне й те саме нам набридло, а свіжих новин не було. Ігрека ми не бачили, наша компанія не збиралася. Доводилось відкласти спостереження до кращої погоди.

Розділ 6.

Чорна магія Софронихи

Ми недооцінили Ігрека: він не став чекати на погоду. Вийшовши котрогось дня у похмурий, розмаяний вітром сад, я почула знайомий насмішкуватий голос:

– Як ся має шановний щезник?

– Ігреку! Привіт! – і здивувалася, і зраділа я.

Хлопець скалив зуби, спираючись на пліт, – нестрижений, у незмінній металістській футболці. Він показав на Пуму, що терлася мені до ніг.

– Ти свою кіточку хоч сажею підфарбуй, чи що, а то щезник – і чорно-білий.

Я розсміялася:

– Моя Пумця хороша й така!

– Що правда, то правда, – погодився Ігрек і, глянувши на гнані вітром хмари, додав: – Я обіцяв

вам з Півонею сеанс чорної магії. Пам'ятаєш, щоб помирити Софрониху з твоєю бабою? Завтра саме час... Настає молодий місяць, а то найкраща пора для чарування. Тому попередь Півоню.

Зайве казати, що ми з Півонею чекали наступного вечора, наче манни небесної. Дощ не пішов, вечір настав, і то чудовий, погідний вечір. Ігрек не забарився: з вулиці почувся молодецький свист, і ми притьмом вискочили з хати. З Ігреком був і Микола.

– Нам треба сховатись у вашому городі, – сказав Ігрек, і хлопці перемахнули через пліт. У мене закралася підозра, що вони робили це далеко не вперше.

На городі стіною стояла кукурудза – чудове місце для сховку. Перед нами, як на долоні, лежала тиха порожня вуличка. Коло Софронишиної хвіртки на землі темніли чорні півкола.

– То звичайна сажа, – пояснив Ігрек. – Аเลхай-но її побачить Софрониха... Вона пішла в магазин по хліб, зараз вертатиметься.

У чистому, ясному небі повис тонкий серп молодого місяця. Десь кудкудакала курка, з двору чувся мелодійний передзвін. То дід клепав косу. Потім коса зашурхотіла за кукурудзою – дід косив корові конюшину. А Софрониха все не йшла. Не інакше, як з кимсь розбалакалася по дорозі.

Ми з Півонею хихикали, бо Півоні смішно з чого завгодно. Микола ненароком розворушив мурашник, потривожені комахи полізли на нас, кусаючи, від чого ми чухалися і хихикали ще дужче. Та ось з-за повороту виринула довгождана Софрониха з хлібиною під пахвою.

– Пст! Тихо! Спектакль починається! – пошепки оголосив Ігрек.

Баба, що жваво шкандибала вуличкою, раптом спинилася. Побачила сажу! Її худенька постать витяглася, як у гончого пса, що взяв слід, ніс жваво зарухався туди-сюди. Півоня коло мене якось дивно завоктала. На щастя, Софрониха не чула сторонніх звуків, її увага зосередилася на чорних віялах сажі, що вкривали підступи до її домівки. Оглянувши сажу з безпечної відстані, баба заколихалася в натхненному речитативі, що полився з її грудей:

– Йо-ой, уже насипали... Йо-ой, уже зчорнили, шляк би вас трафив та потрафив, вороги мої западенні... А бий же вас сила Божа, шоби-сте* не мали чистої годинки, як я, бідна, через вас не маю! Тьху, тьху, тьху! Най то йде на ліси, на гори, на гіблі болота!

Півоня затисла рот рукою і глухо квоктала, Ігрек показав їй кулака, від чого вона завоктала

* Шоби-сте – щоб ви.

голосніше. Тим часом Софрониха, відчитавши ворогів на всі заставки, подалася додому в обхід, через Митришин двір. Вона забралася дуже вчасно, інакше ми з Півонею луснули б від сміху.

– Тихіше, дівчата, ще ж не все... Ви хочете сміятися, я хочу пити... Потерпіть, інакше кіна не буде, – гамував нас Ігрек. – О! Дія друга!

Софронишина хвіртка обережно прочинилася, і баба постала в ній у повній антивідьомській екіпіровці: з віником, совком на сміття і кульком з газети.

– Придивіться уважніше: в неї в хустці заколені три циганські голки вістрями вперед, – пояснив нам Микола, теж обізнаний з тонкощами Софронишиної магії.

Голки справді поблискували, як міні-антенки в марсіанина. Відбубонівши захисну молитву, Софрониха почала збирати сажу. Вона змітала її віником навідліг і за кожним змахом тричі спльовувала через ліве плече.

– На злам голови... на сутич* та на крутіж... – долинали до нас уривки бабиних прокльонів.

– Стане бабі роботи до самої ночі, – задоволено муркнув Ігрек. – Вона ще має віднести цю сажу до Прута й висипати в крутіж, щоб її ворогами крутило й колотило, як у вирі водою. Уявляєте, що

* Сутич – засмічене місце.

мене, бідного, чекає? – і хлопець зашепотів, наслідуючи Софрониху: – Така-м слаба, що не можу мало їсти й небагато спати, а в попереку так стріляє, що аж нічого не болить!

Ми з Півонею ледве стримували несамовитий регіт. Час було вибиратися з засідки, щоб уволю насміятися. Та раптом події набрали нежданого повороту. Зводячи очі до неба, де Бог вислуховував її палкі прокльони, Софрониха глянула на свою хату й остовпіла з несподіванки.

– Господи помилуй, – ледве вимовила вона й хотіла перехреститися, але рука її не слухалася, а язик задерев'янів.

Бо на даху, на самісінькому гребені, сидів чорт власною персоною. Той, якого моя бабуся вигріла зі знеска. Чорний, з білими плямами (які служили йому для маскуванню). Чорт повернув до Софронихи голову, і його очі сяйнули відблиском пекла. Тоді спустився дахом до ринви, перестрибнув на яблуню, з яблуні – на землю, а далі взяв курс прямісінько на бабу. Це було понад Софронишину змогу! Все життя вона боролася проти сил зла, проти відьом і ворожбитства, але тепер, віч-на-віч з самим дияволом... Ноги їй підкосилися, в очах потемніло, баба поволі опустилася на спориш, і зібрана з колосальними осторогами сажа поцідилася з кулька у подолок її спідниці.

– Ря... ря... рятуйте... – прошелестіла баба майже в нокауті.

Хтозна, чим би воно скінчилося, якби сусідка Митриха не нагодилася спитати, чого Софрониха правцювала додому через її двір. Ми спішно забралися з кукурудзи.

– Файна кіточка! Фірмова кіточка! Недаремно ти привезла її аж з Києва, – хвалив мою Пуму Ігрек, бо роль диявола в нашій виставі зіграла, звісно ж, вона.

– Ігреку, ти ж гарантував на сто процентів, що помириш Софрониху з Яринчиною бабусею! – нагадала Півоня Ігрекові обіцянки.

– Що зробиш... Вийшла промашка, – почухав потилицю хлопець.

– Промашка? Та це стопроцентний провал!

Напевно, я ще ніколи в житті не реготала так, як того разу. Варто було нам з Півонею перезирнутися, як ми обидві хапалися за боки. Ігрек же знай сипав жартами, хоча то вже було немилосердно: мені здавалося, що я ось-ось лусну від сміху, як мильна булька!

Коли хлопці пішли, ми з Півонею піднялися в мою піднебесну кімнату.

– А що я казала? Ігрек у тебе втріскався! – заявила вона, як тільки ми всілися на порозі у відчинених балконних дверях. – Ось побачиш, він запропонує тобі дружити з ним.

Я знизала плечима. Що за дурниці? Хіба дружбу пропонують, наче руку і серце?

– Ми ж начебто дружимо, – сказала я, чим тільки підлила в вогонь оливи.

– А, то ви вже дружите? Він уже запропонував?

– Ой, Півонько! Ми всі дружимо: я, ти, Ігрек, Микола...

– Усі – то інше. Ми просто приятелі. А тобі, побачиш, він запропонує.

– Півонько, ти ж хотіла провчити Ніночку. Ти придумала, що робити. Я лиш допомагала.

– Ага. Придумала. Бо він тобі сподобався.

– Що за дурня! – спалахнула я. – Може, він сподобався тобі?

Півоня зміряла мене поглядом, під яким я відчула себе міліметровою.

– Нічого ти не розумієш, – сказала вона.

Ну так. Не розумію. Коли йдеться про любовні шури-мури, до мене доходить, як до жирафи. В цьому ділі я нездогадлива, на відміну від Півоні. І все ж її розмовам про мою й Ігрекову любов я мусила покласти край.

– Послухай, Півонько: ні з яким Ігреком я не збираюся дружити, – якомога рішучіше мовила я. – Зарубай це собі на носі. Дуже він мені треба, той баламут!

Півонині очі злякано округлилися. Вона дивилася у двір повз мене. Я глянула туди ж. Біля криниці хтось пив воду. Хтось худорлявий у чорній футболці. Ось він поставив кухлик на цямриння і повернувся до нас.

– На добраніч, дівчата, – сказав нам Ігрек.

Його голос був чужий і холодний. Аж дивно, як він ураз змінився. Потім брязнула хвіртка, зачинившись. Сумніву не лишалося: він усе чув. Принаймні чув, що я сказала.

– Поговорили, – розчаровано мовила Півоня.

Вона попрощалася й пішла додому, і я лишилася одна.

Я чула, як вернулася Софрониха, що відносила сажу до Прута. Знизу пахли матіоли, а я сиділа, мов заморожена, і на душі було паскудно-препаскудно. Ігрек смішив нас цілий вечір, а насамкінець я його скривдила. Обізвала баламутом... Він, здається, образився. Інакше віджартувався б, покепкував над моїми словами. А він не кепкував. Може, я справді йому подобалася?

І що тепер зробиш? Скажеш: «Вибач, Ігреку, ти не баламут»? Так по-дурному вийшло!

Врешті я вклалася спати, постановивши більше ні про що не думати, бо однаково нічого не зміниш.

А вранці на мене чекав сюрприз: за мною приїхали батьки. Вони таки зібралися в Прибалтику. За покупками, бо в Прибалтиці можна натрапити на гарні речі.

Розділ 7.

Вільні духом

То була довга і втомлива мандрівка. Ми зупинялися в Мінську, Вільнюсі, Каунасі й нишпорили по магазинах, щоправда, майже безуспішно. Нам траплялися здебільшого неоковирні шедеври вітчизняної промисловості. Але мама не втрачала надії. «От у Ризі...» – мрійно казала вона щовчора, коли ми, набігавшись по крамницях, ледве волочили ноги. У Ригу минулого літа їздила мамина подруга і купила там просто чудові кофтинки! Тож і ми сподівалися.

І Рига піднесла нам сюрприз, щоправда інший, ніж очікувала мама.

Дорогою наш драндулет поламався, тато мусив його лагодити, тож у Ригу ми дісталися аж удосвіта. В готель нас не прийняли. На місця,

які ми забронювали, вселили інших людей, бо ми запізнилися. Вільного номера не знайшлося, як і слід було чекати від ненав'язливого радянського сервісу. Тато довго сварився з адміністратором, і той пообіцяв розмістити нас на наступну ніч.

Ми опинилися серед чужого міста, безпритульні й невиспані. Шулячись від ранкового холоду, обійшли порожній майдан. Посеред нього сірів високий обеліск, оточений численними фігурами. Леніна серед фігур не було, як і радянських воїнів-визволителів. Хтозна, що воно за пам'ятник. Короткий напис латиською мовою ми не розуміли.

Поки ми оглядали скульптури, на майдані почувся цокіт жіночих каблуків. Прямісінько до нас ішла жінка з букетом півоній, вірніше, не до нас, а до пам'ятника. Зиркнувши швидким уважним поглядом на наше сімейство, вона поклала півонії на гранітний постамент. Я подумала, що то якась дивачка, бо хто нормальний покладає квіти ледь не серед ночі? Поправивши букет, жінка обернулася до нас. Її спокійні розумні очі дивилися з приязню й цікавістю.

– Ви не підкажете, що це за пам'ятник? Ми з України, з Києва, приїхали подивитися на Прибалтику, – звернулася до неї мама.

– Це Мілда, мати-Вітчизна. Символ свободи і держави. Нашої колишньої, незалежної держави, – пояснила жінка, всміхнувшись.

Напевно, ми мали доволі ошелешений вигляд.

– А це кольори нашого прапора, – додала вона, показавши рукою на півонії. – Справжнього, а не того, який нав'язала Москва.

Вона говорила надто небезпечні речі. Найобачніше було б забратися геть, але мама, здається, забула про обережність.

– Прапор Латвії біло-вишневий? – перепитала вона.

– Біла смуга посередині і вишневі обабіч неї, – відповіла незнайомка і раптом весело, майже виключно розсміялася: – А вишневі півонії разом з білими не цвітуть! Вони ранні і вже обсипаються. Я спеціально тримала пуп'янки в холоді, щоб затримати цвітіння. Як бачите, вдалося!

Півонії лежали на граніті яскраві та свіжі, – не просто букет, а символ, зрозумілий латишам.

– Сьогодні о шостій вечора тут буде мітинг, – мовила незнайомка. – Його проводить Гельсінська спілка. Чули про таку? Я належу до неї. В Україні вона також діє.

Батьки підтвердили, що чули.

– Мітинг дозволений офіційно. Але іди знай, міліція може не пускати до пам'ятника, тому я принесла квіти завчасу. Загалом усе має відбутися спокійно, принаймні ми на це сподіваємось. Якщо хочете, приходьте. О шостій годині, – повторила вона і, попрощавшись, пішла геть рівною, легкою ходою.

А ми, як заворожені, дивилися їй услід. Невеличка, зграбна жінка в скромному темному плащі. Інтелігентна на вигляд. Ось вона зникла в бічній вулиці.

– Що то за Гельсінська спілка? – спитала я в батьків.

Вони презирнулися.

– Що ж... Ти вже не маленька, – тато вагався, говорити чи ні. – Ти ж розумієш, що про таке треба мовчати?

Я пообіцяла бути німою, як риба, і почула ось що. У Фінляндії, в місті Гельсінкі, Радянський Союз підписав міжнародну угоду про захист прав людини. Виконувати її наше керівництво не збиралося. Права радянських людей існували хіба що на папері. Але з'явилися сміливці, які назвали себе Гельсінською спілкою. Вони добивалися, щоб угода діяла, відстоювали свободу й демократію. Щоправда, їх були одиниці, та й ті здебільшого сиділи в тюрмах.

– І ця жінка сиділа? – спитала я.

– Скоріш за все так.

Дивно. Дуже дивно! Вона не здавалася нещасною, скоріш навпаки. Вона була радісна. Абсолютно спокійна, на відміну від нас, переляканих. Навіть трішки збитошна, як... Ігрек. А ще вона... Окрилена? Ні, це надто пишномовно. Проте в ній було щось особливе, незвичне, і власне воно мені подобалося.

На язиці в мене крутилося одне питаннячко. Я знала на нього відповідь, і все ж не втрималася:

– Ми підемо на мітинг?

– Звісно ні, – насупила брови мама.

– Цікаво б подивитися... здалеку.

– Не можна.

– Нас заарештують?

– Навряд, якщо мітинг дозволений. Але краще туди не потикатися.

– До речі, про ту жінку, – сказав тато. – Хто б тебе не питав про неї, затям собі: ми з нею ні про що не розмовляли. Тільки дізналися, як пройти до іншого готелю.

– Але ж ти не дізнавався...

– Не має значення. Ми тільки розпитали, як пройти, зрозуміла? Ану повтори!

Наче в першому класі! Я ображено стисла губи, але глянувши на тата, похмуро повторила:

– Ми тільки спитали дорогу.

– Гаразд. І більше не згадує про мітинг. Ми про нього не чули й не знаємо.

Я не згадувала, принаймні вголос. Та він не йшов мені з думок.

Ми дивилися на інше: на кофточки, пальта і босоніжки. На чоловічі сорочки. На светри, гольфи і штучні шуби, які продавали біля Домського собору. Зайнявши чергу за шубами, ми зважилися відвідати й знаменитий собор. Але зіткнулися з перешкодою: до собору також стояла черга – на виставку ірисів (двісті сортів! Я навіть не уявляла, що іриси такі розмаїті). «Черга до квітів – то гарно», – замріяно сказала мама, чим немало здивувала мене. Я ж-бо знала, що безкінечні черги давно сиділи їй у печінках. І все ж на іриси й Домський собор ми подивилися. Тато наполіг. Штучні шуби тим часом розкупили, і нам не дісталося.

День минав, наближалася шоста година, хоч ми, звичайно, нікуди не збиралися. Обтяжені покупками, батьки все частіше зиркали на годинники, напевно тому, що дуже втомилися. І от якось само собою склалося, що в центр ми під'їхали десять на сьому. Ще й трамвай зупинився недалеко від Мілди.

– Та ну їх усіх! – раптом розсердилася мама. – Хіба ми не можемо опинитися на площі випадково? Просто йдучи до готелю...

Тато взяв мене за руку (ніби я маленька! Але я постаралася бути шовковою). І ми пішли собі, – ніби просто до готелю.

Навколо пам'ятника юрмилося чимало народу. Серединою майдану до нього підходила довга колона, кінець якої губився в бічній вулиці.

Ми спинилися віддалік.

Люди в колоні несли квіти, плакати, написані латиською мовою, і прапори, вишнево-білі, як півонії ранкової незнайомки. Йшли мирно, співаючи, а наблизившись до пам'ятника, покладали квіти – вже не на постамент, всуціль застелений букетами, а на асфальт навколо нього. Від їхніх пісень і спокійного вигляду мені теж стало легко й святково на душі. Страх розвіявся (а він муляв увесь день, коли я думала про мітинг), і я вже бадьоріше роззиралася навколо. Непомітно для себе ми підступили ближче, опинившись біля мітингувальників.

– Цікаво, що там написано? На їхніх плакатах? – крутила я головою, марно вишукуючи написів на зрозумілій мені російській.

– Ви не скажете, що там написано? Тобто на плакатах? – й собі спитала мама в білявих юнаків, які стояли біля нас.

Один з хлопців гостро відповів щось полатиськи.

– Але ж я не розумію вас... Ми кияни, туристи, – розгубилася мама.

– Це плакати на захист нашої мови, – вже миролюбно пояснив юнак. – Хоч ми нечисленний народ, проте не хочемо зникнути, розчинитися «в російському морі».

Хлопці розговорилися, оповідаючи про кривди невеличкої Латвії. Перед війною вона була окремою державою, але Радянський Союз поглинув її, наче бегемот цукерку.

Я слухала, дивилася і не йняла віри очам. Невже це можливо? Не тільки анекдоти політичні розказувати, а відкрито захищати свій народ, свою мову? Виявляти – хай мирний, хай пісенно-квітковий, але все-таки – протест? Я була здивована великим здивуванням. Цей вислів колись я вчитала в арабських казках, і тепер він був дуже доречний.

Людей на майдані ставало все більше. Вони підходили й підходили, – жінки й чоловіки, юнаки й дівчата, біляві, акуратні, ввічливі. Співали, розмовляли між собою. Поводилися так, ніби відбувалося щось звичайнісіньке. Просто собі мітинг. Опозиційний, то й що?

– У-у-у, гади! Квітів нанесли! – зі злістю сказала огрядна жінка, що теж зупинилася біля нас.

– Чого це вони гади? – не втерпіла мама.

– До першого вересня нема де дитині букетика купити, а коло свого пам'ятника всю площу встелили квітами! – вибухнула гнівом товстуха. – Давити їх треба, націоналістів проклятих!

– Хай собі, не відповідайте їй! – застеріг маму білявий юнак.

Тато взяв нас із мамою під руки й легенько відвів убік – подалі від гріха. Сердита жінка ще трохи побурчала, а тоді бочком посунулася геть.

– Чого ти заводишся? Може, то провокаторка? – докорив мамі тато.

Я помітила нашу ранкову співрозмовницю. Вона стояла біля виступаючих, хоч сама не виступала. Мені здалося, що вона дивилася в наш бік, тож я помахала їй рукою, але жінка не відповіла. Мабуть, не помітила або не впізнала нас здалеку. Натомість на наше сімейство звернув увагу фотограф у темно-сірому костюмі й направив на нас об'єктив.

– Усміхніться, нас знімають, – сказала я батькам і помахала рукою фотографові. – І он справа знімають також. Ого, скільки тут фотографів!

Але батьки не зраділи, а навпаки, сполошилися.

– Забираймося звідси! – скомандував тато.

– Чому? Тут гарно, – спробувала заперечити я, проте мама різко перервала мене:

– Ти що, не розумієш, навіщо фотографують?..

Мені неприємно похололо всередині. Років зо два тому ми з мамою повернули в Володимирський собор, а коли виходили, надворі проти дверей стояли з десятеро фотографів і знімали всіх, хто наважився відвідати храм. Мама тоді добряче перехвилювалася, тому що була зі мною. Радянських дітей не можна водити до церкви, ми мусили виростати войовничими атеїстами-безбожниками.

– Ви думаєте, що то кагебісти? – спитала я.

– Авжеж! Бійці невидимого фронту! Беруть на замітку, хто прийшов на мітинг, – з тихою ненавистю мовив тато.

Ми спішно забралися з майдану. Та перш ніж піти в готель, зробили немалий гак бічними вуличками. Ми петляли, як заєць, що заплутує слід. В одному завулку натрапили на крихітний ресторанчик, з якого пахло ваніллю й шоколадом, і ввалилися в нього зі всіма своїми пакетами. Ресторанчик виявився на рідкість милим. На вечерю ми вибрали старовинну латиську страву – горох, запечений з салом, який подали у гарних череп'яних горнятах. Тато розщедрився і замовив ще й гарячий шоколад, який я досі ніколи не куштувала. От тільки мама чогось сиділа розгублена й неуважна.

– Не хвилюйся, нічого страшного не сталося. Могли ж ми як туристи опинитися на центральному майдані! Тим більше, що й наш готель розташований поруч, – заспокоював її тато.

Мама затуманеним поглядом дивилася кудись повз нас.

– Це ж була б повна нісенітниця – звинувачувати нас, що ми захищаємо латиську мову, якої взагалі не знаємо, – викладав аргументи на наш захист тато.

– А люди не розійшлися, – здавленим голосом мовила мама. – Ти помітив, які вони гарні? У них є гідність. Вони гарні, бо вільні.

– Люба моя, – тато взяв її за руку, – вони такі ж громадяни Радянського Союзу, як і ми з тобою.

– Вони вільні душею! Вільні від страху! Їх загнали до спільної кошари... Але вони не скорилися, це ж видно!

Вони вільні... Раптом до мене дійшло, чим вразила ранкова незнайомка: вона вільна духом. Від того й гарна, мов окрилена. Вільні духом – гарні, тут мама сказала правду.

А вона, здається, завелася.

– Латиські захищають свою культуру... свою мову... А ми? Мені теж дорога моя мова! Я теж не хочу, щоб вона пропала, щоб з нас витворювалася

єдина радянська спільнота... Один гомо советікус* від Москви до самих до окраїн... Безликий, безмозкий, слухняний совок!

– Лесю, тихіше! На нас звертають увагу, – спробував спинити її тато, бо мама, розпалившись, говорила все гучніше.

– О, так! Тихіше... Все життя з закритим ротом... Тихше води, ніжче трави... А вони – з квітами, з прапорами... Та якби хоч колись, хоч раз, хоч здалеку... Якби Бог дав побачити наш синьо-жовтий... Я більше нічого в житті не просила б!

По маминих щоках покотилися сльози, розмиваючи туш. Вона вийняла дзеркальце й почала витирати брудні патьоки.

Я уявила український стяг. Синьо-жовтий... Як небо й сонце. Я ніколи його не побачу. Та де! Вийти на вулицю з синьо-жовтим прапором наважиться хіба що божевільний.

А латиші – вийшли. Спокійні, впевнені в своїй правоті. Гарні під рідними прапорами.

Я злизувала з ложечки солодкий в'язкий шоколад, а на душі було гірко. Напевно, то велике щастя – любити свою країну. Мені воно не випало. Моя країна – могутній Радянський Союз, одна шоста земної суші, обнесена колючим дротом.

* Гомо советікус – людина радянська (за аналогією до латинського homo sapiens – людина розумна).

Тюрма народів, у якій «на всіх язиках все мовчить». Я живу в ній з народження, і мені непогано живеться. Я звиклася з тим, що є. І все ж я не можу любити державу-темницю.

То як мені жити? Ховатися від правди, наче страус, як то роблять мої батьки? Чи кепкувати з усього, як Ігрек?..

Наступного дня ми знову товклися по магазинах. Але підвечір повернули до Мілди. Навколо неї лежали вчорашні квіти. Хоч і зів'ялі, вони справляли враження: адже встеляли майже всю площу!

Мама після мітингу безповоротно закохалася в Латвію. Я навіть стала побоюватися, що замість борщу вона почне готувати нам з татом горох, запечений з салом. Та поки що мама обмежилася янтарем: купила собі медово-темне намисто і, як символ Прибалтики, носила його до всіх своїх кофтинок.

Розділ 8.

Чотири свічки

У село я вернулася з Орисею, в якої нарешті закінчилися екзамени і змагання. До нас з радісним мурчанням підбігла Пума і стала тертися мені до ніг.

– А вона полюбила тебе, Яринко! – зауважила Орися.

Я зі сміхом підхопила на руки наше чорнобіле диво, і кицька лизнула мені щоку, подарувавши свій котячий поцілунок. Весь ранок я носила її на шиї, наче живий пухнастий комір. Не тільки пухнастий, а ще й муркотливий, ха-ха!

Тільки-но ми поснідали, як примчала Півоня.

– Ну що? Як з'їздили? Як тобі Прибалтика? Напевно, познайомилася з гарним білявим прибалтом? Ігрек більше не має шансів? – Півоня, як

завжди, була в своєму репертуарі. – Скоріше показуй обновки!

Ми зайшли до вітальні, яка тепер стала моєю кімнатою, бо ж нагорі розташувалася Орія. Я заходила розпаковувати сумку, виймаючи куплені в Прибалтиці речі, кожна з яких приводила Півоню в невимовний захват:

– Джинси! Боже, які джинси! Це «Lee», а не «Levis»? То й що, головне що «варьонки»! А куртка! Також джинси! З голови до п'ят у джинси! Здохнути можна! Ніночка точно здохне! – нап'явши на себе куртку, Півоня крутилася перед дзеркалом, охкаючи й зітхаючи.

– А які кросівки! Рожевих шнурків до них не купили?

Я заперечно похитала головою: вивалити купу грошей за дурні шнурки мама навідріз відмовилася. Батьки й без того витратили все, що заощадили за рік.

– А це що? Невже сафарі? – схопила Півоня платтячко модного крою. – Таки сафарі! Даси разок одягнути? Само собою, спочатку ти... Боже святесенький, які обновки! Тепер ми всіх закопаємо! Яка маечка! Яка футболочка! А це – неville «неделька»? Та ще й фірмова, не «самопал»*! – зачаровано розглядала вона комплект трусиків.

* «Самопалом» називали саморобні речі, підроблені під фірмові.

– Французька, – підтвердила я. – Купили в Ризі на товкучці. Там же ж порт, моряки привозять з-за кордону. – А це тобі. На твій «хвіст», – подала я подружці гостинець: три неонові-яскраві гумки, запаковані в крихітний целофановий пакетик.

– Мені? – Півоня, здається, не вірила власним очам. – Яке чудо! Що то – Прибалтика!

– Прибалтика особлива, – сказала я. – Ти не уявляєш, що ми там побачили.

І я заходила розповідати про мітинг у Ризі. Півоня слухала, не зводячи закоханих очей з моїх обновок: куртки на кріслі, джинсів на столі, рядка трусиків на дивані.

– Що ж ти хочеш! – зітхала вона, слухаючи мою розповідь. – Вони під Москвою п'ятдесят років, а ми – триста п'ятдесят. У них трошки вільніше, не те, що в Україні. Ти розкажеш про мітинг Ігрекові?

– Ні... Не знаю... А ти з ним бачишся?

– Іноді. Зате Ніночки нема: поїхала на море. У нас минулої суботи також дещо сталося, – з загадковим виглядом повідомила Півоня. – То якраз була поминальна субота перед Зеленою неділею...

– Ця неділя була Зелена? – перепитала я.

– Так, ти хіба не знала?

Не знала. Забула. В місті ми її не святкуємо. Хіба що в бабусі... Мені зі щемом згадалося, яке то гарне духмяне свято.

– Так от, увечері проти неділі хтось запалив свічки на роздоріжжі, на місці останнього бою чотирьох бандерівців, – торжествуюче мовила Півоня. – Хтось вшанував їхню пам'ять!

Настала моя черга дивуватися. Бій бандерівців! У селі! Я нічого про нього не чула.

– Серед бандерівців був знаєш хто? Іван-Кантемир! Той, про якого розказував Ігрек... В село відразу наїхало міліції. Випитували, хто то зробив. Папа Запотіцький бігав, як посолений, викликав людей у сільраду.

– Як ти вважаєш, – обережно спитала я, – свічки запалив...

– Ні, не Ігрек, – вгадала з півслова Півоня. – Я також спочатку подумала на нього. Але він присягався, що ні.

– А хто ж?

– Невідомо! Оце й цікаво! Навіть Папа Запотіцький не знайшов винуватого. А він запопадливий понад усяку міру.

Папу Запотіцького я знала: він працював черговим у сільраді чи, як дідусь казав, старшим-куди-пошлють. Відслуживши замолоду в армії, він нахапався російських словечок і вживав їх до

ладу й не до ладу. Навіть свого синка навчив казати не «тато», а «папа», за що люди підняли його на сміх. Мовляв, один папа в Римі, а другий – у селі за потоком. Звідтоді його прозивали Папою Запотіцьким, – звичайно, позаочі, бо він страшенно лютився, чуючи своє прізвисько.

Ми так захопилися розмовою, що не звернули уваги на чужі голоси за дверима. Двері розчинилися, і в них постав – про вовка помовка – Папа Запотіцький власною персоною, а з ним незнайомий чоловік. Позаду стояв дідусь.

– Заходьте, сідайте, – запросив він гостей до вітальні, як мені здалося, не дуже привітно.

Сідати було ніде. Ми з Півонею кинулися змитати виставку джинсів, футболочок і трусіків.

– А ви, дівчатка, погуляйте надворі, – звернувся до нас дідусь.

Я не помилилася: він був сердитий. Ми швидко вимелися надвір.

– Давай пошукаємо полуниць. Але тихенько, – запропонувала я, і Півоня зрозуміла мене без зайвих слів: грядка полуниць – якраз під відчиненим вікном вітальні.

Ми присіли під вікном, роблячи вигляд, що збираємо полуниці.

– А родичі Іванові лишилися? – почувся з вікна незнайомий голос. – Ви дружили з ним, то маєте знати.

– Ви також знаєте. У вас записано, – холодно сказав дідусь.

– Усе ж назвіть їх, – наполягав незнайомий.

– З близьких наче б нікого не лишилося.

– То ви не знаєте, хто запалив свічки? – після короткої паузи обізвався чужий голос.

– Ні, не знаю.

– Але, може, щось чули? Мабуть, люди говорили між собою, хто б то міг зробити?

– Я до балачок не охочий.

– Може, в селі бачили когось стороннього? Сільські люди, як правило, помічають чужих.

– Та от вас бачу.

– Ну, я свічок не запалював.

– Я й не кажу, що ви. Але нікого іншого чужого я не бачив.

– Як ви гадаєте – чия то справа?

– Не знаю. І гадки не маю.

– Самі ж свічки не запалилися.

– Хтозна.

– Чому «хтозна»? Не зійшов же вогонь з неба.

– Часом може зійти. Колись оповідали, що в Єрусалимі сходить.

– У нас тут не Єрусалим, – чужий чоловік, здається, також розсердився. – А свічки? Хтось же поставив їх.

– Виходить, що поставив. Щоб свічки впали з неба – про таке я не чув, – відповів дідусь.

– Ви даремно глузуєте. На вашому місці не варто відмовлятися від допомоги органам. На вас також падає підозра.

– Ваша справа, кого підозрювати. Я свічок не світив.

Ми з Півонею презирнулися. Чужий був з органів безпеки. Кагебіст... А в дідуса давні проблеми з владою. Він колишній політв'язень. Його засудили за український націоналізм. Принаймні так пояснила мені мама, заборонивши що-небудь розпитувати.

– Давайте домовимося так, – знов обізвався чужий після мовчанки. – Якщо ви що-небудь дізнаєтеся, то повідомте.

– В сільраду, – запобігливо вставив Папа Запотіцький, який досі не видавав ні звуку.

Непрошені гості попрощалися, і ми з Півонею злиняли з-під вікна.

– Бачиш? – багатозначно мовила Півоня. – Я ж казала тобі!

– Покажеш те роздоріжжя? – помовчавши, спитала я.

– Ти проїжджала ним не раз, – Півоня здивовано знизала плечима. – Добре, покажу. Увечері, бо мені ще грядки полоти, мама назагадувала роботи. Вдягнеш нові джинси? Вдягни!

Коли звечоріло, ми зустрілися знову. Далеко їхати не довелося. Дорога, що бігла від траси, розділялася надвоє, ведучи майже в протилежні сторони. Ми спинилися під розлогим горіхом, який розкинув гілля, мов шатро. Цим роздоріжжям я часто проїжджала, не маючи гадки, що на ньому пролилася людська кров. Півоня показала на широкий трикутник споришу під парканом:

– Свічки горіли он там. Попри дорогу колись була канава, тепер вона засипана. Бандерівці залягли в ній і відстрілювалися, поки й загинули.

Місце видавалося відкритим і незахищеним. Навряд чи воно придатне для бою, хоч я на цьому не розуміюся.

Повз нас проїхали жінки, вертаючись з роботи. Їхні велосипеди поскрипували під важкими мішками – жінки везли з колгоспного поля бур'ян, щоб удома нагодувати корову. Звідкись смачно пахла вечеря. Знову зашурхотіли колеса, з сутінків виринув велосипедист. Півоня голосно кахикнула. Він зупинився, і я впізнала Ігрека.

– Добрий вечір! – привіталася Півоня.

– Дай Боже здоров'я! Це ти, Півонько? І Яринка? – спитав Ігрек, заглядаючи під нависле над нами листя.

Я почувалася ніяково. Ми вперше зустрілися після того прикрого вечора, і я не знала, як себе поводити.

– Яринка хотіла побачити місце бою, – сказала Півоня. – Може, ти розкажеш, як воно було? Ти знаєш краще за мене.

– Її дід знає ще краще, – кивнув Ігрек у мою сторону (він таки ображався).

– Якби дід розказав, ми тебе не питали б. Але він, здається, доволі нарозповідався. Кагебіст і сьогодні приходив, випитував, хто поставив свічки.

– Справді приходив? От зараза!

– Ага; казав, що на діда падає підозра. Ігреку, розкажи, будь ласка! Скільки тебе просити! – реп'яшком приставала Півоня.

І хлопець здався. Мабуть, йому самому кортіло поговорити про бій.

– Сталося то ранньою весною 1948 року. Ще лежав сніг, а лід на Пруті якраз рушив, і четверо наших повстанців, що звідкись верталися, не змогли перебратися в ліс по той бік ріки. Треба було перечекати день-два, щоб перепливти човном. Хлопці залягли в о-он тій stodолі, – Ігрек показав на обійстя, що світилося вікнами за садом.

– То не там живе Ніночка? – спитала я.

– В сусідній хаті. У тому й річ...

– Їх видав Ніноччин дід, – сказала Півоня. –

От чого вона казиться, коли згадують Кантемира!

– Так, її дід доніс... через доньку, – мовив Ігрек похмуро.

Його донька зустрічалася з Іваном. Але побратися вони не могли. Від Української Повстанської Армії лишилися рештки, що боролися до останку. Іван був приречений. Може, тому він і зупинився з хлопцями в рідному селі, щоб попрощатися з Марією. Він боявся, що через нього заарештують і її. «Виходь заміж за іншого», – сказав їй, коли вони зустрілися. «Ти маєш другу?» – спитала вона. «Маю. Україну. За неї загину. А ти живи».

А старий підгледів, що дочка стояла з бандерівцем. Пішов і доніс про нього в сільраду. Теж рятував Марію, але страшною ціною.

Енкаведисти не забарилися. Оточили весь куток, що й миша не прошмигнула б. Бандерівці кинулися тікати, але – запізно. То вони залягли в канаві на роздоріжжі. Зрідка відстрілювалися, бо майже не мали набоїв. А по них сікли! З кулетів навхрест! Повстанці гинули один за одним. Сніг почервонів від крові. Невдовзі лишився тільки Кантемир. «Этого взять живым!» – наказав енкаведистам їхній командир. А в Івана – останній

патрон у пістолеті. Він устав на повен зріст – так, як ходив в атаку, крикнув: «Слава Україні!» І ви-стрелив собі у скроню... Того ж дня заарештували і твого дідуса, – глянув на мене Ігрек.

– А що сталося з Марією? – спитала я.

– Нічого. Живе собі. То Ніноччина тітка.

– Вийшла за іншого?

– Ні. Хоч її сватали. Живе одна.

Мені в горлі застряг давкий клубок.

– І ці люди – бандити, злочинці? – хрипко мовив Ігрек. – Бандит не крикне перед смертю: «Слава Україні!» Чи тепер хтось крикнув би? Та де! Усіх заціпило від страху...

Хлопець з шумом вдихнув повітря і раптом гукнув:

– Слава Україні!

– Ігреку! – аж підскочила Півоня. – Ти здурів! Зовсім дах поїхав... Таж хтось іде!

На дорозі затріщав гравій під чиймись поспішними кроками.

– Хто тут протів совецкой власті? – почувся суворий начальницький голос Папи Запотіцького.

– Тікаймо! – писнула Півоня, і в змиг ока ми опинилися на велосипедах.

Мабуть, більше ніколи в житті я не стартую швидше, ніж того разу. Я рвонула з місця, аж з-під коліс порснули камінці. Півоня також стартувала,

як ракета, і ми помчали, гуркаючи вибоїнами – Півоня попереду, я за нею чи, може, навпаки. Ми гнали, а Ігрек їхав за нами і знай окликував: гей, дівчата! Але ми загальмували аж коло Півониної хвіртки.

– Чого ви летіли, як підпалені? – спитав Ігрек, під'їхавши слідом за нами. – Папа Запотіцький пішодрала вас однак не догнав би.

Тільки тепер до нас дійшло, що Папа був без велосипеда, і ми обидві зайшлися сміхом.

Потім я розповідала Ігрекові про Ригу. Я розказала все те, що й Півоні: про жінку з Гельсінської спілки, про мітинг, про вільних духом латишів. Ігрек слухав напрочуд уважно, а коли я замовкла, задумався.

– Вам не здається, що все це пов'язано? – спитав він. – Мітинг у Ризі, ці свічки над полеглими повстанцями... А у Львові, кажуть, заснувалося Товариство Лева. Кажуть, ті Леви – сміливі хлопці, і всі – за Україну... Дівчата, згадаєте мої слова: в нашій Совдепії* щось назріває. Щось має змінитися.

Він з шумом вдихнув повітря, ніби ловлячи запах грядущих перемін, і повторив:

– Щось назріває...

* Совдепія – зневажлива назва Радянського Союзу.

Розділ 9.

Ромашки при місяці

Назрівало щось чи ні, а країна жила звичним життям. Щасливі радянські люди, що сімдесят років дружно будували комунізм, тепер так же дружно його перебудовували. Комуністична партія оголосила перебудову, бо, видно, збудувалося дещо не надто вдале. З телеекранів гриміли фанфари, ударники комуністичної праці перевиконували план, майстри машинного доїння (чи, простіше кажучи, доярки) досягали рекордних надоїв молока. А в місті з досвітку стояли понурі черги за тим же молоком і маслом. Черги вишиковувалися за всім, що з'являлося в порожніх магазинах: за цукром, за хлібом, бо й то був дефіцит. Радянські люди жили напрочуд радісно: вони раділи, якщо вдавалося купити ковбаси, раділи, купивши

шкільні зошити, раділи, коли придбали чоботи на зиму – аж набридало радіти.

У мене, попри все, були прекрасні канікули. Колись я чула примовку, що циган міняв дві зими за одне літо. Напевно, то був давній циган, який узимку мерз у своїй мандрівній халабуді. Та я теж залюбки віддала б дві зими за веселе, духмяне, привільне літо в селі у бабусі!

Тепер тут була ще й Оріся. В горішній кімнаті вікна й двері стояли навстіж, на столі з'явився стос книжок, під ліжком – гантелі, а на дверях біліла пришпилена записка:

*Робити зарядку;
Бігати щовечора;
Не їсти багато;
Не суперечити мамі;
Навчитися куховарити.*

І так далі. То був міні-план Орисиних дій на літо, і два його перші пункти Оріся виконувала доволі чітко.

Мої вечори стали незрівнянними! Я піднімалася до Орисі, і ми по черзі читали вголос книжку Тура Хейердала «Експедиція Кон-Тікі» про мандри далекими тропічними морями. В кімнату залітали нічні метелики й шурхотіли крилами, кружляючи навколо лампи. Коли їх набиралося багато і вони починали заважати, ми вимикали світло й сідали

на порозі. Знизу пахли матіоли, балкон плив, як човен, по теплих хвилях літа, а ми сиділи, дивилися на повен місяць і говорили про всяку всячину.

– Хочеш побачити ромашки при місяці? – спитала одного вечора Оріся.

Я, звичайно, хотіла. Ми спустилися у двір і бігцем, у темпі Орісиного вечірнього тренування подалися на луг над Прутом, де рясно цвіли білі ромашки – невісточки, королиці чи як ще їх називають. Я бачила їх щодня й не дуже звертала увагу – ну, цвітуть, ну, рясні. Разів зо два ми з Півонею плели з них вінки, а побавившись, кидали в Прут.

Але тепер, уночі, з Орісею, луг змінився до невпізнанності. Серед неба сяяв круглий місяць, ясний і урочистий, ніби лик святого. Було видно майже як удень – «видно, хоч голки збирай». Я б, мабуть, заспівала давню пісню про місячну ніч, якби не задихалася від бігу. Старі тополі, що вдень були просто тополями та й годі, тепер височіли, мов чорні кошлаті велетні. Їхнє листя мерехтіло й зблискувало проти місяця, – чорне зі сріблом, немов старовинні коштовності. Трава змокла від роси (ми теж заросилися, хоч трималися стежки). А в траві білили ромашки – мета нашої вилазки. Ні, не білили, – вони м'яко, переливчасто світилися, густіші за розсипи зірок, ясніші за перли в океанічних глибинах, гарні якоюсь ворожбитською,

чаруючою красою. Оріся спинилася, і я з нею теж; ми стояли, мовчали, дивилися. У верболозах натхненно кумкали жаби, духмянів прохолодний вологий чебрець, і його запах здавався незнайомим, інакшим, ніж удень, коли він розігрітий на сонці. А віддалік, за тополями сяяв, іскрився, вигинався срібною шаблею Прут. Яка ж гарна наша земля! Може, є десь краща, але нема любішої. Квітуча, росяна, родюча. Поранена Чорнобилем... Що з нею буде?

– Як ти думаєш, Орісю, – спиталася я, бо Орісю можна питати про що завгодно, – у нас, тобто в Радянському Союзі, справді щось назріває?

– З чого ти взяла? – Оріся перевела замріяний погляд з ромашок на мене.

– Так вважає один хлопець, – призналася я. – Тільки ти нічого не подумай... Нібито цей хлопець – мій друг чи щось подібне...

– Не хвилюйся, нічого я не думаю. Здається, то розумний хлопець, – сказала Оріся. – А назріває щось чи ні... Хто його знає. У нас тепер перебудова, в країні начебто почалися зміни. А вони можуть статися інші, ніж планує комуністична партія. Якщо хоч ледь-ледь послабиться гніт, хтозна, що з того вийде... Може вийти і щось хороше, дай то Боже!

Орися говорила щиро й відверто. Це був підходящий момент, щоб дізнатися те, що від мене приховували.

– Орисю, а за що засудили дідуся?

– Бо знайшли фотокартку, на якій були зняті твій дідусь і Іван у повстанській формі. Того вис-тачило, щоб дідуся заарештували. «Я фронтовик! Воював, був поранений, за радянську державу кров проливав!» – обурився твій дідусь. «Ліс рубають – тріски летять. Краще хай десять невинних опиняться за ґратами, ніж один ворог радянської влади залишиться на свободі», – виніс вирок радянський суддя.

– Значить, дідусь був ні в чому не винний? – здивовано спитала я.

– Як тобі сказати... Він же любив Україну. А цього достатньо, щоб опинитися в тюрмі.

Я не могла отямитися з дива. Дідусь був невинний! Ну так, у нього знайшли фотографію. Але ж бандерівцем був його друг, а не він! Він любив Україну. Я також її люблю...

Над нами гучно ухнула сова і м'яко, безшумно злетіла з верхівки тополі. Мене обсіпало морозом.

– Ходімо вже, – нагадала Орися.

Ми верталися тихі й задумані. В хатах майже не світилося: селяни рано лягають спати. Коли ми наблизилися до церкви, Орися раптом спинилася.

– Поглянь, яка краса, – сказала вона, підвівши голову, і її лице освітілося місяцем.

Церкву я бачила щодня, бо коло неї жила Півоня. Запущена, з облупленими стінами і поіржавілими банями, вона слугувала складом для колгоспних добрив.

– Цю церкву збудував цісар, – мовила Оріся.

– Цісар? – перепитала я.

– Цісар Австро-Угорщини Франц-Йосиф. Тоді Буковина належала до Австро-Угорщини. Одного разу цісар проїжджав через наше село і спинився відпочити. До нього зійшлися люди, розговорилися. «Який дар зробити вам від цісаря?» – спитав він привітних простодушних селян, які припали йому до вподоби. Люди попросили нової церкви, бо стара була затісна для села, що розрослося. «Добре, матимете церкву», – пообіцяв цісар. І її збудували: простору, муровану. А щоб кожен бачив, що то цісарський дар, Франц-Йосиф прислав вітражі, які зробили найкращі італійські майстри.

– Ого! – здивувалася я. – Старовинні вітражі – в занедбаній сільській церкві?

Мені закортіло глянути на них зблизька. Оріся підсадила мене на муровану огорожу і легко, як кішка, перелізла слідом за мною. Навколо церкви стояли старі ясени, кидаючи на неї ажурну тінь. Але східну стіну вони не заступали. По темних

високих вікнах, заокруглених угорі, стікало сяйво місяця, зблискуючи на ребристих шибках. Напруживши зір, я вловила в чорному плетиві ліній обриси чоловіка з книгою в руках. Чи, може, я його уявила? Темні нічні вікна ховали від нас загадку вітражів. На них треба дивитися вдень і зсередини церкви, що неможливо, бо церква замкнута.

Ми повільно рушили навкруг будівлі. З північної сторони до неї підступав старий яблуневий сад, що тягнувся аж на цвинтар. З цього боку вікна зяяли побитими шибками. Було сумно дивитися на понищену красу.

Раптом Оріся насторожилася.

– За нами хтось слідкує, – тихо сказала вона.

Біля церковної огорожі в тіні ясенів невиразно видніла темна постать.

Найкраще було сховатися за церкву, проте ми запізнилися.

– Альо! Ви двоє! Удобренія воруете? – зупинив нас суворий оклик, і я з жахом упізнала Папу Запотіцького.

Знову Папа! Останніми днями він буквально переслідував мене!

– Тікаймо! – схопилася я за Орісину руку, і ми драпонули в сад.

– Ей! Стой! Ворюги! – репетував позаду ревний служитель сільради.

Добрива нас не цікавили, але спробуй це довести. Та й чим пояснити, що ми опинилися вночі коло церкви? Піонерка і студентка-комсомолка не повинні цікавитися церквою.

Ми спинилися віддалік під темними яблунями. Папа нас не переслідував. Мабуть, подумав, що однак не дожене, або ж полінувався лізти через огорожу. Навколо білили хрести. Зопалу ми забігли аж на цвинтар. Мені стало не по собі. Нас оточувала моторошна тиша. І раптом я побачила таке, що волосся піднялося сторчма. Одна з могил заворушилася, і з неї почало підводитися щось чорне. Верескнувши, я шарпнулася тікати, проте щось холодне схопило мене за ногу, і я сторчкака полетіла в траву.

Перше, що я почула, прийшовши до тями, був тривожний Орисин шепіт:

– Яринко, чуєш, Яринко!

Її руки термосили мене, щоб я опам'яталася. Коло Орисі хтось стояв.

– Не бійся, то вуйко Митро, – шепотіла Орися, тручи мені виски.

– Вуйко по... по... покійник? – насилу пролетіла я.

– Не вигадуй дурниць! Таж сусід наш, вуйко Митро! Живий! – зашепотіла Орися вже сердито.

Я недовірливо повернула голову до чорної постаті. Чоловік ніяково переступав з ноги на ногу.

– Ади*, як недобре вийшло! – мурмотів він. – Корівчину нема чим годувати, то я вкосив трохи конюшини, отут-о за цвинтарем, та й ніс додому. А ви надбігли. Я си сховав** межі гробами, бо не знав, хто то. Та й ади, настрахав дитину!

– Нічого, нічого, – заспокоїла його Оріся. – Яринка впала, бо спіткнулася об підмурок. Не йдіть попри церкву. Там чатує Папа Запотіцький.

– Шляк би його трафив, носить його вночі по селу! – закликав вуйко Митро. – Хотів-ем*** принести корові конюшинки, та й нема як через придурка!

Він завдав на плечі чималий міх, набитий краденою з колгоспного поля конюшиною, і рушив у протилежну від церкви сторону. Ми з Орісею подалися слідом, щоб в обхід, з боку Залужан добратися додому.

* Ади (діалектне) – от.

** Си сховав – сховався.

*** Хотів-ем – я хотів.

Розділ 10.

Нічні пригоди продовжуються

Наступного дня Півоня насилу витягла мене до Прута. Я не хотіла йти, бо після того, як торохнулася на цвинтарі головою об хрест, виглядала майже як пушкінська царівна Лебідь, у котрої на чолі зоря горить. Замість зорі в мене світив чималий синяк. Як навмисно, першими нам зустрілися Ігрек і Микола. Хлопці помітили мою «прикрасу», хоч я нагорнула на чоло волосся. Тож довелося розповісти все начистоту.

– Той Папа де не посій, там уродиться. Краще сидів би в хаті та дивився телевізор, так ні: носить його селом, – поскаржилася я.

– Він узявся чатувати на роздоріжжі... Самі знаєте, на якому, – докинув Ігрек. – Доблесні

кагебісти не дошукалися, хто засвітив свічки, а цей йолоп не полишає надії знайти винного.

– Вислужується! – додав і Микола.

Ігрек глянув на нас примруженим оком.

– Дівчата, як ви ставитеся до того, щоб трошки подразнити Папу Запотіцького? – спитав він, і на його губах заграла лукава усмішечка.

– Ставимося позитивно! – з готовністю відповіла за нас обох Півоня.

Я не заперечувала. Пахло новою витівкою, а від такого хто б відмовився.

Того ж вечора наша четвірка зібралася біля роздоріжжя. Ігрек розподілив «бойові» сили: сам він узявся чатувати на дорозі, що вела до траси, Миколі дісталася вулиця, яка відходила вліво, а нам з Півонею – та, що йшла направо. Вона була найбезпечніша, бо вела додому, ще й робила поворот, за яким можна було швидко зникнути. Отож ми з Півонею зайняли відведену нам позицію і стали чекати умовного сигналу. Невдовзі сигнал пролунав: Ігрек свиснув, як Соловей-розбійник. Це означало: «Йолоп наближається». І справді на роздоріжжі щось забовваніло.

– Папа Запотіцький! – почувся збитошний Ігреків голос.

– Папа Запотіцький! – басовито озвався з другого боку Микола.

– Папа! Папа! Папа Запотіцький! – щосили залементували ми з Півонею.

Папа вилаявся такими словами, які зайве шукати у словниках. У цьому й полягав наш план: довести Папу «до білого каленія» чи, як висловлювався той же Ігрек, копіюючи Папин суржик, «до білого колена».

Вилаявшись, Папа погнався за Ігреком, але поки розвертав велосипед, хлопець успішно дав драла. Тоді Папа метнуся за нами з Півонею, бо ми верещали злагодженим дуєтом, аж закладало у вухах. Ми також негайно зникли за поворотом. Папа явно доходив до точки кипіння. Сиплючи лайкою, він знову, мов розлючений ведмідь, кинувся за Ігреком. А позад нього гучно лунало на три голоси:

– Папа Запотіцький! Папа Запотіцький!

Раптом Півоня, ламаючи сценарій, дзвінко заспівала, аж покотилася луна:

*Ой на горі жєнці жнуть,
А в долині баби трутуть!*

Я не відразу второпала, чого вона розспівалася. Але хлопці підхопили пісню – вони знали її, тому зрозуміли Півоню без зайвих слів. Пісня була про щасливе радянське життя: як одна баба вкрала в колгоспі торбу зерна і за те збіжжя потрапила в тюрму. Вірного лєнінця Папу Запотіцького вона роздратувала не згірше, ніж його прізвисько.

Півоня виводила, як соловейко. В її високому чистому голосі дзвенів сміх, бо вона саме співала, як бабину долю вирішувало керівництво колгоспу:

*Голова казав судити,
Бригадир казав лишити,
Бо як будем всіх судити,
Хто в калхозі ме робити*?*

Захопившись співом, вона забула про небезпеку. І я теж – ох, я теж! А небезпека була вже поряд.

– Прікратіть дурацьку пісню! – гаркнув Папа Запотіцький майже над нашими головами. – Ану, чії ви, с-сопляки...

Але з'ясувати це останнє йому на вдалося. Ми приснули, як горобці від кота! Проте цим разом на повороті трапилося непередбачене: чи то я зайшла в надто крутий віраж, чи Півонине колесо наскочило на камінь, але ми раптом, зіткнувшись, полетіли під паркан.

– Сюди! – шарпнула мене Півоня в найближчу хвіртку.

Я заскочила чи то закотилася у двір, Півоня хутко прихилила хвіртку і встигла дуже вчасно.

* Хто в калхозі ме робити – Хто в колгоспі робитиме. (У буковинському діалекті частки -ме (-меш, -муть), -ся можуть відділятися і стояти перед дієсловом.)

Бо вулицею вже рипів на своєму драндулеті Папа Запотіцький.

– Розвели, розумієш, ворожеську пропаганду... – бубонів він, налягаючи на педалі.

Моє серце гупотіло, як дзвін, і просто диво, як він того не чув. Не тільки не чув, а й не побачив наших великів, покинутих під парканом. Напевне, занадто квапився догнати нас!

Господиня, у двір якої ми вскочили, доїла в стайні корову: цівки молока ритмічно цяпали у відро. Та ось молоко перестало цяпати, господиня заворушилася. Ми з Півонею швиденько висунулися на вулицю, тим більше, що деренчання Папиного велосипеда затихло, віддалившись.

Хлопці вже чекали під хвірткою.

– Скоріш ушиваймося! – зашепотів Ігрек. – Гайда до клубу! Там сьогодні індійський фільм. Зробимо вигляд, ніби ми вийшли з кіно.

Ми слухняно подалися за хлопцями. Їхати додому не випадало, бо ми б зіткнулися з Папою, який от-от вертатиметься, нікого не догнавши. Моє переднє колесо виписувало зигзаги. Під ліхтарем, що світив на стовпі біля клубу, оглянули свої «бойові рани». Крім погнутого колеса, у мене був подряпаний лікоть.

– До весілля заживе! – підбадьорила Півоня, промовисто повівши бровою вбік Ігрека.

Вона теж потерпіла: роздерла спідницю, нову, святкову, яку не знати нащо вдягнула в будень. Решту вечора Півоня притримувала в жмені розірваний поділ, і ми дружно посміювалися над нею.

«Сеанси дражніння» ми проводили ще не раз. Папа Запотіцький з півоберту доходив «до білого коліна», чим неабияк потішав нас. Нікого з нас він не впіймав і навіть не дізнався, хто влаштовував йому гучні вечірні пошанування. Папа поскаржився голові сільради, що якісь «сопляки» ображають його комуністичну честь і гідність, але той не став перейматися дитячими пустощами.

– Не беріть тяжкого в руки, а дурного в голову, – по-простому порадив він Папі.

І той хоч-не-хоч мусив послухатися начальства. Він не забув наших насмішок, проте перестав з'являтися на геройському перехресті. Чого й належало досягти. Місце бою чотирьох бандерівців було звільнене від не в міру запопадливого совка.

Якось сама собою у нас склалася дружна компанія. Ми разом купалися в Пруті, разом гралися в хованки у старому дідовому саду. Вечорами подовгу сиділи під вербою, в яку колись влучила блискавка, і говорили про що завгодно, а найчастіше про інопланетян та їхні летючі тарілки, про лох-неське чудовисько, Бермудський трикутник та інші таємниці. Про них тепер навіть писали

в газетах, і то було страшенно цікаво. Часом Ігрек годинами розказував анекдоти або різні сільські бувальщини, яких він знав безліч, і ми реготали до знемоги.

Неждано-негадано мені додалися проблеми з Пумою. Саме так: моя ласкава, мила, муркотюча кумця-Пумця взялася ходити за мною буквально слід у слід. Чи то ми гралися, чи сиділи й розмовляли, Пума неодмінно терлася коло мене, мурчала й лізла на коліна. Ігрек прозвав мене котячою мамкою, і мені то було прикро.

Треба ж було Пумиськові вибрати саме мене! Не Орісю, не бабу з дідом, а мене нагородити своєю смішною котячою любов'ю!

Ще після повернення з Риги вона виявляла до мене підкреслену приязнь. Проте її любов незрівнянно виросла після випадку, що мало не став трагічним.

А трапилося ось що. Одного разу, вийшовши надвір, я почула жалібне Пумине нявчання. Мабуть, дурненька кицька знову втрапила в халепу через свою надмірну цікавість. Я пошукала, де її зачинили цим разом. Заглянула в комору, тоді в stodолу, в якій Рудий любив ловити мишей. Але тепер він не полював, а сидів біля криниці і пильно дивився на мене. Пуми ніде не було, однак вона нявчала так відчайдушно й перелякано, що

не лишалося сумніву: з нею трапилася біда. Я вже хотіла йти на пошуки в сад, але Рудий заступив дорогу і став тертися до ніг. Майже машинально я заглянула в криницю і заволатала диким голосом:

– Ді-і-ду-у-у! Ба-а-бо-о-о! Пу-у-ма! То-о-не!

Бо в криничній глибині світилися нажахані Пумині очиська!

На мій крик прибігла Оріся і миттю спустила в криницю відро, але Пума туди не лізла, навпаки, гребла лапками геть від відра. З хати вискочила бабуся, з городу прибіг дід, і дуже вчасно, бо Оріся лізла на цямриння, щоб спускатися в криницю. Дід відігнав її і приніс жердину, але перелякана Пума не розуміла, що за неї треба вчепитися, і лиш благально нявчала, від чого в мене розривалося серце. Оріся поривалася лізти в криницю по жердині, і дід її вилаяв, Рудий плентався під ногами й заважав, дід побіг по драбину, а бабуся принесла великий кошик, яким носили корові траву. Дід, кинувши драбину, прив'язав до ручок кошика мотузки і спустив його в криницю. Йому вдалося зачерпнути в кошик очманілу від страху кішку, і вони з Орісею дружно потягнули його вгору. Коли кошик піднявся до цямриння, я вихопила з нього мокру, холодну, нажахану Пуму, з якої цебеніла вода. Вона дрібно-дрібно тремтіла і непереставала нявчати. Я притулила її до грудей, намочивши плаття.

З хатніх дверей валував дим, і бабуся, сплеснувши руками, побігла рятувати котлети. Рудий подався слідом, цілком правильно розсудивши, що підгоріла порція дістанеться йому.

Орися принесла сухий рушник, я загорнула в нього Пуму, примовляючи їй ласкаві слова: кицю, Пумочко, Пумцю-любцю, чого ж ти полізла в криницю, там же немає мишей. Пума вдячно лизнула мою щоку. Мабуть, вона подумала, що то я і тільки я врятувала її котяче життя.

Ото з того й почалося.

Наступного ранку – вдосвіта, ще ледь вікна засірили, – мене збудило її нявчання. Спершу я подумала, що то уві сні, що мені сниться вчорашня пригода. Але раптом до мене в ліжко плигнула кішка. Її лапи були холодні й мокрі від роси, від чого я остаточно збудилася. На шибці видніли вологі сліди: Пума пробралася в хату через квартиру. Я від душі посміялася з несподіваної котячої відданості. Але коли Пума повторила таку ж процедуру і другого ранку, і третього, я поскаржилася бабусі:

– Пума не дає мені виспатися! Залазить до мене через квартиру.

– То зачиняй вікно, – порадила бабуся, більше переймаючись молоком, що закипало на плиті, аніж моїм клопотом.

Але як я могла спати зачинена? Таж літо, в Орисі вікна-двері навстіж!

– Переходь спати наверх, – не довго думаючи, знайшла вихід Орися. – Ти однак товчешся в мене всі вечори. А кішка туди не залізе.

Що могло бути кращого! Я виперла наверх свою ковдру й подушку, а що в кімнатці стояло лиш одне вузьке ліжко, ми по-спартанськи постелилися на балконі.

– А якщо піде дощ?

– То втечемо! – безтурботно розважила Орися.

Ми лежали просто неба, дивлячись на зірки. Довкола видніли вогні в далеких вікнах, що гасли один за одним. Пахла липа, а ще дужче – лілеї. Тільки комарі дошкуляли. Щойно ми вляглися, як вони задзументили над нами, скликаючи всю комарину рідню: сюди, сюди, тут свіжа тепла їжа, тобто я з Орисею. Ми ляскали себе по лиці й руках, але комарів не меншало, замість убитих прилітали нові й заводили одвічну комарину музику.

А вдосвіта... мене знову збудила Пума. Вона нявчала на даху, на самому гребені над балконом. Здається, кішка не могла звідти злізти.

– Холера б тебе взяла! Ну що з тобою роби-ти? – розсердилася я.

Довелося її знімати. Поставивши на стілець табуретку і вилізши на цю хистку споруду, Орися

насилу дотяглася до Пуми. Щастя, що бабуся не бачила операції «Врятуй кішку», а то б наробила крику.

Спати перехотілося. Розвиднялося; зорі танули, мов цукринки в чаї. Тільки м'ятний льодяник місяця ще довго висів у небі. На телеантену сів дикий – ні, цукровий голуб, на Буковині їх називають цукровими, – і розворкувався: «Цукру-ру! Цукр-ру!» У Софронихи рипнули двері. Вона вставала вдосвіта. Згори ми бачили, як сусідка обійшла двір, випустила курей, після чого стала молитися. Молилася вголос, щоб Богові краще чути:

– Отче наш, іже еси на небесі... Ауш* звідси! – (то курка перелетіла на грядку.) – Шляк би тебе трафив, ти, бідо... Будеш мені цибульку порпати... Іже еси на небесі, да святиться ім'я Твоє... Ауш, кому кажу! Да прийде царство Твоє, да буде воля Твоя...

Так, ранок був пречудовий!

Потім на Пруті я розповіла друзям, як Софрониха молилася. Ігрек аж облизався від захвату і тут же став komponувати молитву на Софронинин лад, а ми надривали животи від реготу.

* Ауш – киш.

Розділ 11.

Ніночка підозрює

Яким же було моє здивування, коли на другий день Півоня, повернувши до мене, спитала:

– Підеш зі мною до Софронихи?

Вона була схожа на хмарну погоду: брови насуплені, щоки надуті.

– Невже Софрониха дізналася, як ми з неї сміємося? – терпнучи душею, спитала я.

– Та ні, з чого ти взяла? – здвигнула плечима Півоня. – Їй прислали з міліції квитанцію на штраф за ті свічки, що вона вділила моїй мамі на базарі. Я тобі розповідала, пам'ятаєш? Коли нас затримала міліція. Мама хотіла віддати гроші за штраф, бо бабі нічим платити, в неї пенсії як кіт наплакав. Але ж ти знаєш Софрониху. Звіялася, як фурія. Сказала, що мама її зчорнила. Та й таке.

Треба розповісти бабі, що ніхто їй не ворожить.
Що то просто хлоп'ячі пустощі.

Це було як сніг на голову.

– Ти признаєшся, що то Ігрек?

– З якої речі? Скажемо, що сажу підсипали
якись хлопці. А хто саме, ми недодивилися, – Півоня
підморгнула, і на її щоках заграли ямочки. –
Так ти підеш чи ні? А то, знаєш, самій мені якось...
страшнуvато...

Хоч Софрониха – найближча бабусина сусідка,
вдома в неї я не бувала. Хата в неї давня, на дві
кімнати, з сіньми посередині. Півоня обережно
відчинила двері, і ми опинилися в сінях.

– Ого! Як у музеї! – прошепотіла я.

Бо стіни були завішані вишивками чи, вірніше,
вишитими картинами. На одній вишивці козак
на коні прощався з дівчиною, що стояла під
яблунею у великих, завбільшки як голова в козака,
яблуках. На сусідній картині козак і дівчина
стояли на кладці, їх оточувала ніч, тому що тло
було зашите темно-синіми нитками. На інших
вишивках теж красувалися козаки з дівчатами, їхні
побачення, зустрічі, прощання. Це були мовби
вишиті народні пісні. Ті, що про любов, звичайно.

– Її Софроній пішов на фронт через тиждень
після весілля. І не вернувся, – пошепки повідомила
мені Півоня.

Он як. Я цього не знала. Всього тиждень заміжжя – і довге самотнє життя. Софрониха вишивала на картинах своє нерозтрачене кохання.

Баба в кімнаті з кимсь розмовляла, але розмова була дивною. Голос гостя видався мені знайомим. Він говорив, мовби лекцію бабі читав, а та відсварювалася.

– Важливо мати на увазі, товариші, що політика перебудови звернута до людини, до подолання всього негативного, що було в попередні періоди. Звідси й ставка на демократію в її найширшому розумінні, – говорив чоловік.

– Ага, демократія в вас! – відворкнула Софрониха. – А штраф мені за що? Мой ти мо*, я на ліпше не заробила?

– Думати, що в такій величезній країні, з проблемами, які нагромадилися в ній, станеться так: сьогодні заснув, а прокинувся, і все вже стало добре, – наївно. Нас чекає величезна робота, – вів своєї невідомий гість.

– Ая, ая**! Роби, бабо, а тебе ще й оштрафують, бо ти свічки купила!

– Добре, що в неї хтось є, – тихенько обізвалася Півоня.

Я теж так гадала. Ми обидві трошки боялися.

* Мой ти мо' – нешанобливе звертання до хлопця; гей ти.

** Ая – авжеж.

Півоня натисла на клямку, і двері до кімнати беззвучно відчинилися. У кутку навпроти дверей синювато світився телевізор.

– Багато хто тепер критикує КПРС, і в країні, і в світі. Нічого, наша партія сильна, вона здатна витримати все це, виробити правильну політику і повести суспільство вперед, – промовляв наш генсек, тобто генеральний секретар комуністичної партії (он чому чоловічий голос видався мені знайомим). – Ми партія правляча, і від ролі правлячої партії в країні не відмовляємось. Навпаки, ми хочемо її підтвердити.

– А я не то саме кажу? Ти, бабо, роби та терпи, а ви як панували, так і далі будете! – відповіла генсекові Софрониха, що стояла перед телевізором. – Мой, я лиха! Тьху! Тьху на тебе та й на твою перебудову!

Зі злості баба плюнула на телевізор, екран якого прикрашало вже кілька плювків. Аж тепер вона помітила нас, принишклих, і з ходу перейшла в наступ:

– А ви тут чого? Га?

Ми з Півонею кулями вилетіли надвір. Опинившись на вулиці, обидві зайшлися реготом. Ні, це цирк! Софрониха плює на телевізор!

Наша благородна місія з тріском провалилася. Звичайно, при першій же нагоді ми все

розповіли Ігрекові й Миколі. Змалювали побачену картину найяскравішими барвами. І знову сміялися до знемоги. Хоча було трошки муляко. Чогось не йшли з думки Софронішині вишиті картини, оті мільйони хрестиків самотності.

На Прут ми тепер ходили утрюх: я, Півоня й Орися. Часом до нас приєднувалася Фіалка, але вона охочіше сиділа вдома серед квітів і книжок. Коло Прута я з Півонею лишалася на колоді, яку, на щастя, повинь не забрала, а Орися йшла далі, де збиралися дорослі дівчата й хлопці. Там на тополі була прив'язана гойдалка-тарзанка, і Орися стрибала з неї в воду незгірше за сільських парубків. Півоня знай зиркала в той бік цікавим оком, а врешті таємниче повідомила:

– У твою Орисю закохався Василь.

– Перестань! – обурилася я. – Ще й про Орисю навігадуй...

Вона примружила ясні безневинні очі:

– Гадаєш, Орися не вийде заміж? Ніхто її не візьме?

Нічого подібного я не думала. Навпаки, мені здавалося, що в неї мали б закохатись усі парубки на світі, така вона гарна й хороша.

– Василь – непоганий хлопець. Хоч і фарцовщик, – вела своєї Півоня. – Ну, спекулянт, якщо ти не розумієш. Він продає на базарі аудіокасети.

Кілька днів по тому я спостерігала за своєю летючою тітонькою, але не помітила нічого підозрілого. Василь упадав коло неї, як, зрештою, й інші хлопці. Але вона нікому не надавала переваги. Він був гарний худорлявий парубок, спритний, рухливий, засмаглий, як головешка, з чорними очима-вуглинками. Усе б добре, якби не спекулянт. Поміркувавши, я вирішила, що нема чого переживати. Не варто зважати на Півонину балаканину, коли йдеться про любов.

Але невдовзі мій спокій зазнав відчутного удару. В кімнаті нагорі з'явилася сріблиста квітка в плетеній з верболозу рамці.

– Це едельвейс, – пояснила Орися.

Я чула про знамениту, майже легендарну рослину Карпат, яка зростала на крутих скелях, недоступних хіба що орлам. Досі я ніколи її не бачила. Проте едельвейс мусив бути інакший: дивовижний, сліпучо-гарний. Тут же в рамці на чорному оксамиті видніло дрібне сиве стебельце і скромна квітка з жовтими серцевинками. Краси їй додавали тільки вузькі променисті не то листки, не то пелюстки.

–Та ну... Будячок якийсь, – не повірила я.

Орися запевнила, що воно таки едельвейс, що в горах, серед голого каміння він видається дивом. Їй цю квітку подарував Василь.

Коли я показала едельвейс Півоні, вона спаленіла від захвату:

– Тепер твоя Оріся точно вийде за Василя! – запевнила вона, сяючи, як нова копійка.

– Чого раптом?

– Таж через едельвейс! Дівчина неодмінно покохає парубка, який подарував їй едельвейс. Так говорить повір'я. Ой, Яринко! Василь класний, ти з ним подружишся.

Непоганий... Якби не спекулянт. Мені всередині мовби щось обірвалося, лишивши гулку тривожну порожнечу.

– Цей едельвейс засушений. Він не подіє, – хапалася я, як потопаючий за соломинку.

– Ні. Подіє! Едельвейс подіє всякий! – торжествувала Півоня.

Не дай Боже. Щоб моя золота, моя найкраща в світі Оріся вийшла заміж за якогось спекулянта?!

Я вирішила попередити її. Та коли злегенька натякнула, що Василь спекулює касетами, Оріся безтурботно розсміялася й пояснила, що він – народний майстер з лозоплетіння і цю гарну вербову рамку зробив своїми руками.

– А що, він тобі не подобається?

Я мусила признатися, що загалом Василь доволі симпатичний. На тому розмова скінчилася.

Врешті, Півоня могла помилитися. Вона й про мене плескала казна-що. Про мене і про Ігрека, а ми просто друзі, одна компанія, і це не так уже й зле.

На Пруті знову з'явилася Ніночка – вернулася з моря. Путівки в «Артек» цього літа їй не дісталось («Доброго потрошки», – підсміювалася Півоня). Тож піонерська активістка відпочивала в Одесі. Її тіло вкривала шоколадна морська засмага. На Пруті так не засмагнеш, хоч скільки печися на сонці. Крім засмаги, Ніночка привезла модний купальник «з люреksom», що сяяв веселими блискітками.

– Купила на Привозі*, – хвалилася вона, демонструючи обновки: босоніжки, футболку і клітчастий целофановий кульок з надписом «Tati».

Ах, Одеса, Потьомкінські сходи, Ланжерон, Аркадія, Великий Фонтан**! Діставши з кулька невеличку пляшечку, Ніночка налила на долоню жовтуватої рідини і стала натирати нею ноги.

– Це оливкова олія! – пояснила вона дівчаткам, що не зводили з неї зачарованих очей. – З олією краще тримається засмага.

– А пахне! Мов троянда! – здивовано приюхалася Стефка.

* Привоз – великий базар в Одесі.

** Ланжерон, Аркадія, Великий Фонтан – одеські пляжі.

– До оливки я додала краплю трояндової олії. Теж купила на Привозі, болгарську. Мене навчила хазяйка, в якій ми знімали кімнату. Виходить просто чудодійний засіб! Попробуйте! – розщедрилася Ніночка.

Вона вдіяляла дівчаткам по крапельці запашної чудо-олії. Півоня знехтувала гостинцем, і я теж.

Але уникнути Ніночкиної уваги мені не судилося. Вона вловила момент, коли я прибігла відігрітися в піску, і ми опинилися віч-на-віч.

– Яринко, мені треба з тобою поговорити, – мовила вона.

– Говори, – сказала я, озираючись за Півонею.

– У селі сталися прикрі події. Кілька піонерів ображали товариша Гордюка. Він поскаржився моему татові як директорові школи.

– Гордюка? Якого Гордюка? – перебила я Ніночку, бо не знала такого чоловіка.

– Товариша Гордюка, чергового сільради.

– Якого чергового? Чи не Папу Запоті... – спохопившись, я прикусила язика, але запізно.

– От-от, Папу Запотіцького, саме так його обзивали. Він простий чоловік, комуніст з трудового народу, а четверо піонерів принижували його гідність.

«Значить, Гордюк – то Папине прізвище», – збагнула я, ледве стримуючи посмішку.

– Ти знаєш, хто хуліганив, бо й сама в те замішана, тому й посміхаєшся. Але то не твоя ініціатива, ти просто потрапила під шкідливий вплив, – кидала мені рятівну ниточку піонерська вожачка (от тільки я не збиралася за неї ловитися). – Адже заводієм був Ігрек, чи не так?

– Що ти, Ніночко, з чого ти взяла? – заперечила я.

– Тобі нічого не загрожує, якщо ти у всьому признаєшся, – Ніноччині очі просвердлювали мене до кісток. – А от Ігрек... Просто не знаю, що з ним робити. Хлопця треба рятувати. Його витівки переходять усяку допустиму межу...

– Ігрек не винен! То був не він!

– Ти впевнена?

– Чесне піонерське!

– Ображайся чи ні, але щось мені не віриться в твоє чесне слово, – похитала головою Ніночка. – Ти вигороджуєш Ігрека, бо він тобі подобається. Думаєш, я не знаю, як ти за ним бігала?

– Хто тобі сказав? – розізлилася я, аж гаряча хвиля вдарила в голову.

– Ще й як бігала! Замість перевиховати, допомогти йому, ти сама збилася на манівці! А я ж попереджала! Але ти не послухалася дружньої поради. Сама винна, тепер доведеться розплачуватися, – Ніночка єхидно примружилася. – За те, що

ви ображали комуніста, Ігрек вилетить з піонерів, тільки блисне. А в твою школу я напишу листа від імені піонерської дружини. Хай розглянуть твою поведінку!

– Куди ти, Ніночко, зібралася писати? – обізвалася за моєю спиною Півоня. Нарешті вона з'явилася!

– А-а-а, ще одна з «чудової четвірки»! Ми якраз розмовляємо з Яринкою, як ви разом з Ігреком і Миколою ображали товариша Гордюка. І Яринка призналася...

– Ні в чому я не признавалася! – спалахнула я.

– Ніночко, ти помилилася, – сказала Півоня. – Ми з Яринкою не знаємо, хто дражнив Гордюка.

– Зате я знаю!

– От і добре, от і дай Яринці спокій. Вона киянка, звідки їй знати наших дітей і наші справи. Ходімо, Яринко, додому, бо мама сваритиме, якщо я запізнюся.

Швиденько одягнувшись, ми попростували до села.

– Не хвилюйся, Тракторуся нічого не знає, – сказала Півоня.

– Як же ж ні?

– Вона здогадується. Вичислила нашу четвірку. Але не пійманий – не злодій!

– І все ж треба попередити Ігрека, – нагадала я.

– Треба, і якнайшвидше, – погодилася Півоня. – Завтра попередимо. На мітингу, коли відкриватимуть пам'ятник.

Я кивнула головою на знак згоди. До відкриття пам'ятника полеглим воїнам готувалося все село. Ігрек теж неодмінно прийде.

Розділ 12.

Скандал на святі

Повернувши вранці до Півоні, я побачила її в новому платті з синтетичного шовку, білого в рожевий горошок.

– Ти сьогодні нарядна! – зауважила я.

– Бо неділя, – крутнулася вона перед дзеркалом. – Скажи, тільки чесно: я не схожа на рожеве порося? Ненавиджу ці дурні горохи!

Я запевнила, що плаття непогане. Не фонтан, але може бути. Воно личило до її рум'яних щік і білявих кучерів.

– Красенько дякую! Значить, я схожа на порцелянову ляльку! – пхикнула Півоня. – Але кращого нема. Фіалка, холера, свої речі ховає від мене... Ходімо, я готова.

Коло церкви ми побачили Ігрека. Він стояв, зіпершись на велосипед, і чекав на нас. Не виглядало,

щоб він зібрався на свято: хлопець був у звичній, уже вицвілій футболці з надписом «Metallica».

– Ігреку! Привіт! – замахала руками Півоня.

– Доброго ранку, – привітався хлопець. Проте його вигляд не віщував нічого доброго.

– Ти чого такий похмурий? Не з тої ноги встав? А де Микола? Невже він не піде на мітинг? – засипала його питаннями Півоня.

– Я чекав на вас, – Ігрек пропустив її питання мимо вух. – Хотів розповісти новий анекдот. Свіжесенький.

Ми з Півонею презирнулися.

– Звичайно, розкажуй. Сьогодні ти якийсь дивний.

– Скоро й ви здивуєтеся... Отже, слухайте. Дивиться вовк, аж котиться колобок. «Колобок, колобок, я тебе з'їм!» – «Я не колобок, я чорнобильський їжачок. У мене від радіації голки повипадали». Не смієтеся? Не сподобалося?

– Це старий анекдот, Ігреку, – сказала я.

– Ага. Старий. А тепер послухайте свіжий. Дивиться вовк, аж котиться колобок. «Колобок, колобок, я тебе з'їм!» – «Я не колобок, я чернівецький їжачок. У мене а-ло-пе-ція!»

– Що-що? – перепитала Півоня.

– Алопеція! Запам'ятайте це слово, дівчата! Воно означає «облисіння».

Ми нерозуміюче презирнулися.

– Це нова чернівецька хвороба. Діти в Чернівцях почали лисіти. Кажуть, що військові перевозили містом техніку і щось розлили в самому центрі. Чи то щось отруйне, чи радіоактивне. А тепер через те біда. Чого ж ви не смієтеся? Лисі діти – хіба не смішно? Ха-ха-ха, – вдавано засміявся Ігрек, а в самого очі аж ятрилися бодем.

– Не може бути! Ніхто ж нічого не каже. Ні по телевізору, ні...

– Ага! Жди! Скажуть тобі! Їм головне, щоб не було паніки! Про аварію в Чорнобилі казали? Спитай її! – Ігрек кивнув на мене. – Вигнали людей на демонстрацію! Ми досі нічого не знали б, якби за кордоном не піднявся шум.

Я добре пам'ятала ту першотравневу демонстрацію. Наш клас крокував під радіоактивним небом, вимахуючи перед трибунами гілками штучного яблуневого цвіту.

– Нас винищують, як кроликів! Голодомором... Чорнобилем... Тепер цією... алопецією!

– Господи... Господоньку! – тоненько зойкнула Півоня й затулила рот, а очі, як сполохані миші, забігали туди-сюди. – В нашої Калинки також... Учора мама звернула увагу, що в дитини чогось волосся сиплеться... Це що, теж ало-пеція? Чи не вона?

– Може, й ні. Ті діти облисїли повністю, – розгубився Ігрек.

– Йой, людоньки... Що ж робити?

Я мовчала. В пам'яті зринуло Шевченкове:

Погибнеш, згинеш, Україно,

Не стане знаку на землі...

Невже збувалося Кобзареве пророцтво? Спочатку Чорнобиль, потім отруїли хімічними відходами Дністер, тепер-от на черзі Чернівці. Цей мальовничий зелений закуток між горами... Я спробувала згадати, що в Шевченка сказано далі: чи є бодай слово надії? Але більше нічого не згадувалося.

– Ходімо на мітинг, – раптом заквапилася Півоня. – Може, там щось скажуть?

– Ага! Казав глухий: «Почуємо», казав сліпий: «Побачимо», – похмуро пожартував Ігрек.

– Ти не підеш?

– Ні. Там буде суцільне «Ура-ура!» Я хотів попередити вас, що біда. Хоча, що то pomoже...

– Ми також... хотіли... – я зиркнула на Півоню: говорити чи ні? Але вона була надто перейнята печальною новиною. – Ми хотіли тебе попередити, що Ніночка дошукується, хто дразнив Папу Запотіцького. Вона здогадується, що то були ми, і погрожує вжити заходів.

– До дідька! Хай вживає, – лайнувся Ігрек.

– І все ж... – я благально глянула на хлопця. – Постарайся... Будь обережнішим. Навіщо тобі неприємності?

– До дідька! – відвернувся він. – Тут... Україна гине!

Він безнадійно махнув рукою і покотив велосипедом геть. Ми з Півонею лишилися ні в сих ні в тих. Чи воно правда? Чи лиш дурна чутка, а Ігрек з якогось дива повірив? Де ж таке видано, щоб лісіли діти!

– Ходімо на мітинг! – знов нагадала Півоня. – Якщо влада нічого не скаже, то почуємо щось від людей. Не може бути, щоб люди нічого не знали.

На майдані біля сільради зібралося ледь не все село. Пам'ятник воїнам-визволителям височів, закутаний у біле покривало, хоча всі вже знали, який він: надивилися, поки його встановлювали. То були скульптури трьох солдатів, що йшли в атаку. Праворуч від скульптур темніли гранітні плити з довгими списками полеглих односельців. Кожна сім'я мала серед них когось рідного.

Перед пам'ятником спорудили дерев'яний поміст. На ньому під червоними прапорами стояло керівництво колгоспу, голова сільради, героїня-доярка, героїня-ланкова, передовий механізатор, представники районної влади і кілька орденоносних ветеранів війни. Решта уцілілих менш

заслужених ветеранів товпилися гуртиком біля помосту. Мого дідуся не було ні серед перших, ні серед других. Я побачила його в натовпі ген позаду. На фронті він був кулеметником, мав орден Бойового Червоного Прапора, але ж – політв'язень...

Мітинг не починався – чекали обласного начальства, а воно запізнювалося. З динаміків гриміли бадьорі пісні:

*Широка страна моя родная,
Много в ней лесов, полей и рек.
Я другой такой страны не знаю,
Где так вольно дышит человек.*

Громадяни, які вільно дихали (принаймні дихати їм ще не заборонили), стояли святково вбрані і, незважаючи на гучну музику, розмовляли між собою. Я ковзнула поглядом по обличчях, але не помітила на них тривоги, навпаки, вони були усміхнені, спокійні. Тож я і сама заспокоїлася. Хтозна, де Ігрек почув страшну новину. Може, воно просто анекдот. Може, Ігрека хтось розіграв?

Сонце припікало, бадьорі пісні чергувалися з фронтовими, і вже втретє цього ранку звучала «Катюша».

Нарешті довгоочікуване начальство приїхало. Коло закутаного пам'ятника поставили почесну варту – якогось хлопця і Ніночку. Обоє підняли руки в салюті. Ніночка стояла в піонерській

формі, напрасованій до хрускоту, і в червоній пілотці, обабіч якої здіймалися білі банти, велетенські, мов снігові кулі.

Голова колгоспу оголосив початок мітингу. Грянув гімн Радянського Союзу. Обласне начальство – пузатеньке, в сірому костюмі – вийняло з течки товсту, вже потріпану доповідь і підійшло до мікрофона.

– Товариші! – заходилося читати воно (тобто начальство). – Виконуючи рішення двадцять сьомого з'їзду комуністичної партії, весь радянський народ ще тісніше згуртувався...

Його балаканину ніхто не слухав. Люди стиха гомоніли про своє. Промовець зрідка відривався від паперів і кидав суворий погляд на селян. Його виступ тривав довго й нудно, але врешті і він закінчився. Настала черга для начальства дрібнішого, тобто районного. Воно мовило про те ж саме: про виконання і перевиконання планів, про надої молока, про жнива, оранку і вивезення гною.

За районним до мікрофона підступив зі своїми паперами місцевий голова колгоспу.

– Поглянь, поглянь на Ніночку! – штовхнула мене під ребро Півоня.

Ніночка все ще тримала руку в піонерському салюті, вірніше, намагалася тримати. Виступи затягнулися, її рука занімала. Хлопчина давно

опустив правицю, але Ніночка, свідомо своєї високої місії, не могла вчинити так ганебно. З останніх сил вона пнула руку догори, а та в'яла, опускалася. Ніночка розгубилася, злякалася, її лице почервоніло від натуги. Вона пробувала сперти руку на лоб, від чого пілотка з'їхала на самі брови, придавивши банти, і ті обвисли, як лопухи.

– Ага! Ага! – зловтішалася Півоня. – Це тобі не віршика продекламувати:

*Виростала я в селі,
Тато й мама – вчителі,
Ні корови, ні свині,
Тільки Ленін на стіні!*

– Тепер вона справжня Тракторуся! – хихотіла я разом з Півонею.

Ніночка мліла, а мітинг тривав; ветеранів нагороджували медалями й подарунками. Нарешті хтось з учителів помітив Ніноччині страждання. Знесилену піонерську варту спішно прибрали, і напівпритомну Ніночку повели за сцену відпоювати водою.

– Жаль, таке видовище пропало, – вдавано зітхнула Півоня.

Проте найцікавіший момент був ще попереду.

Після ветеранів настала черга солдатських вдів: їм вручали по темній хустині. У довгій

вдовиній вервечці на поміст піднялася Софрониха, і тут встановлений порядок пішов шкереберть. Тому що баба, замість тихо подякувати й зійти з помосту, рушила до мікрофона. Це сталося так несподівано, що ніхто не встиг її спинити.

– Люди добрі! – пролунав підсилений мікрофоном бабин голос, і від її простих слів, таких несхожих на начальницькі промови, майдан ураз за тих. Балачки припинилися, голови повернулися до незапланованого промовця.

Мабуть, Софрониха вперше в житті виступала перед народом, тому вона запнула. Сільське начальство стривожено перезирнулося, хтось хотів відсторонити бабу геть, але начальник з області кивнув, щоб не займали. Хай уже баба говорить, раз дорвалася до мікрофона, ну попросить, щоб виписали їй вугілля або чого там ще. Він, бідака, не знав Софронихи, не уявляв, який то ураган.

– Нам чорні хустки подарували, за це дякую, – сказала, зібравшись з духом, Софрониха. – Але я вже маю їх доста, все життя, з вісімнадцяти років, лиш чорне й носила... Я вас прошу про друге: відкрийте нам, удовам, церкву! Тут приїхало начальство і з району, і з області... Ви в Бога не віруєте, для вас то опіум... Але тепер демократія, так по телевізору кажуть... То ви собі моліться на що хочете, на Москву, на Кремль, на чорта, на дідька, –

в Софронихи явно зірвало гальма, – а нам відкрийте церкву! Дайте мені помолитися за мого Софронія убієнного! Свічку поставити, Службу Божу замовити за упокій його душечки золотої!

Обласне начальство спохмурніло: про відкриття церкви не могло бути мови. І голова колгоспу зрозумів, що треба спішно рятувати ситуацію. Він ступив до мікрофона, відтісняючи Софрониху:

– Товариші! Деякі несвідомі елементи хочуть зірвати нам відкриття пам'ятника...

Краще б він цього не робив! Бо загартовану в словесних баталіях Софрониху прорвало остаточно.

– А, то я – несвідомий алімент? – заволатала вона, намертво, обома руками вчепившись у мікрофон. – Добре, що ти свідомий, вивчився, поки я гарувала на фермі, світу білого не бачила, зранку до ночі в гною та й у гною! Добре тобі, свідомому, сидячи в конторі, в теплі, в добрі... Ади, яку будку наїв... Церкву відкрий!

– Жінка правду каже! – гукнув хтось з натовпу. – Відкрийте нашу церкву!

– Відкрийте церкву! – підхопило ще пару голосів.

– Мі-і-тинг закінчено! – проверещала з-за Софронишиного плеча секретарка сільради.

Гримнув духовий оркестр, перекриваючи всіх і все, на трибуні зчинилася шттовханина; полотнище з монумента ковзнуло додолу – пам'ятник було відкрито.

– Ну й ну! – знай повторювала Півоня дорогою додому. – Шкода наших хлопців, Ігрека й Микола. Таке видовище пропустили!

Здається, в нашій хворій на голову державі справді щось назрівало. Якщо вже й Софрониха відчула «демократію», то мусило щось змінитися.

Вдома на мене чекала несподіванка: приїхали батьки.

– Негайно збирайся! – звеліла мама. – Ми зараз же вертаємося в Київ. Тобі не можна лишатися тут.

– Через алопецію? – похололо мені всередині.

– То ти вже знаєш. Збирайся!

Але я стояла, як стовп.

– Значить, це таки правда... А як же... Півоня? Інші діти?

Мама глянула на мене таким зацькованим, безпорадним поглядом, що я як миленька пішла пакувати речі.

Літо увалося, наче низка намиста.

Я ще заскочила до Півоні – буквально на хвилину – щоб попрощатися. Попросила її передати моє «до побачення» Ігрекові й Миколі.

Тоді обняла бабусю й дідуся, цмокнула Пуму в білу плямку на лобі, і мене повезли рятувати: з алопеційних Чернівців – у затруєний радіацією Київ.

Літа Божого 7497
(воно ж літо 1989)

Розділ 13.
Небезпечний прапор

Як лине той олень до водних потоків...

Про оленя бабуся читала в Біблії. Щось подібне відбувалося й зі мною. Я чекала літа з несказаним нетерпінням. Линула до нього, майже як біблійний олень до джерела.

За весь рік мене жодного разу не повезли до бабусі. З Чернівців доходили тривожні чутки. Нібито на дивну хворобу захворіло багато дітей – казали, кількасот. Потай люди розповідали, що школи й дитсадки в Чернівцях порожні, бо перелякані батьки повивозили дітей, хто куди міг. Що бунтували чернівецькі студенти, вимагаючи припинити заняття, поки не будуть виявлені причини загадкової хвороби. Проте алопеція лишалася таємницею за сімома замками. Влада мовчала, газети писали про трудові перемоги

радянського народу. В нас, як завжди, було найкраще в світі.

Півоня надсилала мені листи, в яких правду доводилося вичитувати між рядками:

Добрий день, а може вечір, дорога Яринко!

Ми всі живі і здорові. Фіалка ходить в університет, а Калинка вчиться заплітати косички.

(От і слава Богу: Фіалку не виключили після студентських бунтів, а миле дитя не захворіло на алопецію.)

У нас у класі все добре. Школа, як завжди, – вверх димарями.

(Це Ігрекова фразочка. Значить, заняття не відмінили, незважаючи на лихо.)

Тобі передають вітання Микола, Стефка, Галя...

(Далі йшов довгий перелік друзів і ровесників.)

А Ніночка нічого не передає, бо вона знову поїхала на море та й не вертається. Як би не засмагла там на шкварку.

(Он як, директор вивіз любу доню подалі від алопеції.)

В Ігрека все по-старому. Він ні з ким з дівчат не дружить.

(З піонерів його не виключили, раз у нього «все по-старому»).

У мою школу кляуза від Ніночки, якою вона мене лякала, теж не надходила. Мабуть, піонерська вожачка забула на морі про свої обов'язки.

Так що і в мене, і в друзів усе було нормально.

А в країні коїлися дивні речі. Ігрек вгадав: назрівало щось нове! Бродило, шумувало, як молоде вино в бутлях, котрі наставляв щоліта мій дідусь.

У Прибалтиці виникли Народні Фронти. То були патріотичні організації, які захищали рідну мову й культуру. Комуністи всього Союзу кинулися осуджувати й цькувати їх, але тим лиш розпалювали загальний інтерес до непокірних. Мама знай носила янтар і читала прибалтійські журнали.

– Там таке пишуть! Правду, – хвалилася вона приятелькам.

На Великдень у Києві з'явилося обнадійливе вітання:

– Христос воскрес!

– Воскресне Україна!

Дай то, Боже... Щоб стало хоч як у Прибалтиці.

А ще з'явилося коротке, влучне, небезпечне слово: Рух. Тато ховав у шухляді примірник газети «Літературна Україна». Ця газета єдина наважилася надрукувати Програму Руху. Я потай виймала газету і важко вчитувалася в її рядки.

Отже, *Народний Рух України за Перебудову* – так мала називатися нова організація, яку хотіли створити українські патріоти. Не Фронт, а мирно, лагідно: Рух. У перших рядках програми йшлося про схвалення і підтримку перебудови, яку проводила комуністична партія. Звісно, без схвалення і підтримки в нас не можна. Це єдине право, яке мали радянські люди: підтримувати і дякувати за все, що вирішили комуністи.

Зате далі мовилося дещо інше. Про захист мови. Про свободу людини. Про порятунок природи, затруєної Чорнобилем та іншими катастрофами. І навіть – ого! – про акції народного спротиву.

Якщо так, то я – за Рух! Усією душею!

От тільки чи він виникне? Чи комуняки не задавлять?

У село ми приїхали всі разом: я з батьками й Оріся з новим дипломом. Моя летюча тітонька склала випускні іспити в інституті і тепер працюватиме вчителем фізкультури в рідному селі.

Бабуся зустріла нас радісними сльозами. Навіть Пума, побачивши мене, підбігла з голосним нявчанням і стала тертися до ніг, муркочучи на всю свою потужність. Бабуся лиш головою похитала:

– Не знаю, Яринко, що тобі й казати. Може, менше гладь її? Бо торік, коли ти поїхала, вона так засумувала, що перестала їсти.

Пума? Голодувала? Ну й цирк! Я взяла кішку на руки й притулила до грудей.

– Кицю, дурненька, я ж не могла залишатися, – виправдовувалася я, погладжуючи пухнасту спинку.

Пума лизнула мою щоку і щасливо замурчала, мружачи очі. Правду кажучи, я теж за нею скулчила.

У першу чергу я подалася до Півоні.

– Як ти? Що в тебе нового? Ігрек не писав тобі? Навіть вітальних листівок не прислав? Чи, може, ти дружиш з іншим хлопцем у Києві? – накинулася з розпитами вона.

Мої відповіді були маловтішні – ні, не дружу, ні, не писав. Торішні Півонині підозри мусили розвіятися, *мов з білих яблунь дим*. Та, на жаль, вони не розвіювалися. Вони були стійкі, неначе скеля в морі. Півоня вважала, що від минулого літа могло багато що змінитися.

Ми разом подалися до Прута, і я згадала слова філософа: в одну річку не ступиш двічі. Напевно, філософ мав на увазі саме Прут. Колоду знесло, течія змінилася. Давні друзі галасливо привітали мене з приїздом. Тільки Ігрека не було. Цього літа він працював у колгоспній тракторній бригаді. Для сільських підлітків то звичайна річ. Але без Ігрека наша компанія була наче страва без солі.

Дівчатка говорили про якісь дрібниці, домовлялися йти в Залужани на храмове свято, яке мене нітрохи не цікавило. Коротше, повна нудня.

Стало трохи веселіше, коли до гурту приєднався Андрій, що приїхав на літо до тітки. То був високий, дуже білявий хлопець з очима не то сірими, не то блакитними, які спокійно й розумно поблискували за окулярами в тонкій інтелігентній оправі. Він жив у Чернівцях, його батько був лікарем, тож Андрій знав про загадкову алопецію, так би мовити, з перших рук. Він розповідав, яких страхів натерпілося місто. (За рік, що минув, хвороба припинилася, але причини її виникнення так і лишилися таємницею. Влада нічого не пояснила народові.)

Розмова плавно перейшла на нові фільми, модні музичні записи – в тому і в другому Андрій добре знався. Непомітно збігав час, дівчата почали збиратися додому. Мені було цікаво, до кого приєднається Андрій, щоб разом вертатися. Дівчат теж це цікавило, судячи з поглядів, які вони кидали на хлопця. Він пішов разом зі мною й Півонею. Дорогою гомоніли про те, про се, я не зогледілася, як ми дійшли додому.

Коло бабиної хвіртки стояли мама і Софрониха, яка тримала в руках старовинну хустку. Андрій попрощався, а я спинилася коло мами.

– Купи, Лесю, – припрошувала Софрониха маму. – Не дивися, що хустки не в моді. Ти молода, тобі треба. Та й дівчина росте.

– Таке скажете – не в моді, – мама перебирала шовкові торочки ручної роботи. – Це справжній скарб. Подібних тепер і не знайдеш.

– Тобі буде до лиця, – нахвалювала Софрониха.

– А не жаль продавати?

– Та... Я таких не ношу.

– Куплю, – вирішила мама, не в силі відірвати погляду від хустки, що цвіла трояндами і тонко пахла сухим зіллям. – Скільки вона коштує?

– Скільки даси.

В хаті мама довго крутилася перед дзеркалом, приміряючи хустку, яка справді їй личила.

– Софрониха й цю продала? – нагодилася в кімнату бабуса. – Це вже, напевно, в неї остання. Її весільна.

– Чого ж вона розпродує їх? – неуважно спитала мама, вив'язуючи щось схоже на чалму.

– Бо їздить до Москви, а на дорогу треба грошей. Кілька жінок добиваються, щоб відкрили у селі церкву. Пишуть прохання, збирають підписи, тоді їдуть у Москву на прийом до начальства. Уже разів дев'ять чи й десять їздили.

– Наївні люди! – посміхнулася мама. – Ніхто їм церкви не відкриє. Вони забули, в якій країні живуть!

Орисі хустка також сподобалася.

– Може, взяти її в Залужани? – спиталася вона, накинувши хустку собі на плечі.

– Ти що, збираєшся на храм? – не повірила я, бо подібних свят Оріся не любила. Там парад дівчат: вирядяться і красуються перед парубками. Орісі краще дельтаплан або гойдалка-тарзанка.

Вона пустотливо обняла мене, накривши хусткою. Ми почали боротися, аж бабуся оклинула, щоб угамувалися. В Орісі був грайливий настрій. Аж надто грайливий, і це мало б мене настожити. Але я не підозрювала, що воно неспроста. Що заводилося дещо серйозне, набагато серйозніше, ніж пустощі нашої хуліганської четвірки. Що звичне життя полетить стрімголов, точнісінько як я часом летіла з Орісиного велосипеда. Того вечора я мусила відчувати небезпеку.

Вранці Оріся принесла з комори старовинну, ще прабабину сорочку.

– Ти вберешся в Залужани по-давньому? – здивувалася бабуся.

– Ага.

І знов я мала б відчувати, що то неспроста. Але не відчула. Я стояла, склавши руки на грудях, і посміювалася з Орісиного виряджання. Одягнутися по-давньому виявилось нелегкою справою.

Ще й бабуся, начепивши окуляри, здійснювала прокурорський нагляд за Орисиним одяганням.

– Залегко підперезалася! – критикувала вона. – Затягни крайчину тугіше, а то, чого доброго, загубиш горботку*, коли підеш танцювати.

– А тепер закоротко!

– Нерівний край!

Орися закусила губу. Її спринтерське терпіння вичерпалося до решти, але вона вперто обгортала навколо стану цупке полотнище горботки. Проте мене не насторожила навіть її несподівана терплячість. Іншим разом Орися давно вскочила б у звичні штани.

Нарешті горботка припасувалася як слід. Бабуся прискіпливо оглянула Орисю, повертаючи на всі боки, і скинула окуляри:

– Тепер добре.

Полегшено зітхнувши, Орися вдягла кептар, щедро оздоблений тхорячим хутром, накинула на плече торбину – і я застигла з розкритим ротом. Це – Орися?

Ой чи ти царівна,

Чи ти королівна?

Здається, так питалися в дівчини у давній колядці.

* Горботка – різновид народного вбрання, буковинська запаска.

Я десь чула, що буковинський стрій дістав нагороду на світовому конкурсі народного вбрання. Та хіба річ у строї? Ні, то Орися – красуня, князівна, пісенна красна панна!

Здається, аж тоді в моїй голові ворухнулася тиха підозра, що вона прибиралася недаром. Я подумала про Василя (Півонин вишкіл давався взнаки). Тому, коли Півоня повернула до мене, нарядна й напахчена з нагоди свята, я швиденько вдягла першу-ліпшу сукенку, і ми також подалися на храм.

Свято було в розпалі. На майдані грала музика, молодь танцювала, а навколо юрмилися жінки й чоловіки, бігали діти з кольоровими півниками на паличках, яких продавали меткі перекупки, снуючи з кошиками поміж людьми. Сільські красуні стояли довгими рядами – аякже, парад дівчат! Ряхтіли закордонні плаття, куплені на товкучці, барвисті вишиванки і модні, ткані люреksom запаски. І тільки Орися ніби зійшла зі сторінок повісті Ольги Кобилянської – бездоганна традиційна буковинка. Я так пильно пасла її очима, що не відразу помітила...

О, Боже!

До гурту парубків, що товпилися коло музикантів, підходив Василь.

З прапором!

З жовто-блакитним!!!

Я не вірила власним очам, тому старанно протерла їх. Жовто-блакитне видиво не зникло: стяг яснів, наче Боже диво!

Усі голови поверталися в його бік. Усі погляди прикипали до нього. Вражені, злякані, насторожені. Невелике полотнище пахло небезпекою. Пахло тюрмою, Сибіром, сивим холодом Заполяр'я.

Василь підійшов до парубків, привітався кивком голови і спинився – коло них, але й трохи осторонь. Древяк прапора спиралося до його плеча. Прапор був саморобний, пошитий з простого ситцю.

Музиканти заграли новий танець, і Василь – з прапором над головою – рушив до дівочої шеренги. Кого він запросить? Котра не побоїться? Дівчата вели очима за Василем. Одна вдавано розсміялася, інша ховала погляд, полохливі душі втікали в п'яти, але він минав їх, він ішов... До Ориси!

Моя тітонька гордо, майже з викликом подала йому руку; удвох вони вийшли на середину майдану. Вони танцювали самі, єдина пара, а весь люд – парубки, баби, молодиці, навіть діти з льодяниками в ротах – дивилися на них.

Та ось вийшла друга пара і стала за Василем з Орисею. Аж тепер до мене дійшло, що музиканти грали «Коси» – неквапний, але напрочуд

гарний буковинський танець, у якому пара ступає за парою, мовби утворюючи довгу косу. Ще один парубок з дівчиною рушили на середину майдану. А далі мов гать прорвало: до танцюючих приєднувалися нові й нові пари. «Коса» вже огинала пів майдану – статні парубки і гарні стрункі дівчата. А попереду, першими, йшли королівна Орися і чорнявий Василь з мигдалево-карими очима. Він був одягнутий їй під стать: у білих полотняних штанах, у довгій, до колін, сорочці, підперезаний широчезним поясом. І – з прапором! Прапор попереду! Над живою «косою», над колоною гордовитих вродливих людей, над майданом, над усім селом!

Де, ну де тепер моя мама? Тут, у цю хвилину здійснилося б її найзаповітніше бажання!

І моє теж! Так, і моє...

До нас проштовхався Ігрек. Тепер він був справжній рокер: волосся до плечей, у вусі сережка, а на новій футболці (чорній, само собою) красувалися четверо молодиків з гітарами. Вчительки в школі від його вигляду непритомніють, не інакше.

– Ну в тебе й тітка! Молодчина! – Ігрек навіть забув привітатися, хоч ми не бачилися від минулого літа. Як учасниця «хуліганської четвірки» я могла сподіватися більшої уваги. – А Василь який? Сміливець!

– Ага! – радісно погодилася Півоня. – От би Ніночка побачила цю картину! Луснула б від злості!

Мене в серце мов шпилькою кольнуло. Ніночка! Я озирнулася, хоч знала, що пильної піонерської вожачки на майдані не було. Її не могло цікавити храмове свято, цей пережиток минулого. Але про прапор вона знатиме. Хто-небудь з дівчаток неодмінно розкаже. Стефка перша. Або котрась інша з її підлиз. Та й хіба Ніночка єдина у світі? *Збільшовиченої ери піонери, піонери* є в кожному селі. Донесуть, куди слід. Може, уже донесли. Крім піонерів є комсомольці, є й комуністи – вірні ленінці. Ті, що в газетах осуджують усіляких екстремістів, до яких віднині належав і Василь.

Я терпла, мене морозило, всередині аж млоїло від тривожних думок.

А прапор цвів. Я стояла і вбирала його очима. Тоді озирнулася на подруг. Дівчата шепотілися і теж дивилися на прапор. Їхні обличчя ясніли, мов здивовані квіти. Радісні. Вражені. Зачаровані.

І я махнула на все рукою. Що б не сталося потім – воно того варте.

Врешті-решт, що Бог дасть, то й буде, як каже моя бабуся.

Розділ 14.

Розплата

Рано-вранці до мене прибігла Півоня. Щільно зачинивши двері кімнати, вона по-змовницьки підморгнула:

– Твоя бабуся вже знає?

Я заперечно похитала головою. Півоня пройшлася кімнатою і з виглядом переможця зупинилася переді мною:

– Бачиш, правду я казала. Про едельвейс і взагалі. У твоєї Орисі шури-мури з Василем. Чи ти вважаєш, що вони випадково вбралися до пари одне одному?

Я мовчала. Авжеж, Орися знала все наперед. Напевно, тому й пустувала зі мною, щоб відігнати неспокійні думки.

Півоня знову пройшлася з кутка в куток – їй явно не сиділося.

– У Фіалки також хтось є. У Чернівцях, – призналася вона, витримавши паузу для більшого ефекту.

– З чого ти взяла? – спитала я.

– Знаю. Маю докази. Ходімо до мене. Ти мушиш то побачити!

Коли Півонєю ось так носить по кімнаті, краще їй не перечити. Краще відразу погодитися, тому що вона однак доб'ється свого. Не відкладаючи (еге, спробуй відклади), ми подалися до неї додому.

– Бачиш? – торжествуюче спитала Півоня, коли ми зайшли до вітальні.

– Що?

– Та от же! – вона показала на великий букет троянд.

– Троянди. Червоні...

– «Троянди, червоні», – перекривила мене Півоня. – Їх тут двадцять одна. Можеш не перераховувати. Саме стільки років сповнилося Фіалці. До тебе не доходить? То кавалер привітав її з днем народження, – змилосердилася вона над моєю нетямущістю.

– А може, однокурсники? – засумнівалася я.

– Від однокурсників – он, – моя подруга тицьнула рукою у флокси, що стояли збоку на тумбі. – Так що хтось є. Лиш не дуже розумний.

– А це вже чому?

– Ні, ти сьогодні неможлива! Бо вгатив за квіти не менше ніж пів зарплати! Теж мені, «миллион алых роз»... Скільки всього міг купити! Духи класні... Набір косметики... А він подарував цей оберемок!

Півоня вдавано зітхнула (її очі сяяли радісним збудженням).

– Біда з дівками. Не тільки тобі з Орисею. Іншим теж... Так що не переживай.

– Ага. Звичайно, – похмуро погодилася я і стала збиратися додому.

Півоня була розчарована. Я не оцінила її новину як належало. Але й вона мене не розуміла. Менш за все мені хотілося говорити про кавалерів. Мене мучило інше: що станеться з Орисею? І з Василем теж. Адже влада їм не подарує.

На вулиці я зустріла Андрія, що вертався з магазину. Привітавшись, він першим ділом спитав про Орисю.

– Ти теж уже знаєш? – знову, мов гострий кігтик, мене дряпнула тривога.

– Аякже! Інформаційна агенція «БіБіСі» спрацювала.

– Як «БіБіСі»? – перелякалася я.

– «Баба Бабі Сказала». Скорочено «БіБіСі», – засміявся Андрій. – Сільський бездротовий телеграф.

– А, ти про чутки!

Він пішов поруч зі мною, вихваляючи Орісю: яка вона смілива і так далі. Біля бабусиної хвіртки потис мені руку:

– Не хвилюйся. Перемелеться, – сказав так щиро й душевно, що мені потепліло на серці.

Хоч хтось підбадьорив мене! На відміну від подружки.

Зайшовши у двір, я побачила ряд сусідок, що сиділи на лавці під хатою. Василиха, Митриха, Єлена Баранецька, Сідоня Сироїжка, навіть Софрониха прийшла! Вмостилася збоку просто на сходинці і похмуро, мов сова, зиркала навколо. Не було сумніву: вони вже все знали. І тепер думу думали, раду радили, яких громів сподіватися на відчайдушну Орісину голову.

Я з тривогою глянула на бабусю. Дрібна, як горобчик, вона згорнула руки на колінах і зажурено мовчала. Колись вона теж полюбила парубка, який усією душею був за Україну. Один Бог знає, скільки горя довелось їй пережити.

– Ви, кумо, кажіть Орісі... Просіть її, щоб шанувалася, – наставляла бабусю Митриха. – Бо час непевний.

– Ой, так, так! – закивали сивими головами сусідки. – Ніхто не знає, що нас чекає... Лиш би не було війни!

Софрониха стисла губи. Їй не сподобалися Митришині слова.

– А я кажу, що Орія добре зробила, – не змовчала вона. – Велике діло: пішла з парубком у танець! Дівка від танцю не відмовляється. Мусить іти, коли парубок кличе.

– Орія пішла, а другі не йшли, – стояла на своєму Митриха.

– Він других не кликав.

– Ага, тобі чужої дитини не жаль. Люди говорять, – тут Митриха перейшла на шепіт, який, однак, чули всі кумасі, – що влада лиш виявляє, хто чим дихає. Для того зробили ніби перебудову. І хто покаже, що він проти влади, того відразу – у список! Самі знаєте нащо.

Вона склала пальці навхрест, зобразивши тюремні ґрати.

– То нам уже й тіні своєї боятися? – сердито глипнула на сусідку Софрониха.

– А що ми можемо? Що від нас залежить? Всяка влада від Бога, – смиренно мовила Митриха. – От ти виступала, аби відкрили церкву. В Москву їздила, та й щось виїздила? Нічого! Бо проти влади, як проти води – не попреш.

Софрониха стисла губи в тонку нитку.

– Ще не кажи «гоп». Якби разом стало все село, чогось би й добилися.

– Батогом обух не переб'єш.

– То ще треба подивитися, хто батіг, а хто обух, – на обличчі Софронихи відбилася похмура рішучість.

Брязнула хвіртка – вкотре за сьогодні. У двір зайшов директор школи. Ніноччин тато власною персоною.

– Добрий день, жіночки! – бадьоро привітався він. – Як ся маєте? Як здоров'ячко? Чи вдома Оріся Маноліївна?

Орісю покликали, і вона вийшла з хати.

– Гм, гм... Орісю Маноліївно, я до вас у справі... Одразу скажу, не дуже приємній, – директор уперше звертався на «ви» до своєї колишньої учениці. – Ми з учителями порадилися і гуртом, колективно вирішили, що вчителем фізкультури в нашу школу треба взяти чоловіка, мужчину, а не вас. Щоб міг, коли треба, стенд прибити, будяки на стадіоні викосити... Бо в школі, знаєте, одні жінки. Тому я, гм, повертаю вашу заяву про прийом на роботу. Поки канікули, знайдіть собі інше місце.

Він покопався в папці, знайшов потрібний папір і віддав Орісі.

– Бувайте здорові, жіночки! – галантно розкланявся на всі боки і подався геть з двору.

Оріся зім'яла заяву і тихо зникла в хаті.

Запала прикра мовчанка.

– От тобі, дитино, й прапор! От тобі й синьожовтий! – першою обізвалася Митриха.

Суперечка між сусідками розгорілася з новою силою. Бабуся в неї не втручалася. Їй до ніг терлася Пума, на яку бабуся не звертала уваги. Тож кицька підступилася до Митрихи з наміром помурчати кожній гості. Софрониха помітила кішку й мерзлякувато здвинула плечима. Пума перейшла до наступної сусідки, ближче до Софронихи. Явно назрівав конфлікт. Тому я згребла Пуму на руки, і та замурчала на всю котячу потужність, намагаючись тицьнутися мордочкою мені в лице.

З кішкою на руках я піднялася до Орісі. Вона стояла проти вікна і фарбувала помадою губи.

– Поїдеш зі мною в місто? – не обертаючись, спитала мене. – Набридли мені їхні примовляння. Якщо їдеш, то збирайся!

Зайве казати, що я в момент зібралася. Під здивованими поглядами сусідок ми продефілювали на вулицю.

– Ми просто прогуляємося? – допитувалася я, поспішаючи за Орисею на автобусну зупинку.

– Може й так... Може й ні, – в Орісиних очах заграли сміхотливі бісики. – А в мене щось є!

Вона показала стиснутий кулак.

– Кажуть, у Львові вже носять синьо-жовті значки... – додала Оріся й розтулила пальці.

На долоні лежав значок. Невеличкий синьо-жовтий прямокутничок.

– Це Василь тобі дав? – пролепетала я.

Вона нічого не відповіла. Кутики її вуст сміхотливо здригалися.

Коли ми вмостилися на запилюженому сидінні автобуса, я з жахом помітила, що Оріся приколює значок собі на грудях.

– Орісю! Та ти що! Таж люди! Побачать! – сполошилася я.

– Не бійся, – хмикнула Оріся. – У п'ятницю я вже ходила в місті з цим значком. Нічого страшного не сталося.

Нівроку собі! Вона ходила! Моя душа трепетала, мов спіймана пташка. Мало їй, що з Василем наробили шелесту. Тепер ще й значок!

На щастя, автобус був майже порожній. Водій пильнував дорогу, огрядний чоловік дрімав, прихилившись до вікна, дві жінки балакали між собою. На нас з Орісею ніхто не звертав уваги. Тому мені трошки попустило.

Але в місті чекали нові випробування. Міст через Прут ми перейшли більш-менш спокійно. Коли траплявся хтось назустріч, я вискакувала поперед Орісі, затуляючи її собою. На троллейбусній

зупинці моя шалена тітонька підійшла до газетного кіоску і попросила в продавщиці кілька різних значків. Прискіпливо оглянула їх, а один – з крокодилем Геною – навіть розламала.

– Що ви робите! Тепер його ніхто не купить! – обурилася продавщиця.

– Нічого-нічого, він складається, як був. Дайте мені тридцять штук таких значків.

– О, прошу дуже! – втішилася продавщиця.

І раптом помітила Орисин синьо-жовтий. Її усмішка зникла, рот розкрився, як у викинутої з води рибини.

– Нема! – гукнула вона.

– Чого нема? – не зрозуміла Орися. – Ви тільки-що казали...

– Нема нічого! – верескнула продавщиця і замахала руками, ніби гасила полум'я. – Ідіть геть! Я закриваюся! У мене обід!

Віконце з шумом захряснулося. Орися скорчила збитошну гримасу.

У тролейбусі, яким ми їхали до центру (теж, на щастя, майже порожньому), я знову норовила заступити собою Орисю. Але тролейбус загальмував, мене хитнуло, і старий чоловік, що сидів неподалік, помітив Орисин значок. Його брови звелися вгору, він, здається, не вірив власним очам.

– Дівчино! – сказав він, підводячись. – Сідайте! Будь ласка!

Це треба було бачити: порожній тролейбус, а він уступав Орісі місце! Я пирснула сміхом, але чоловік не помітив того. Він не бачив нічого, крім Орісі і її значка.

– Дякую! – сказала Оріся, тамуючи сміх, і сіла на звільнене місце.

Чоловік стояв, не зводячи з неї очей. Дивився з зачаруванням, з болем, з надією. Мовби то не Оріся була, а ікона в церкві.

Є книжка «Ходіння по муках». Дуже правильно називається. Часом не ходиш, а мучишся. Так і ми того разу. Оріся ходила від кіюску до кіюску і скуповувала значки з крокодилем Геною. Я спитала, навіщо їй той дурний крокодил. Хоч уже здогадалася.

– Ми ці значки переробимо, – пояснила Оріся. – На синьо-жовті!

На нас оглядалися. Хтось сахався, хтось вдавав, ніби нічого не помітив, а хтось коротко кидав Орісі: «Молодець!» Один орденоносний ветеран, побачивши значок, побагровів, як буряк, і став кричати, що Оріся – бандерівка. Ми заквапилися геть, але я разів зо два озирнулася, чи ветерана не вхопила трясця. Чи для нього не треба викликати швидку допомогу.

Погляди. Погляди. Погляди. Як камінь. Як ніж. Як спалах.

– Орися, навіщо це все? – благально спиталася я, змучившись ходити мов по лезу.

– Треба з чогось починати.

– А далі?

– Далі? Наробимо значків. Нас стане більше.

– А що тоді?

– Побачимо, – Орися витерла спітнілий лоб. Їй також було нелегко, хоча вона вдавала безтурботну.

Підвечір ми вернулися додому, накупивши значків і кольорового паперу. В селі Орися сховала свій синьо-жовтий.

– От і нічого не сталося. А ти боялася, – сказала вона.

– Ага... Добре, що тобі не страшно.

– Трошки страшно, – зізналася Орися. – На дельтаплані теж не раз пробирає ляк. Але й гарно – аж дух перехоплює!

Я кивнула головою. З синьо-жовтим значком було схоже. Дух мені перехоплювало – це точно.

Розділ 15.

Четвірка знову діє

Вдома панувала велика тиша. Сусідки розійшлися, бабуся молилася. Щоб не заважати їй, ми з Орисею піднялися в кімнату на горищі й почали переробляти значки. У наступні вечори робили те ж саме: виймали зі значків картинку з крокодилем, натомість вставляли кружечок, склеєний з блакитного і жовтого паперу. То була нехитра, але морочлива справа. Орися бракувала кружальця, якщо на синьо-жовту поверхню вилазила найменша цятинка клею. На деяких кружальцях ми робили надписи: «Слава Україні!», «Говори українською!» Виводили літери під трафаретку, і то теж було марудно. Ми стереглися, щоб ніхто не застав нас за роботою. Горішня кімната чудово підходила для конспірації: сходи рипіли, коли ними піднімалися.

Орися не пояснювала, навіщо їй стільки значків. А я не питала, лиш злегенька натякнула, чи то не для Василя?

– Менше знатимеш – спокійніше спатимеш, – промурмотіла у відповідь Орися. – Досить того, що я втягнула тебе в цю роботу. Але від твого цікавого носика я однак не сховалася б.

Невдовзі в селі сталася нова гучна подія.

У четвер зранку (бо четвер – сприятливий день для початку всілякої справи) Софрониха вишла з дому, несучи перед собою образ Миколи Чудотворця, і попрямувала до церкви.

– Ходімо, жінки! – гукала вона дорогою до сусідок. – Молімося хоч під церквою, як у церкву не пускають. Досить водити нас, як циган козу! В Москву та з Москви, та й знов у Москву! Москва сльозам не вірить, та й нам не повірила. Ходімо, жінки, бо тепер демократія!

І диво-дивне: на її клич із дворів виходили сиві, як гуси, бабусечки і тихою вервечкою тягнулися до церкви. Одна несла свічку, друга – прастару Біблію, третя – вишитий рушник на ікону. Невдовзі з-під церкви полинув негучний спів:

– Святий Боже, Святий Кріпкий, Святий Безсмертний, поми-илуй нас!

Софронишину ікону прикріпили на замкнених дверях, перед нею на порозі засвітили свічки.

На вулиці коло церкви почали збиратися люди, зацікавлені незвичайною подією. Дехто заходив у двір і приєднувався до тих, що молилися. Ми з Півонею крутилися поміж людьми.

Не забарилося й сільське начальство: голова колгоспу з двома бригадирами, за якими плентався Папа Запотіцький.

– Товариші колгоспники, ви порушуєте порядок! – гучно гукнув голова.

– Пресвятая Богородице, поми-илуй нас! – пролунали у відповідь слова молитви.

Одна з бабусь миролюбно прошамкотіла до голови беззубим ротом:

– Шинку, не кричи на людей. Не файно на штарших людей кричати.

Голова обминув її і гукнув ще гучніше:

– Товариші, ця будівля належить колгоспові. Тут склад міндобрив. Через вас може статися пожежа. Колгосп зазнає збитків!

– Чуєте, людоньки? Церква колгоспна! – взялася руками в боки Софрониха. – Мой, та вона стояла, коли тебе з твоїм колгоспом і в проекті не було!

– А ми що, з неба впали? – підтримала Софрониху інша голосиста бабуся. – Мало на фермі та на буряках наробилися? Колгосп – це ми! І церква наша!

Розлючене жіноцтво з лементом посунуло на голову:

– Відкрийте церкву! Давайте ключі!

– Тихо, тихо, баби, не гарячіться! Власть надо уважать! – подав голос Папа Запотіцький, але його відтіснили вбік.

Зчинилася штовханина; голова ледве вирвався з жіночої облоги і червоний, як рак, спішно забрався в контору – дзвонити в район і питати вказівок у вищого начальства.

Тож люди продовжували молитися, а інші стояли на вулиці й дивилися, що з того вийде. Їх ставало дедалі більше. Примчали Ігрек з Миколою; я й Півоня навперебій розповіли їм про сьогоднішні події.

– А правда, Яринко, що директор звільнив Орису з роботи? – спитав Ігрек.

– Повернув заяву. Тобто не взяв на роботу, – сказала я.

– Ніби то не один чорт! Дівчата, вам не здається, що ми давненько не розважалися?

Ми з Півонею захихикали. Ігрек зашепотівся з Миколою, і той радо закивав головою. Нас у суть справи не втаємничували, мовляв, так цікавіше. Півоня намагалася підслухати, і хлопці з того дружно реготали. Потім вони подалися додому, щоб підготуватися до вечірньої затії, домовившись зустрітися тут же коло церкви.

Коли стемніло, я підкотила на велосипеді до Півониної брами і заодно заглянула в церковний двір. До дверей прикріпили ще кілька ікон, від чого двері стали схожі на іконостас. Свічки на порозі ясніли, ніби сузір'я. Проти ночі серед молільників побільшало чоловіків, готових боронитися, якби міліція вчинила напад. На ясені висіла рейка. Удари в неї мали стати знаком тривоги.

Хлопці вже чекали на нас. Бойова четвірка зібралася в повному складі, як у добрі старі часи. Гуртом ми під'їхали до школи.

– Робимо діло й ушиваємося, – мовив Ігрек.

У чому діло полягало, для нас з Півонею лишилося таємницею. За Ігрековим задумом ми мали стояти на шухері. Тобто на варті, але «на шухері» звучало прикольніше. Отож ми чатували на підступах до школи: Півоня з одного боку, я з другого. Якби хтось надійшов, треба було затримати його, поки хлопці сховаються. Я збиралася вдавати, що впала з велосипеда. Тому велосипед лежав на дорозі, а я придивлялася, що робили Ігрек з Миколою. Вони вилізли на паркан, – їхні постаті невиразно видніли на тлі стіни. Потім один з них, ставши на плечі товариша, вибрався на шкільний дах і розчинився в темряві.

На дорозі почувися кроки. Я мерщій сіла в пилюку й тихенько застогнала. З пільми виринули двоє чоловіків.

– Дівчинко, що з тобою? – спитав перехожий, мало не спіткнувшись об мене.

– Ой! Упала! З велосипеда! Вдарилася! – плаксиво поскаржилася я, а сама придивлялася: чи хлопці сховалися?

– Ти хоч нічого собі не зламала? – нахилився наді мною чоловік.

– Не знаю! Болить! Нога!

– Присвіти-но ліхтариком, – обернувся перехожий до другого чоловіка.

– Ні-ні, не світить! Я нічого не зламала. Тільки вдарилася. Зараз устану! – злякалася я, щоб вони ненароком не висвітили Ігрека з Миколою.

Коло школи глухо гупнуло – хтось з хлопців скочив на землю. Я заторохтіла голосніше:

– Усе нормально! Зараз підніму велосипед! – коло школи гупнуло вдруге. – До побачення!

– То й добре, що все в порядку, – сказав чоловік, здивований моєю поведінкою.

Я покульгала геть, спираючись на велосипед. Мене душив сміх. Відійшовши, озирнулася на чоловіків. Вони подалися своєю дорогою, і я перестала кульгати. Моє волосся розсипалося по плечах – я загубила оксамитку, яка тримала мій «кінський хвіст». Спробувала знайти її, але марно.

Підбігли друзі.

– Справилися? – спитала я хлопців.

– Всьо чотко! – відповів Ігрек модною фразою. Вони й далі не признавалися, навіщо лазили на школу.

– Завтра побачите, – зі смішком казав Микола. – Інакше буде не той ефект.

Разом пошукали мою оксамитку, хоч знайти її в п'їтмі було нереально. Тому я вирішила прийти по неї вранці.

Потім ми довго стояли коло церкви. Я розповіла, як Орися ходила Чернівцями з синьо-жовтим значком.

– От молодчина! – вражено вигукнув Ігрек. – І ти також!

Ну так. Я теж ходила. Без значка, зате з Орисею.

– Слухай, Яринко... Будь другом! Спитайся в Орісі, де дістати такий значок? Я б за нього – усе, що завгодно! – молитовно склав руки Ігрек. – Дістань мені! Попроси Орісію!

– І нам також! – обізвалися Півоня з Миколою.

Мене розпирала гордість. Язик аж свербів сказати, де лежать значки: в коробці з-під цукерок в Орісиній кімнаті. Зітхнувши, я пообіцяла, що спитаю.

Ми стояли, тихо пересміювалися, бо Ігрек, як завжди, сипав жартами. Коло церкви тріпотіли

вогники свічок, і на душі було ясно й погідно, мов на свято.

Рано-вранці я й Півоня помчали до школи. Перед входом юрмилися й гиготіли десятикласники. Глянувши на фронтон, ми теж зайшлися реготом.

До входу підкотив автомобіль. То приїхав на випускний екзамен освітянин з району. Десятикласники замовкли й розступилися. Зі школи вийшов усміхнений, мов ясне сонечко, директор. Він вітався, кланявся, тис освітянському начальникові руку.

– Що це в вас таке? Прапор якої держави? – спитав у нього начальник, показавши на фронтон.

Директор витріщив очі. Посинів. Побагровів. Він аж тепер помітив Ігреків сюрприз. На фронтоні замість серпастого і молоткастого радянського прапора теліпалися вицвілі чоловічі підштаники.

На Пруті того дня тільки й розмов було, що про підштаники на школі. Вся компанія потішалася витівкою – гм, гм, невідомо чиєю. При цьому промовисто позиркували на нашу четвірку, нічого не питаючи. Мовби підштаники самі себе повісили на радість директорові школи.

А потім у наше мирне товариство увірвався ураган. То примчала Ніночка-Нінель-Тракторуся. Лиха, як чорт. Як сто чортів, разом узятих.

– На цей раз попалися, голубчики. Не відкритися, – прошипіла вона до Ігрека з Миколою.

Тоді обернулася до мене й показала оксамитку, про яку я геть забула.

– Упізнаєш? Твоя штучка?

Я розгубилася. Це був подарунок маминої подруги; я носила її все літо. Такої не мав більше ніхто з дівчат: з чорної м'якої тканини, у сріблястих блискітках.

– Можеш не відповідати. Ти загубила її біля школи. Коли ви чіпляли підштаники замість прапора.

– Так, прикраса Яринчина, – підтвердив Ігрек і, забравши оксамитку в Ніночки, віддав мені. – Вона загубила її коло Прута, а я знайшов і збирався повернути. Але вона випала мені з кишені. Правильно, коло школи. Коли я чіпляв підштаники.

– Що ти мелеш, Ігреку? – аж підскочила Півоня, але жестом руки він зупинив її.

– Дівчата тут ні при чому. Чіпляв я сам. Один. Сам і відповідатиму.

Над нами співав жайворонок. Лунко-лунко, аж дзвеніло в вухах. Чи то дзвеніло від тиші, яка залягла після Ігрекових слів.

– Добре. Чудово, – сказала Ніночка. – Якщо хочеш, відповідай за всіх. Але знай, що безкарно тобі це не минеться.

Вона з ненавистю глянула на мене й відвернулася. Повільно, ніби роздумуючи, рушила до села.

– Ігреку, навіщо було... – обізвалася Півоня, але хлопець перебив її.

– Чого ви скисли? – спитався він. – Краще послухайте анекдот. Каже американець до росіянина: «У нас демократія. Я можу вийти до Білого дому і кричати: «Геть президента Америки Буша!» – «І в нас демократія, – відповів росіянин. – Я також можу вийти до Кремля і кричати: «Геть президента Америки Буша!»»

Ніхто не сміявся. Було гірко, як від полину.

До села верталися вчотирьох – наша викрита четвірка.

– Я також признаюся, – сказала я. – Якщо відповідати, то разом.

– А от цього якраз не роби, тому що стане тільки гірше, – Ігрек пильно глянув на мене. – Від тебе потягнеться ниточка до Орисі, до синьо-жовтого прапора, через який директор звільнив Орисю. Це вже буде політика. А сам я повісив підштанники для приколу. Усі знають, що я хуліган.

– Ох ти ж мудра голова! – зітхнула Півоня.

– Ти тільки тепер помітила? – запишався Ігрек.

– Тебе не приймуть у комсомол.

– Пішли вони зі своїм комсомолом!

Ігрек засміявся і став насвистувати пісню. Нашу улюблену «Ой на горі женці жнуть», якою торік ми дражнили Папу Запотіцького. Ага, допустувалися! Як то кажуть, до одного разу глек воду носить.

Удома я зачинилася в горішній кімнаті. Орися кудись подалася на весь вечір, тож мені склала компанію Пума. Ощасливлена моєю увагою, кішка терлася до рук, а далі вляглася на столі, не перестаючи муркотіти. Читання не йшло, бо думалося про інше. Спробувала доробити значки, але й то не вдавалося. Я була неуважна, ще й мусила пильнувати, щоб кішка не вмочила хвіст у клей. Прибравши незакінчену роботу, я стала гладити котячу спинку. Моя Пума, моя хороша... Ото краще було бавитися з кицькою, ніж догратися до біди. Бо не дитяча справа – гратися в політику.

А чия вона? Якщо нема волі, якщо не можна говорити правду, – хто має боротися?

Де общее добро в упадку,

Забудь отця, забудь і матку,

Лети повинність ісправлять, –

згадалися рядки з «Енеїди» Котляревського, які ми вчили в школі напам'ять.

Якщо нема волі, то «общее добро в упадку». От і доводиться... Летіти. Як метелики. Хоч би не в полум'я.

Розділ 16.

Андрію, коноплі сію. . .

Літо йшло своїм ходом. Настав липень. Достигли вишні й малини. Люди коло церкви молилися. Часом до них приїжджало начальство і вмовляло розійтися – тоді в церковному дворі спалахувала сварка, розгорялися кипучі словесні баталії.

– Не розійдемося! Стоятимемо день і ніч, доки не відкриєте церкву! – кричали люди.

Начальство забиралося геть, сподіваючись, що час або зatoryжні дощі розв'яжуть задавнену сільську проблему.

Орися шукала роботу. Об'їжджала школу за школою. Іноді її зустрічали з розкритими обіймами: інститутський диплом, спортивний розряд, – аякже, такий учитель нам потрібен! Але невдовзі відмовляли, ніби хтось невидимий диригував

директорами. І знову Оріся ходила від школи до школи.

Вечорами вона зникала, і це найдужче мене тривожило. Часом верталася, аж коли я засинала.

– Куди ти ходила? – допитувалась я уранці.

– Бігала. Тренувалася.

– Так допізна?

– Ага. Милувалася ромашками.

Я замовкала. Ромашки давно перецвіли.

– Твоя Оріся зустрічається з Василем, – сказала Півоня, коли я поділилася своєю тривоگوю. – У мене те саме з Фіалкою. Вона точно має якогось чернівецького.

Півоня зітхнула. Я розуміла її досаду. Кавалер у Чернівцях – то задалеко для її спостережень.

Але справа була не в Василі. Я відчувала, що причина інша і навряд чи безпечна. Оріся ходила загадкова, ніби носила в собі дзбан свяченої води, яку боялася розхлюпати.

Ми й далі переробляли значки на синьо-жовті. Напевно, з крокодилем Геною їх не лишилося в жодному чернівецькому кіоску. З картонної коробки, в яку ми їх складали, вони дружно зникали, але мені не належало знати, куди.

Ігрек мав серйозні неприємності. Його викликали в міліцію, складали якісь протоколи-попередження. Я знала про те від Півоні, а вона

від Миколи, бо з Ігреком ми бачилися хіба що випадково. Коло Прута він майже не з'являвся, не приходив на вечірні посиденьки в саду під вербою. Півоня казала, що так і треба, аби відвести підозру від нас обох, а надто від Орисі.

Я багато читала. Мене постачав книжками Андрій.

Саме так: я заприятнилася з Андрієм.

Ми зустрічалися то коло Прута, то просто на вулиці, бо Андрій ходив до крамниці повз наш двір. Міг ходити іншою, коротшою дорогою, але ходив попри нас. Перестрівшись, ми подовгу говорили про різні-прерізні речі, а найбільше про книжки, бо Андрій страшенно любив читати і був обізнаний з літературними подіями, про які преса воліла мовчати. Він оповідав про те, як цькували Григора Тютюнника: довели письменника, що наклав на себе руки (чи, може, й помогли накласти). Про загиблого молодого поета Василя Симоненка – він помер двадцятивосьмирічний, – відбили нирки, а скільки б ще міг написати! Найбільше ж розказував про замученого українського Орфея Володю Івасюка. Це Андрій так називав його – український Орфей, і мені то подобалося. Володя спершу навчався в медінституті на одному курсі з Андрієвим татом (а вже згодом у консерваторії, яку не встиг закінчити); у них удома

на стіні – фотографія, на якій тато стоїть з Володею, поклавши руку на його плече. То був талант грандіозний, його пісня «Червона рута» облетіла всю країну, та що країну – її співала вся планета! І що ж – замучили, повісили в Брюховицькому лісі, пропав український Орфей...

Моя душа наливалася болем і гнівом. Правильно чинить Оріся, з цією системою треба боротися. Тільки й страшно – вона ж, тобто наша похмура Совдепія, нікого не милує, трощить усіх підряд.

Якось Андрій приніс мені томик Василя Симоненка, і я безповоротно закохалася в Симоненкову поезію. Я ходила садом, притуливши до грудей книжку в грубому обгортковому папері, і натхненно декламувала:

Україно, ти моя молитва,

Ти моя розпуко вікова...

Гримотить над світом люта битва

За твоє життя, твої права.

– Сподобалися вірші? – спитав Андрій, прийшовши до мене наступного разу.

– Безмірно! Кілька я навіть переписала, – похвалилася я новеньким, заведеним спеціально для віршів блокнотом.

Він і вдруге прийшов не з пустими руками – приніс «Неопалиму купину» Сергія Плачинди, в яку заклав кілька живих волошок.

Так і почалася наша дружба. Андрій приходив з книжками, які привозив для мене з Чернівців, з батькової бібліотеки. Після «Неопалимої купини» він приніс «Людоловів» Зінаїди Тулуп – товстелезний історичний роман, який я прочитала одним духом; за «Людоловами» настала черга на «Меч Арея» Івана Білика. То були заборонені книги, чи, вірніше, розкритиковані, вилучені з бібліотек. Зайве казати, що їхнім авторам добряче перепало.

Одного разу Андрій приніс нову книжку, як завжди, акуратно обгорнуту папером:

– Це «Мальви» Романа Іваничука. Могутній роман! Коли прочитаєш, я підкину ще дещо.

Він нахилився до мене й додав пошепки (хоч у кімнаті крім нас нікого не було):

– Чула про «Собор» Олеся Гончара? Ото ж то!

У відповідь я радісно закивала головою.

Я похвалилася «Мальвами» Орисі (бо й вона читала Андрієві книжки), і в неї загорілися очі.

– Ой, про «Мальви» я чула... Давно хотіла прочитати. Але сьогодні не вийде. Може, завтра почитаємо? Або краще залиш мені книжку на ніч, – попросила вона вже з порога.

Отже, знову пішла на весь вечір. Знов якісь таємничі справи. Якби йшла на побачення, то могла б і сказати. І вдяглася б нарядніше, а не в буденну футболку.

Лишившись одна, я розгорнула книжку. З неї випала смужка паперу. То була коротенька записка.

«Яринко, я тебе люблю. А.»

Я спалахнула. Добре, що Орися не натрапила на неї!

Прочитала записку ще раз. «А» – то, звичайно, Андрій. Хто б міг подумати! Він мене любить... Цього я не сподівалася. Такий хороший, інтелегентний хлопець! Начитаний. Ввічливий. І синьоокий!

Бо, коли придивитися, його очі таки сині, може, й не зовсім волошки, але майже. Коротше, мій ідеал! Я пригадала собі, який він був сьогодні: у світлих, майже білих джинсах, у білій напрасованій сорочці. І руки в нього білі, з акуратними блискучими нігтями. Весь чистий-чистесенький, білий-білесенький, ніби вийнятий зі сметани. Ба, в нього й прізвище Сметанюк!

Я знову перечитала записку, навіть понюхала її, але вона нічим не пахла. Написана фіолетовим чорнилом, літери рівні й округлі. Гм, Андрій. Андрійко...

*Андрію,
коноплі сію,
горботкою волочу,
вийти заміж хочу!*

Так примовляли дівчата, коли ворожили увечері проти свята Андрія.

Заміж мені, звісно, не горить. Але Андрій... Андрій! Він мене любить! Ну й ну!

Я зайшла до вітальні і довго стояла перед дзеркалом. З нього дивилася русява дівчина, височенька на зріст, лице довгобразе, ніс як ніс (не кирпатий), очі сірі (в Орисі блакитні), волосся пряме, заплетене в косу. Звичайна собі. Ігрек теж не помітив нічого особливого. Зате Андрій... Я вкотре вийняла з кишені записку.

«Яринко, я тебе люблю».

Люблю! Люблю!!!

Він чекатиме відповіді.

Моя душа палала.

Андрію,

коноплі сію...

А Півоня не здогадалася! Теж мені, знавець сердечних таємниць! Вбачає шури-мури, де ними не пахне, а тут... Ха-ха!

Я зустрілася з Андрієм наступного ж дня коло церкви – він стояв з Півонею і дивився, як дев'ять удовиць читали Псалтир. Тонкі голоси сумовито бриніли в повітрі. Бог мусив зглянутися, коли молилися вдовиці, та ще й коли їх саме дев'ять.

Андрій допитливо зиркнув на мене. Він намагався вгадати, чи я прочитала його освідчення.

І ще – яка моя відповідь. Я зняковіла. При Півоні ми не могли поговорити відверто.

Ми зайшли в Півонин двір і посідали на лавці під жоржинами. Коло хати крутилася Калинка, щось мугикаючи собі під ніс. Півоня розповідала, як люди сварилися з начальником, що приїздив сьогодні, а ми з Андрієм слухали й перезиркувалися.

– Щось пити хочеться, – сказав Андрій.

– Калинко, чуєш? Принеси-но води! – гукнула Півоня.

Але миле дитя ані гадало слухатись. Навпаки, воно зайшло за лавку, на якій ми сиділи, і стало копирсатись у жоржинах. Тепер нам було добре чути Калинчину пісеньку, яку вона сама й придумала. Пісенька складалася всього з кількох слів:

*Смердунчики танцюють,
Смердунчики танцюють,
Смердунчики танцюють –
Раз, два, три!*

Калинці явно подобалася її пісенька, тому, доспівавши, вона завела її з початку.

Півоня мусила сама йти по кухоль. Андрій скористався моментом і тихо спитав:

– Так чи ні?

Я прекрасно розуміла, про що йдеться.

– Так, – ледве чутно відповіла я, і він легенько потис мені пальці.

Мої щоки горіли зрадливими рум'янцями. Смердунчики продовжували танцювати. Півоня винесла воду. На щастя, ні вона, ні миле дитя Калинка нічого не запідозрили.

Невдовзі Андрій попросився й пішов.

– Чого він крутиться коло тебе? – неприязно глянула услід йому Півоня.

– Не знаю... Просто... Він позичає мені книжки, – ухильно відповіла я, хоча знала, що шила в мішку не сховаєш, а надто від Півоні.

– Щось ти великим читальником стала! – підозріло зиркнула на мене подружка.

– Читаю, бо книжки цікавенні! Заборонені. В бібліотеці таких нема.

– А може, хтось інший цікавий, а не книжки? Білий, як сніг, надутий, як міх? Це не гусак, а Сметанюк Андрій! – захихикала Півоня.

Від її насмішок мені стало прикро, тож я невдовзі подалася геть услід за Андрієм.

Звідтоді ми часто, майже щодня, зустрічалися. Андрій приходив з пучком волошок, мовляв, був у полі, то й назбирав. Для мене! Інших квітів він не приносив. Ніби вгадав мою волошкову мрію, хоч я про неї нікому не розповідала.

Якщо Орисі не було вдома, ми піднімалися в кімнату на горищі, сідали на моєму улюбленому порозі у відчинених на балкон дверях і розмовляли

про все-все. Одного разу Андрій розказав, як його тато їздив на похорон Володі Івасюка. За участь у похороні студентів виключали з вузів. Андрій тато теж мав неприємності. Але він показав фото, де вони з Володею удвох, мовляв, разом училися, тому він не міг не провести в останню путь товариша, то було б нелюдяно. Йому повірили, тож усе обійшлося.

Ми говорили про життя. Про мандри. Про мрії. Про плани на майбутнє. Андрій збирався стати лікарем, як його батько. А я вагалася. Спортсменки, як Оріся, з мене не вийде. Але тепер, начитавшись Симоненка, я вирішила вступати на філологічний. Щоправда, мені не хотілося бути схожою на Фіалку, яка теж студіювала філологію, – на ту лілейну панянку, що воліла сидіти над віршами, ніж іти до Прута. Андрій казав, що я й не буду на неї схожа. Що в мене інакший характер.

Часом Андрій приходив з плеєром, і тоді ми слухали музику, поділившись одними навушниками: Андрій слухав лівим вухом, я правим або навпаки. Слухали улюбленого Андрієвого Хуліо Іглесіаса, солодкоголосого іспанського співака. Я не розуміла слів, проте пісні чарували, мов прекрасна недосяжна мрія, мов обіцянка неземного раю. Наші голови, зв'язані навушниками, схилилися до купи, Андрієве волосся лоскотало мою

щоку, від чого я ніяковіла, але не відхилялася, бо хотіла дослухати пісню.

Моїм домашнім Андрій також подобався. Він приязно вітався, чемно прощався, ввічливі слова так і сипалися з нього: «Доброго здоров'я!» – «Будьте ласкаві!» – «Щиро дякую!» Бабуся танула від задоволення, наче масло на сковорідці. Я могла пишатися, що зі мною дружив такий правильний, інтелігентний хлопець, а не якийсь шалапут.

Наше приятелювання не довго лишалося таємницею. Півоні воно не подобалося. Через Андрія ми навіть посварилися.

– Навіщо ти водишся з тим зальотним пташком? – докоряла мені вона.

– Чого він зальотний? Тому, що з Чернівців, а не сільський? Не бачу в цьому нічого поганого.

– Думаєш, він дружив би з тобою, якби ти не киянка? Не знаєш ти Сметанюків! Вони пихаті! Весь рід пихатий! Їх у селі не люблять.

– Яке мені діло до їхнього роду?

– Що ти в ньому знайшла? Ігрек кращий!

– Андрій теж хороший. Культурний, інтелігентний.

– Ага, інтелігент рафінований! Очкарик! – пхикнула Півоня.

– Він розумний. І вродливий. Такий синьоокий, – виповіла я найзаповітніше.

– Синьоокий? – перепитала Півоня. – Невже?
А я тобі скажу, що очі в нього – сірі!

– Ні, сині!

– Ні, сірі! Вони сірі! Сірі! Точно такі, як у нашої льохи!

Це було занадто! Я пирхнула, як розлючена кішка, і грюкнула за собою дверима. І це називається подруга? Більше ніколи! Нізащо! Ані ногою до неї не ступлю.

І я не ступала день, не ступала другий, хоч було страшенно прикро. Гніватися я не вміла. Але й вибачити Півоні не могла. Принаймні хай прийде та перепроситься.

Проте вона не приходила. Наша дружба репнула, як перестиглий кавун. Подругу я втратила.

Зате у мене був Андрій. Уважний, розумний, милий. Він мене любить! І я його люблю.

Розділ 17.

Орисина таємниця

Півоня з'явилася аж через тиждень. Ага, голубонько! Знає кішка, чие сало з'їла!

Але вона, здається, не збиралася перепрошуватися. Навпаки, трималася так, ніби ми взагалі не сварилися. Привітавшись з бабусею, вона схилилася до мене й прошепотіла:

– Я маю щось тобі показати.

І глянула розгубленими, стривоженими очима. Я озирнулася на бабусю, в якої шкварчала на плиті картопля, і посунула з кухні геть. Опинившись зі мною віч-на-віч, Півоня вийняла з кишені складену увосьмеро газету:

– На, читай.

Я перебігла очима коротку замітку і здивовано витріщилася на подругу:

– Печериці... Виросли в діжці з пальмою.
То й що?

– Які печериці? – вихопила газету Півоня. –
Ти читаєш не з того боку. Ось, тут!

Я глянула на заголовок, і мене обсипало морозом:

«Лист до редакції

Нехай прочитають батьки Ігоря

Дорога редакціє!

Наш загін носить ім'я Валі Котика. Ми стараємося наслідувати приклад відважного піонера-героя.

Але серед нас є піонер, який ганьбить честь нашого загону. Це Ігор Косовець. Він захоплюється ворожою зарубіжною музикою – роком, дозволяє собі жарти над радянською символікою, розповідає анекдоти сумнівного змісту. А нещодавно він вчинив злісну хуліганську витівку: повісив на школі підштаники замість радянського прапора.

Ми обговорювали поведінку Ігоря на зборах піонерського загону, але то не допомогло. Ми хвилюємося за свого товариша, тому що невдовзі вступатимемо до лав Ленінського комсомолу, а він виявиться негідним носити звання комсомольця.

Тому ми вирішили написати листа до газети. Нехай його прочитають батьки Ігоря, їхні знайомі і товариші. Може, це допоможе йому виправитися.

*Піонери загону 8-А класу
Старокутської середньої школи»*

Дочитавши, я розгублено втупилася очима в Півоню.

– Це Ніноччина робота, – сказала вона. – Бач, вислужується. Помагає таткові. Хоче показати, що в його школі ідейне виховання на висоті.

– Бідолашний Ігрек!

– Ото ж то, – зиркнула з-під лоба Півоня. – А в тебе з Андрієм... Любов до гроба, дурні оба. Про друзів забула.

За «любов до гроба» іншим разом я образилася б. Але не тепер, коли з Ігреком розправлялися. Зганьбили на весь район!

– Що ж робити? Хіба я хотіла, щоб Ігрек узяв вину на себе? А тепер... Я готова допомогти. Але чим? Може, Оріся порадить?

– При чому тут Оріся, – знизала плечима Півоня. – Ігрека треба підтримати. Щоб він знав: друзі його не покинули.

– Само собою, що не кинули! – вигукнула я. – Давай поїдемо до нього і так йому й скажемо!

Ми поїхали не зволікаючи. Невдовзі котили велосипедами полем, а попереду маячили сірі приземкуваті будівлі – тракторна бригада. Але Ігрека на тракторній не застали. Огрядний дядько в засмальцьованому комбінезоні сказав, що «наш

кавалер» косить ячмінь далеко, на Горі; при слові «кавалер» він лукаво прискалив око, а трактористи загоготіли, ніби в тому було щось смішного.

Вийшовши за ворота, ми стали радитися. Півоня вагалася, їхати чи ні. По спеці? В таку даль? Проте я наполягала. Не надто охоче Півоня осідлала велосипед, і ми покотили в поле.

Скоро і я відчула всі принади мандрівки полем у спекотний день. Сонце смажило нас, ніби млинчики на пательні. Ще й дорога ледь помітно бралася вгору, тож доводилося налягати на педалі. Часом назустріч проїжджала вантажівка з повним кузовом зерна, і нас обдавав гарячий вітер, пилюка і солодкуватий запах збіжжя. Лице пашіло, ноги мліли від напруження. Півоня потрошки скиглила, але я уперто, аж сердито крутила педалі. Вперед і вперед. Там, попереду, був Ігрек, осміяний і принижений. Я мусила його побачити.

Нарешті ми вибралися на пологий округлий верх, який у селі називали Горою. Широкою нівою гуркотіли комбайни. Два синіх, один червоний. Цікаво, на котрому Ігрек? Ми спинилися, переводячи дух.

Я ніколи не бувала на Горі і тепер стояла, зачарована красою. На всі сторони видніла безмежна далечінь. Темно-зелені лани кукурудзи перемежувалися жовтими нивами пшениці, тоді знову

стелилася зелень – цукрові буряки, бірюзово-сива капуста, а ген на полі білили хустинки: то жінки з городньої бригади вибирали помідори. Ген-ген далеко лежало село, під полудневим сонцем блистіли кольорові дахи. За ним – зубці тополь у лузі, і вже на самому обрії – синювате пасмо гір.

Здіймаючи куряву, до нас наближався червоний комбайн. Ним керував незнайомий вусатий чоловік. Зате наступну машину вів Ігрек. Під'їхавши, він зупинив комбайн і сплигнув до нас, не вимикаючи двигун.

– Привіт, дівчата! Щось сталося? Щось з Орисею?

Півоня промовисто зиркнула на мене: мовляв, говори, але я розгубилася, не знаючи, з чого почати.

– Ні, у нас усе в порядку... але... розумієш... Просто Півоня... Ми з Півонею побачили ту газету... з листом.

Ігрек присвиснув:

– І через неї ви гналися аж сюди?

– Яринка хотіла сказати, що дуже за тебе хвилюється, – встряла Півоня. – Хіба не правда, Яринко?

Я зніяковіла, але не заперечила, бо так усе й було, чи майже так.

– Всьо чотко, дівчата! – розсміявся хлопець. – То стара газета, ще з минулого тижня. Баби нею

давно припічки позастеляли. Та й хто її читає, крім програми телепередач!

Він нітрохи не журився. Стояв у розхристаній картатій сорочці, засмаглий, закіптюжений, лиш зуби білили та поблискувала рокерська сережка.

– Знаєш, що ми зробимо? – сказала Півоня. – Оголосимо Ніночці бойкот.

– Півонько, забудь! Махни рукою, запий водою! Підштаники поцілили в десятку. Тому Ніночка й казиться. Хай собі.

– Ні, не можна друзів затоптувати в бруд, – наполягала Півоня. – Тому – бойкот. Дівчата нас підтримають.

З села під'їхала вантажівка і перервала нам розмову, бо водій нетерпляче гукнув:

– Гей, кавалер! Кінчай балачки, давай зерно. Змовилися вони називати його кавалером, чи що?

Хлопець наспіх попрощався.

– Тримайся, чуєш! – крикнула я наостанок.

Уже з кабіни він помахав рукою. У кузов автомобіля посипалося збіжжя. Комбайн рушив, загібаючи колосся. Вусатий ячмінь мовби став навколішки: на нього грізною силою наступав смаглявий чотирнадцятилітній бог. Тож ячмінь вклякав перед ним і кланявся, вклякав і кланявся...

– Ти часом не заснула? Поїхали! – окликнула мене Півоня.

Вертатися до села було легше, ніж вибиратися на Гору. Легше й веселіше. Велосипеди наввипередки котилися дорогою, нас обвівав гарячий вітер, аж тріпотіли плаття.

– Ти подобаєшся Ігрекові! – гукала Півоня, порівнявшись зі мною.

– Ой! Не вигадуй!

– Ні, справді! Він зрадів, що ми приїхали.

Я натиснула на педалі і вирвалася вперед, але Півоня догнала мене:

– Ігрек кращий, ніж твій білобровий Андрій!

– Хто б казав! Теж мені, знайшлася чорнява!

– А я в сажу брови вмажу, ну да я, ну да я, Чорнявую переважу, ну да я, ну да я! – дзвінко заспівала Півоня, і ми обидві зайшлися сміхом.

Так ми й їхали, сміючись і переганяючись. У сонячному небі щебетали жайворонки, і мені було гарно, що вони щебечуть, що Ігрек не журиться і що ми з Півонею помирилися.

Коло церкви ми наздогнали дівчат, які верталися з Прута. Вони оточили нас, розпитуючи про Ігрека, бо також прочитали листа в газеті. Але варто було Півоні заговорити про бойкот, як вони підозріло замовкли.

– Чого ви носи поопускали? – здивувалася

Півоня. – Хіба я не правду кажу? Ніночку треба провчити. А то, бачте, дописувачка знайшлася!

Галя відвернулася, Мирося носком кросівка колупала пісок.

– Хай краще Ігрек напише в газету, що розкаюється і хоче виправитися, – сказала Стефка.

– Стефко, чи ти з печі впала? Чи не з тої ноги встала? – скипіла Півоня.

– Навіщо йому писати? Тільки сорому набиратися, – я й собі заступилася за хлопця.

– Треба ж якимось виплутуватися. Як то кажуть, чеши дідька зрідка, – похмуро мовила Мирося.

– Та що з вами, дівчата? Вас часом не Ніночка підмовила? – спитала Півоня.

– Ні, не Ніночка.

– То, може, Даша?

– То й що, як Даша? Вона правильно казала, – обізвалася Галя. – Хлопця шкода. Без комсомолу він нікуди не вступить. Тому хай напише, покається, тоді, може, його й приймуть. Що йому, так і лишатись на комбайні? Думаєте, йому там легко?

Я зніяковіла, згадавши, як милувалася Ігреком у полі. То тільки збоку гарно дивитися на роботу комбайнера. Господар полів, як пишуть у газетах. А насправді – спека й курява, піт і бруд. Та й який з колгоспника господар? За нього все вирішує начальство.

– Дівчата, дівчата, не можна так! – замахала руками Півоня, ніби гасила полум'я. – Ви ж Ігрекові друзі! Ви на його боці! Невже ви послухаєтесь Ніноччиних намов? Бо Дашу Ніночка намовила, вони обоє рябоє...

– Не треба було вішати підштаники. Що то дало? Одні неприємності! – блимнула з-під лоба Стефка. – Твоя Орися носитья з синьо-жовтим значком, тому не може знайти роботи. Навіщо воно їй? Що значок змінить? Величезна радянська держава – на одну шосту земної суші, – що проти неї якийсь значок?

Було ясно, як Божий день, що з бойкотом нічого не вийде. Ніночка обіграла нас: шах і мат! Півоня продовжувала наполягати, дівчата не поступалися. Ми розійшлися, сердиті одні на одних.

– Курки боягузливі! Поховали голови під крило! – злилася Півоня.

Авжеж, вони поховалися. Їхня хата скраю. Вони воліють бути обережними.

Підвечір до мене прийшов Андрій – без книжок і без волошок.

– Чого ти їздила до Ігрека? – похмуро спитав він.

– Звідки ти знаєш? – здивувалася я.

– Може, скажеш, що то не так?

– Ні. Правда. Ми з Півонею їздили. Хотіли його підтримати. Після листа в газеті.

– Не треба було їздити. Ти моя дівчина, хіба ні?

– Так, але ж...

– Не треба було, – сухо повторив Андрій. – Ігрек прекрасно дасть собі раду.

– Він же взяв вину на себе! За нас чотирьох!

– Чекай-но: хто вішав підштаники? Ти не вішала. Півоня не вішала. Вішав Ігрек. То хай він і відповідає.

– Але ми були разом! Він хотів відплатити за Орису. Хіба ми не повинні підтримувати одне одного? Адже ти теж патріот!

– Так, звичайно. Але нема чого лізти на рожен.

Господи! Чи вони змовилися? Чи то такий сьогодні день, що ніхто нікого не хотів розуміти?

– Ми дружимо чи ні? – казав Андрій. – Гадаєш, приємно чути, що до другого хлопця ти погналася аж на Гору?

Я виправдовувалася. Він сердився. Його очі сіріли, як лід. Я не підозрювала, що вони бувають такі холодні.

Врешті сьак-так помирилися. Але Андрій мав поганий настрій.

Коли він пішов, я впіймала Пуму і спустилася в квітник. Матіоли пахли, Пума муркотіла. Проте в мене в душі було повне сум'яття. Перед очима

стояв облитий сонцем, усміхнений Ігрек. Йому нелегко, хоч він і вдавав безжурного. Чого я не мала до нього їхати? Він зрадив, що ми приїхали. Щиро зрадив.

З вулиці долинув шурхіт коліс. Хтось спинився коло хвіртки, і я впізнала Василів голос:

– Може, краще не берися? Хай уже я сам. В разі чого я вмю тікати від міліції. На базарі бувало всяке, так що навчився.

У відповідь почувся Орисин смішок:

– Ти забув, що я спринтер. Я швидко бігаю.

Мені похололо всередині. Невже моя тітонька зібралася перепродувати касети, як Василь? Вона не знайшла роботи, але ж то не причина... Підкравшись до паркана, я наставила вуха, як локатори.

– М'ята пахне, – засміялася Оріся. – Ніби хтось по ній топчеться.

Я завмерла. Бо то я притоптала м'яту, присівши під парканом.

Попрощавшись із парубком, Оріся пішла до хати. Трошки переждавши, я подалася слідом за нею.

– Ай-яй-яй, – сказала Оріся, коли я піднялася в горішню кімнату. – Підслуховувати негарно!

– Я ненароком. Просто ходила квітником і... почула. Ти збираєшся торгувати на базарі?

– Ай-яй-яй, – повторила Оріся і раптом зайшлася сміхом. – Ох ти ж моє горе, яке де не посій, там і всуне свого носа! Ні, не збираюся. Щодо базару не хвилюйся. Ми з Василем маємо розклеїти рухівські листівки. Яринко, я вступила в Рух.

– У Рух? – повторила я, мов луна. – То він уже є?

– Є перші осередки. Подекуди створилися й обласні організації.

Я стояла вражена, оглушена новиною.

Отже, все правильно. Я здогадувалася. Підозрювала щось подібне. Оріся – рухівка! Моя хороша, золота, летюча тітонька! Рух є! І це вже не виграшки, не підштаники на школі.

Рух – це сила! Але й небезпека...

– Ти ж дивись, не проговорися бабі й дідові, – нагадала Оріся.

Я обіцяла бути німою, як могила.

Ми знову допізна сиділи на порозі. Я мала тисячу питань. Чи Василь також рухівець? Чи можна й мені вступити? Оріся сміялася: забагато хочеш знати, голубонько! Для Руху ти ще замала, але помагати можеш. Уже помагала, роблячи значки. Оріся розказувала про справи Народних Фронтів у Прибалтиці, про сміливу газету «Поступ»,

що самвидавом виходить у Львові. Я слухала, намагаючись не думати про дурнувату публікацію в районці, про дівчат, у яких хата скраю, про всюдисущих кагебістів і списки для майбутніх арештів.

Розділ 18.

Велет на глиняних ногах

Був звичайний ранок, коли в село нагрянула міліція. Вона перекрила трасу, що вела попри церкву, скерувавши транспорт в об'їзд. Машини посунули задвірками, трясучись по вибоїнах і здіймаючи несусвітню куряву. Здавалося, ніби краєм села йшла орда. І так само, як у старосвітські ординські часи, покотився собачий гавкіт, заревла стривожена худоба.

Коло церкви закалатали в рейку, ніби у Страсну п'ятницю перед Великоднем, і люди зрозуміли: страсті за церкву почалися. Непокірних розженуть або й заарештують. Їх і так надто довго терпіли. По селу хрюскали двері, зачинялися вікна. Люди бігли – але не від церкви, а до церкви.

– Не забудь напоїти корову, – сказав Орисі дід.

– І приглянь за дитиною, – сказала бабуся (Ха! Це я – дитина?). – На обід замішаєш сир зі сметаною. Або всмаж яєчню.

Вони також подалися за людьми.

Орися розгублено глянула на мене.

– Що з тобою робити? – спитала вона. – Сама розумієш, дітям там не місце.

– Я піду до Півоні, – схитрувала я, бо Півонина хата – крайня коло церкви, звідти все буде видно й чути.

– Добре, йди, лиш не висовуйся на вулицю, – погодилася Орися, і ми рушили з дому.

Біля церкви спинялися міліцейські машини. У двір до неї вже нікого не пускали. Дідусь і бабуся встигли пройти і стояли в невеликому гурті, який з усіх боків оточила міліція.

– Граждане, р-разойдітєсь! – гукав у мегафон міліцейський начальник.

Але «граждане» не зважали на нього: стояли й молилися.

Півонина голова стирчала над хвірткою. Я гайнула до подружки.

– Моя мама також коло церкви! – похвалилася вона.

Невдовзі до нас приєдналися Ігрек з Миколою, які примчали, зачувши гвалт. Я роззиралася за Андрієм, але його не було видно.

Новоприбулі міліціонери вишикувалися шеренгою. Людей, які не встигли зайти в церковний двір, відтіснили в кінець вулиці. Ті відступили, але не розходилися. Вулицю перегородили машинами.

Під'їхало ще кілька машин. З них вискочили міліціонери з величезними вівчарками. Здійнявся гавкіт. До нас підбігла перелякана Фіалка:

– Ану забирайтеся в хату! – зашипіла вона.

Ми не хотіли забиратися. Хатні вікна заплів виноград; звідти погано видно, що робилося перед церквою. Фіалка розізлилася. Довелось уступитися, але, хоч як вона шипіла, ми сховалися не в хату, а в стайню, яку відділяв від церковного двору неширокий малинник.

– Сидіть тихо, як миша під віником! – розпорядилася Фіалка.

Ми піднялися на завалене сіном горище. Там стояла задуха, зате з причілкового вікна церковний двір виднів, як на долоні: обвішані іконами двері, а перед ними гурт людей. Біла голова дідуся здіймалася серед темних хустинок, він був вродливий, хоч і старий: синьоокий, з тонкими правильними рисами. Коло нього бабуся журливо схилила голову; неподалік стояла Софрониха, молитовно склавши худі руки.

– Граждане, освободіте двор! – гриміло над людьми. – Это колхозное помещеніе!

Собачий гавкіт, підсилений мегафонами, гу-
чав, мов гарматні постріли.

– Уходіте, громадяне! Не винуждайте приме-
нять сілу!

Передні молільники вклякали на коліна:

– Нікуди ми не підемо! Хоч стріляйте!

Стояли навколішках, старі, спрацьовані
люди, звиклі до покори. По зморшкуватих облич-
чях котилися сльози, жінки не витирали їх – руки
здімали вгору, темні, загрубілі від роботи. Моли-
лися, тихо ворущачи губами.

Навколо них височіли міліцейські шерен-
ги. М'язисті, треновані стражі порядку – проти
старих, переляканих бабусь. Сила проти безсил-
ля, могутність величезної держави (одної шостої
земної суші!) проти «Божих кульбабок», на яких
дмухни – і розлетяться білим пухом. Проте бабу-
сі не відступалися, чи то з старечої впертості, чи,
може, тому, що в гурті почувалися безпечніше.

Нас помітила Півонина мама. Усміхнув-
шись, вона щось шепнула жінці, яка стояла поруч
з нею. Та теж зиркнула на наше вікно і сказала про
нас сусідці. То одна, то інша жінка кидала на нас
скрадливий погляд.

– Здається, вони раді, що ми їх бачимо, – за-
уважила я.

– Ми в них ніби свідки, – сказав Ігрек.

– То ми звідси не підемо, – заявила Півоня. – Будемо свідками. Будемо дивитися!

Ігрек присунув до вікна пласт сіна, який прикрив нас від кагебістів на вулиці. Тепер ми сиділи, як партизани в засідці. Як ті четверо – Іван-Кантемир з товаришами.

Надворі забриніло щось тонке й жалібне; воно дедалі гучнішало, набираючи сили. То була пісня чи, може, молитва:

*Страждальна Мати під хрестом стояла,
Сльозами ридала, в сльозах промовляла...*

– Йой, людоньки! Судний день! – сплеснув жіночий зойк, але його заглушив спів:

*Ой Сину, Сину, за яку провину
Перенесиш нині тяженьку годину
На хресті?*

Вони й самі були страждальними матерями. Були схожі на перших християн, якими годували голодних левів на арені Колізею. Про них мені розповідала бабуся. Тепер вона теж мов у Колізеї, а навколо виття міліцейських сирен і вівчарки, мов леви рикаючі.

А ще вони були схожі на сорок севастійських мучеників. Тих роздягнутими тримали на замерзлому озері. Язичники на березі сиділи біля багать і кликали до себе: підходьте, грійтеся, лиш зречіться свого Христа! Мученики замерзали, але не

зрікалися, за що Бог увінчав їх вінцями слави, – так розказувала бабуся.

Може, він увінчає і сільських молільників? Якщо їх замучать за їхню віру... Мені стало невимовно шкода бабусі й дідуся. Хай би краще лишилися без вінців, зате живі, щоб бабуся пекла свої млинчики, а дідусь порався в саду й на городі. До очей підступили сльози. Я перевела погляд на людей, що сиротливо стояли вкінці вулиці. Орісі між ними не було. Куди вона поділася? Я боялася навіть подумати, що могло статися. Може й сталося, якщо Оріся мала синьо-жовтий значок. Коли ми виходили з дому, я не звернула уваги, зі значком вона чи ні. Тривога охопила мене, здавивши груди, аж стало важко дихати.

– Яринко, чого ти? Нема нічого страшного, – помітила мій ганебний стан Півоня.

– Ага... А Оріся? Вона пропала. Її напевно заарештували!

– Чого раптом саме її?

– Бо вона... рухівка! Вона вступила в Рух! – ледве вимовила я.

Друзі замовкли, ошелешені новою. Дивилися на мене, ніби я щойно звалилася з неба. Далі Ігрек заворушився, збираючись розвідати, куди поділася Оріся. Півоня не пускала його, щоб не влип у халепу, тому вони засперечалися. Раптом

Микола помітив дещо дивне. По той бік вулиці, на горісі в діда Драпаки хтось сидів, ховаючись за листатим гіллям. І – фотографував усе, що відбувалося коло церкви.

– Як ви гадаєте, то кагебіст? – пошепки спитала Півоня.

– Та де! Якраз навпаки. Інакше чого б ховався...

Міліція готувалася до рішучих дій. У церковний двір зайшов новий загін тренованих молодиків. Таємничий фотограф знімав їх, знімав – його об'єктив разів зо два зблиснув проти сонця. Це його й видало. У хвіртку до Драпаки кинулося кілька міліціонерів.

– Невже зловлять? Тікай, тікай! – Микола замахав у вікні руками.

Тепер і молільники звернули погляди на сусідський горіх. Фотограф помітив небезпеку, але запізно, бо злізти з дерева уже не встигав. Та він і не збирався злазити, натомість шугнув донизу, лиш шелеснуло листя! У Драпачиному садку заворушилися кущі, але нам не було видно, що там сталося: чи фотограф утік від міліції? Чи, може, розбився, плигнувши надто звисока?

– Я мушу дізнатися! – зірвався на ноги Ігрек, і вже ніяка сила не могла його спинити.

Він не вертався довго-довго, аж ми почали хвилюватися. Та ось побачили його у дворі,

а побачивши, пирснули сміхом. Калинка вела Ігрека до малинника. На голові в нього була зав'язана біла хустина, як у дівчини. Один з кагебістів, що сновигали у дворі, перепинив їх, викликавши обурення Півониної сестрички.

– Це наші малини! – розрепетувалася мала.

– Іграй с братішкой в другом месте, – сказав кагебіст.

– Бра.. кішкою? – перепитала Калинка, яка ще не знала російської мови. – А кішка Мурка має кошенят!

– Это хорошо, – кагебіст явно не зрозумів, при чому тут кошенята.

Тим часом Ігрек нишпорив у малинах, забравшись під самий паркан.

– Это твой братик? – знову спитав кагебіст.

– Ні, не братик. Це моя донечка!

– Хорошо, но играйте в другом месте, – наплягав кагебіст.

Ага, так тебе Калинка й послухається! Не на ту натрапив! Кагебіст почав дратуватися. Шкода, що Калинка не заспівала йому про смердунчиків. Нарешті «донечка» вилізла з малинника і забрала Калинку геть.

– Твій м'ячик, напевно, закотився під ліжко. Ходімо в хату, погодуєш донечку манною кашкою, – приговорював Ігрек, відводячи малу.

Ми на горищі давилися від сміху. Півоня аж квоктала, затиснувши долонями рот.

Невдовзі внизу тихо стукнули двері, закрипіла драбина, що вела на горище. Ігрек вертався переможцем. Він неспроста влаштував маскарад. На вулиці за парканом стояла машина міліцейського начальника. Зобразивши Калинчину «донечку», хлопець пробрався під паркан і підслухав начальницькі розмови.

– Фотограф утік! – повідомив він, сяючи очима. – Начальник лаявся, аж вуха в'янули, бо міліціанти його не піймали! «Да, да, руховець! Удрал! Не успелі!» – перекривив Ігрек міліцейського начальника, що доповідав комусь по телефону. – «Завтра его фотографії окажуться чорт знаєт где. За границей, в Америке! Да, резонанс нам не нужен».

Ми радісно презиралися.

– Твоя Оріся нікуди не пропала. Стоїть на вулиці. Може, ходила напоїти корову, – сказав Ігрек, і я кинулася до вікна.

Орисина кофтина біліла між людьми. Я даремно здійняла тривогу.

Ігрек вийняв з кишені яблука-паперівки – кожному по яблуку. То був дуже доречний гостинець. Мені давно хотілося їсти, бо ж не снідала. Пити хотілося теж. Жерстяний дах розпikся на сонці, і на горищі стояла нестерпна духотнява.

Півоня вирішила повідомити новину людям під церквою. Притулившись до шибки, вона показала на Драпачин горіх, тоді махнула рукою, даючи знати, що фотограф утік. Показала на міліціонерів і схопилася за голову, зображаючи їхню розгубленість. Ігрек підняв стиснутого кулака, мовляв, тримайтеся, все буде о'кей! Невідомо, чи з нашого жестикулювання люди що-небудь уторопали. Але принаймні бачили, що ми радіємо. Вони щось казали одне одному. Софрониха зашепотіла до моєї бабусі. Бабуся глянула на нас, усміхнулася, ледь помітно кивнувши головою.

– Гражданин, разойдітєсь немєдленно! – знову заgrimіло з мегафона над головами молільників.

Дідусь ступив крок уперед.

– Ми вже сказали вам, що не підємо звідси, – мовив він. – Робіть з нами, що хочєте. Хоч стріляйте, хоч заарештовуйте, але ми не відступимосє. Це наша церква, її будували наші діди. Ми хочємо в ній молитися.

– Відкрийте церкву! – підтримали численні голоси.

У відповідь загавкали вівчарки. Але людям немов прибуло сили.

– Не підємо! Хоч убийте! – гукали вони. – Умрємо, а не відступимось!

– Хай світ бачить вашу хвалену демократію!

– Хай знають, як у радянській державі зну-
щаються над народом!

Треновані здоровані стояли розгублені. Будь-
який натовп вони розметали б, як вітер солому.
Але з цими старими впертюхами, з сухими, як по-
вісмо, бабусями було соромно змагатися. Міліціо-
нери ніяково переступали з ноги на ногу.

Потім на вулиці зчинився якийсь рух. До нас
долетіло слово «Уходім!» Замовкали мегафони.
Влягався гавкіт. Хурчали, від'їжджаючи, машини.

Ми здивовано переглядалися. Невже все скін-
чилося? Невже люди – таж їх усього гуртик – пере-
могли? Сільські бабусі – проти могутності держави,
безсилля – проти сили? Не могло такого бути!

Але – було.

Люди вставали з колін, розминали затерплі
ноги, витирали сльози, обнімалися. Ми дружно
кинулися в церковний двір.

– Дідусю! Бабусю! Ви живі! – повисла я на ба-
бусиній шії.

– Авжеж живі, – обняв мене дідусь. – А ви мо-
лодці з твоїми друзями. Підтримали людям дух.

Я звела брови. Ми ніби нічого не робили.
А бач – підтримали! Якби мене медом помазали,
то не було б солодше.

Сухорлявий дідок в окулярах – старий Драпа-
ка – голосно розказував про невідомого фотографа:

– Але ж то парубок! Але то зух! Чуєте, летів униз зо п'ять метрів. Я гадав, що він ноги поламає, а він погнав, як олень!

До нас протовпилася Оріся.

– Куди ти пропадала? Я хвилювалася за тебе! – кинулася я до неї.

Оріся зиркнула, чи не чує бабуся.

– Мала справи, – ухильно відповіла вона.

І враз до мене дійшло:

– Це ти покликала фотографа? То був рухивець?

Замість відповіді Оріся широко, променисто всміхнулася. Значить, я вгадала! Я глянула на Орісю захопленими очима. Хотіла ще спитати, чи то часом не Василь був, але вона приклала палець до вуст.

Потім я пошукала між людьми Андрія, але його не було, і то мене тривожило. Напевно, щось сталося, раз він не з'явився.

У двір зайшов Папа Запотіцький. Бочком підступив до Петра Єленюка, голови церковної двадцятки, мовчки подав йому ключ від церкви. Єленюк підняв ключ, показуючи людям. Тоді тричі перехрестився і розімкнув церковні двері.

Люди хрестилися й заходили досередини. Ми й собі зайшли за людьми. У церкві стояла легка півсутінь з запахом пустки. У вузьких, заокруглених

угорі вікнах веселково світилися зображення мудрих суворих апостолів. То були коштовні вітражі, подарунок цісаря. Напроти входу височів іконостас. Його позолочена різьба тьмяно поблискувала під товстим шаром міндобрив, а з самого верху на людей дивився вродливий розіп'ятий Божий Син. Колись бабуся вчила мене молитися. «Отче наш, іже єси на небесах...» Далі я не пам'ятала. Божий Син дивився на мене з приязню і розумінням.

Ніяких добрив у церкві не було. Валялися розірвані мішки та різне сміття.

– Треба прибирати, – зітхнула Софрониха.

– Приберемо, – відповіло кілька голосів.

– Долівка брудна, потовчена...

– Вимиємо! Полагодимо!

– Вікна он побиті.

– І вікна вставимо. Вітражі! Зберемо гроші і замовимо. Чи в Україні нема художників?

– За рідних помолимося... За полеглого брата... Жаль мені за ним, що молодий загинув. Він у мене був один, – сказала кругловида жінка, яка під час міліцейської облоги стояла поруч з Півониною мамою.

– Де ж не жаль... Але ставити свічки на роздоріжжі було ризиковано, – зауважив дідусь.

– Це сестра Івана-Кантемира, – зашепотіла до мене Півоня. – От хто запалив свічки!

– Каплицю збудувати б на тому місці... – дала жінка.

– Збудуємо. Буде й каплиця!

– А він, чуєте, скочив з самого верха, – розповідав Драпака. – Там метрів сім або й більше. Я думав, що й кості поламає, а він погнав, як олень!

Здається, в селі складалася нова легенда. Про сміливого хлопця-рухівця, який змусив кагебістів відступити.

Хтось приніс віник. Хтось – відро з водою. Жінки хазяйновито метушилися, прикидаючи, з чого починати прибирання.

Розділ 19.

Загадкова пропажа

– Що в тебе з Ігреком? – питав мене насуплений Андрій.

Ми стояли на березі Прута, яким серед сяйливих зблисків спускалася наша компанія: Півоня, Микола, Мирося та інші (тільки Ігрек, як завжди, працював на жнивах).

– З Ігреком? Нічого, – відповіла я.

– Ви знову зустрічалися.

– Так, коли обстоювали церкву. Ми зійшлися в Півоні, бо від неї було все видно. А ти чого не прийшов?

Андрій пирхнув:

– Мав би дивитися, як Ігрек підбиває до тебе клинці?

– Ні, чому? Він не підбивав... Ми хотіли допомогти людям, бодай підтримати їм дух.

– Того дня я їздив у місто, – пояснив Андрій і насупився ще дужче: – Я думав, що ти вибрала мене. А ти далі крутиш з Ігреком.

– Ти що, ревнуєш? – розсміялася я, адже він морозив дурниці.

– Ще й смієшся, – Андрієві очі мовби взялися льодом. – Що ж, як знаєш. Я сподівався поговорити по щирості. А тобі смішно.

Він відвернувся і, не прощаючись, подався геть.

– Андрію! Зачекай! Не гнівайся!

Він навіть не озирнувся.

– Го-го-го! – гукали наші серед річки.

– Гоп, цуп, весілля, зарізали рака... – завела Півоня нечемну дражнилку.

Не могла ж я бігти за ним на очах усієї компанії!

Постоявши на березі (Андрій не вертався), я з розгону бухнулася в воду і кинулася наздоганяти друзів. На душі було препаскудно. Ще й Півоня сипнула солі на свіжу душевну рану:

– Чого твій Андрій не з'явився коло церкви? Побоявся?

– Він їздив у Чернівці.

– Хай не бреше! Стефка бачила його коло Прута. Стефко, скажи!

– Направду бачила! – з готовністю підтвердила Стефка. – Засмагав, купався. Нікуди він не їздив.

Я не знала, що думати. Докупи воно не в'язалося.

Андрій не прийшов ні того вечора, ні наступного. Почекавши ще день, я подалася до Андрієвої тітки. Цього не слід було робити. Сільські дівчата не ходять додому до хлопців. Принаймні в бабусиному селі цього звичаю ще дотримувались.

Андрієва тітка – висока фарбована блондинка з хімічною завивкою – сказала, що він поїхав додому в Чернівці і невідомо, коли повернеться.

– А це чи не майбутня невісточка? – єхидненько спитала вона.

– Я хотіла позичити книжку, – стало ніяково мені.

– Ага, ага... Звичайно. Книжка – то хороша справа. Чого б не зайти за книжкою, – цідила тітка слово за словом, і я воліла провалитися крізь землю, ніж стояти перед нею.

Вийшовши на вулицю, я вирішила більше ніколи не повертати до Сметанючки. Ця розплеце на все село, що дівчата не дають проходу їхньому Андрійкові, бо такий він гарний та пишний.

І все ж я мусила поговорити з Андрієм. Чекати не могла, адже в суботу батьки мали забрати мене в Одесу (цього літа ми планували відпочити по-людськи, тобто на морі). Я написала б йому листа, але не знала адреси. Скільки ми теревенили

про всяку-всячину, а от адресами не обмінялися. Її знала Андрієва тітка, але вдруге я не пішла б до неї ні за які гроші. Кілька разів я проїхалася туди-сюди біля Сметанюччиного двору, сподіваючись, що Андрій повернувся. Та все було марно.

Врешті приїхали батьки, і ми подалися на відпочинок. «Дикунами», тому що придбати путівки не вдалося. Пансіонатів у нашій країні багато, але відпочивальників ще більше. «Дикуни» самі знаходять собі житло. В серпні, в розпал курортного сезону, то було нелегкою справою. Квартири траплялися або надто дорогі, або геть негодящі. Ми винайняли кімнату в передмісті. Татове авто ледве вмістилося в тісний двір, захарашений прибудовами, у кожній з яких, крім хіба що собачої буди, жили відпочивальники. Буда теж була зайнята, в ній спав клаповухий господарів пес. Наша кімната виявилася понурою, та ще й прохідною. В сусідній кімнаті розташувалося п'ятеро москвичів. Нічогенький собі кагал! Мама, зітхнувши, сказала, що ми ж тут тільки ночуватимемо, а всі дні проводитимемо на морі.

Справді, ми йшли на пляж рано-вранці, щоб устигнути зайняти лежаки, і до полудня смажилися на сонці. Я купалася до знемоги: плавала, плескалася, бовталася, а втомившись, лягала на мокрий пісок край води, і хвилі то накочувалися

на мене, то збігали назад. Або йшла на причал і милувалася морем. Синє, мов сама синь, воно стелилося безмежною рівниною, по якій розтікалося сонце. Мені подобалося сидіти, ні про що не думаючи, – просто дивитися на білий пароплав, що запливав за обрій, слухати шурхіт хвиль, гамір пляжу, кигикання чайок. Навіть про Андрія, про нашу сварку згадувалось умиростворено й світло. Він, певно, вже пересердився (бо й не мав чого сердитися), певно, жаліє, що ми не помирилися. Мені спало на думку, що він міг написати листа – на головну пошту до запитання. Після обіду я з мамою подалася на пошту. Але листа не було.

Обідали ми зазвичай у кафе на набережній, відстоявши довжелезну чергу. Поки достоїшся, то й їсти перехочеться. Хоча ні, їсти мені хотілося, після купання з'являвся ще той апетит. А підвечір гуляли містом, і то були чудові прогулянки. Ах, Одеса, перлина біля моря! Дерibasівська вулиця, Приморський бульвар! Ми походжали під розлогими платанами, повз будинки, стіни яких, нагріті полудневою спекою, випромінювали тепло. Вулицями вешталися курортники, прогулювалися моряки, що зійшли на берег після далеких плавань.

Сердце, сердце, сердце, золото-ое сердце! – лунав з розчинених вікон ресторану дзвінкий голос Софії Ротару.

Сердце, что умеет любить и ждать, –
підхоплювали пісню динаміки в сусідньому будинку відпочинку, де починалися танці.

Моє серце уміло чекати. На зустріч з Андрієм, що теж чекав мене.

Ми виходили на набережну, на якій пахло димом, шашликами й гарячими чебуреками. На розкладних столиках продавці виставляли сувеніри з теплих тропічних морів: розмаїті мушлі й білі, ніби вбрані в паморозь, гілочки коралів, червоні морські зірки і шпичастих морських їжаків. Усе те коштувало дорого, але я вмовила тата купити мушлю рапана, велику, лискучу всередині. Коли притулити її до вуха, в ній шуміло море.

А потім у тата поцупили гаманець. Здається, це сталося саме тоді, коли він розплачувався за мого рапана. Ми лишилися без копійки. Тому модних обновок з одеського Привозу мені не дісталось. Натомість татові довелося продати свою обручку.

У село я верталася засмагла, як шоколадка. Батьки посадили мене в поїзд, попросивши провідницю приглянути за мною в дорозі. А на вокзалі в Чернівцях мене зустріла Оріся. Тобто мене передали, як чемодан, з рук у руки, і все ж я почувалася самотійною мандрівницею. Я навіть купила булочку з сосискою в вагоні-ресторані, хоч мама строго-настроого наказала не вештатися по-

їздом. Нічого страшного не сталося, у вагоні-ресторані майже нікого не було, крім кількох пияків, які не звернули на мене уваги. Горда з себе, я зійшла на чернівецькому пероні і всю дорогу до села розказувала Орисі про море й Одесу.

– А як тут ви? Як дідусь, бабуся? А як Пума? Цим разом не голодувала? – поцікавилася я.

Орися глибоко вдихнула повітря.

– Ой, та Пума... – сказала вона і знову зітхнула, ніби щось заважало їй дихати.

Я засміялася:

– Знову щось витворила?

– Та ні. Але... Вона пропала.

– Як пропала? Куди пропала? – не зрозуміла я.

Орися знизала плечима:

– Пуми нема.

– Вона... не скочила в криницю?

Орися заперечно похитала головою:

– У криниці її не було. Ми шукали.

До мого мозку повільно доходила сумна новина. Пума пропала... Я хотіла знати, як то сталося. Орися відповідала неохоче.

Бабуся, як завжди, зустріла мене з розкритими обіймами. На столі пахтіли свіжі яблучні млинці.

– Добре наїдайся, – попередила Орися, – бо обід навряд чи буде. Бабуся з рання до смеркання порається в церкві.

Але страва не лізла в горло. Подякувавши за сніданок, я зачинилася в кімнаті. Мені бракувало Пуми. Вона зустрічала мене з голосним нявчанням, терлася до ніг, обнюхувала чемодан і кожну виїняту з нього річ. А я сміялася, що кицька ходить за мною хвостиком і надокучає, хоч насправді вона зовсім не заважала, а навіть навпаки. Куди вона поділася?

Я пішла до бабусі й розпитала про сумну пропажу. Кішка зникла днів через два або три після мого від'їзду; вони не відразу то помітили, бо Рудий виїдав з обох мисочок. Спочатку сподівалися, що Пума вернеться, що вона сидить де-небудь зачинена, як то з нею не раз бувало. Її шукали, питали про неї в сусідів, але кішки ніхто не бачив.

– Знайдеться твоя Пума! Таке добро не пропадає, – запевнила бабуся, хоч, здається, не вірила в те, що казала. Просто втішала мене. Ніби я маленька!

Дивно, але без Пуми мені не йшло жодне заняття. Не читалися книжки, бо вона мала б муркотіти мені на колінах. Стало нудно в саду: вона стрибала б то в траву, то на дерева, показуючи, який з неї вправний мисливець. Не хотілося прибирати, навіть говорити ні з ким не хотілося.

Прийшла Півоня, і я похапцем витерла очі.

– Чи ти здуріла? Голосити за котом, як за покійником! – присоромила вона мене.

Похвалила мою засмагу, спитала про Одесу – чи там справді так гарно, як торочила Тракторуся-Ніночка, а тоді, крутнувшись кімнатою, сказала:

– А в мене новина! – на її щоках заграли радісні ямочки. – Нізащо не вгадаєш, яка!

Я не збиралася вгадувати.

– Уяви собі: Микола закохався! Він сам признався. Сказав, що любить мене! Уявляєш?

Микола? Отой мовчун? Правду кажучи, він вродливий хлопець: лице біле, брови чорні та рівні.

– Він давно мені подобався. Ти не могла не здогадатися, – лопотіла Півоня, мов сонячний дощик.

Могла. Ще й як могла. Подружка забулася, що я не вмію помічати всілякі шури-мури. Хоча, здається, хтось говорив мені про Півоню й Миколу, – чи то Даша, чи, може, Ніночка, але я не надала тому значення.

– Я думала, що він приходить за компанію з Ігреком. Що то тільки Ігрек має інтерес... А воно бач як! Мирося здохне з заздрості!

Я не підозрювала, що Микола подобався ще й Миросі.

Півоня зупинилася серед кімнати і, зітхнувши, сіла на диван поруч зі мною.

– А я спочатку не зрозуміла, що ти порвала з Андрієм, – сказала вона. – Ти правильно зробила.

Це також було для мене новиною. Я – порвала?

– До мене дійшло, що ти з ним більше не дружиш, коли він почав клеїтися до Даші. То було геть негарно. Ти напередодні поїхала. А він мерщій – розпадатися перед нею. Перед тією лялькою! Провів її додому. Зі мною навіть не привітався. Надувся, як гусак. Аякже, інтелігент... рафінований! А церкву відстоювати не прийшов, то хай інші, Сметанюк не ризикуватиме. Мамин синочок! Дорогесеньке мамине кокало-бомбало! Нема за ким жаліти.

Я сиділа глуха, мов камінь. Андрій? З Дашею? За що він так зі мною? Даша модна й гарна, в неї волосся до пояса, але невже він одразу полюбив іншу, не мене? Чи просто хотів дошкулити? Як-найболючіше вколоти? То це йому вдалося.

Півоня щось говорила – авжеж, розраджувала. Андрій не вартий, вона ж попереджала, є дехто кращий за нього, кому до мене небайдуже. За Пумою теж не варто журитися, що вдієш, з котами таке трапляється. До них звикаєш, а вони беруть і пропадають. Цю біду легко поправити, в їхньої Мурки є гарні кошенята, двох люди взяли, а двоє ще лишилися... Я безтямно закліпала очима. Яка Мурка? Які кошенята? До дідька Мурку з її виводком! Невже Півоня не розуміє, що жодне кошеня не буде Пумою, не буде таке, як вона!

Я, здається, й сама тільки щойно це зрозуміла, а зрозумівши, захлипала, затуливши лице руками.

Півоня розгубилася. Позітхала, постояла біля мене – хотіла ж утішити, а вийшло навпаки. Врешті подалася геть, і я зраділа, що вона пішла. Зачинившись у горішній кімнаті, я влаштувала великий потоп, тобто дала сльозам волю.

Сльози текли потоками.

Розлилися води на три броди.

Тиха вода, тиха вода бережечки зносить.

Мої бережечки знесло. Я потопала в безбереговому жалю.

Наступного ранку в мене боліла голова. Тому я не поїхала з Орисею в далеке гірське село, де їй начебто обіцяли роботу. Не пішла з Півонею до Прута. Мені хотілося побути одній. Мала про що подумати. І про кого.

Андрій... Даша... Півоня... Микола... Пума! Мила, пухнаста, ласкава кицька, смішна, дурненька кумця-Пумця...

Півоня – хитра лисичка, як виявилось. Микола їй подобався. Цим усе пояснюється. «Ігрек у тебе закохався!» «Ти в нього втріскалася!» Обидва літа вона була між нами, мов сполучник між однорідними членами речення. З усіх сил намагалася подружити мене з Ігреком. Бо де Ігрек – там

Микола. Де я – там Півоня. Разом – дружна четвірка, розділивши яку на пари, одержуєш бажаний результат. Проте нема чого ображатися. Вона знала, чого хоче. А чого хотіла я?

Андрій... Про нього теж належало подумати. Невже він такий, як казала Півоня? Обережний обережник... Відстоювати церкву не наважився. Хай чужі руки жар загрибають. Свої біленькі з відшліфованими нігтями краще поберегти. А то зробиться вавочка. Болітиме!

Боягуз, та ще й ревнивий.

Боягуз, боягуз, пробив... на гарбуз!

Пробив те, на що сідають.

Ні, яось воно не в'язалося. Скільки між нами мовлено-перемовлено, як він палко говорив про Україну! Читав напам'ять Симоненка, зачаровувався фільмами, в яких грав знаменитий земляк-буковинець Іван Миколайчук. А як захоплено розповідав про Володю Івасюка! Андрій – наш, український хлопець, патріот до кінчиків нігтів... шліфованих.

Не прийшов до церкви... Може, тітка не пустила, злякалася за племінника. То хай би так і пояснив.

Я вийняла з записника заховану за палітуркою записку.

«Яринко, я тебе люблю. А.»

Коротенька фраза. Гарні акуратні літери. І засушена волошка.

Мій волошковий Андрій...

Я теж люблю його. Якщо ні, то чому так боляче?

Задумавшись, мимоволі виводила на папері:

«Андрій + Ярина».

«Від А до Я».

«А+Я».

Додавання мені не вдалося. В математиці я не сильна.

Розділ 20.
Новий удар

Світ тонує у тумані. Як у пісні:

За туманом нічого не видно...

Тобто сяяло сонце і погода була, як золото, але мене оповивала мла. Ніщо не тішило, нічого не хотілося, усе стало нудним і непотрібним. Дідусь просмолював гонтовий дах на коморі. Іншим разом я охоче подивилася б, як він то робить, тепер же було байдужісінько. У хаті стояли солодкі абрикосові пахощі, – бабуся варила варення. Але я не помагала мішати його, щохвилини куштуючи, як то любила раніше.

Надвечір до бабусі зійшлися сусідки і, посідавши під хатою, завели розмову про життя-буття. Про те, що події стаються чимраз тривожніші. По радіо знай осуджували екстремістів, яких, оче-

видно, з'явилося в нашій країні чимало, якщо про них стільки говорили. А в Митрихи отелилася корова і замість одного теляти привела бичків-близнюків. Все воно не до добра. Мабуть, скоро кінець світу.

– То хай собі буде кінець, – заявила Софрониха. – Я смерті не боюся. Вже до неї приготувалася. Справила сорочку, спідницю і все, що належиться.

– Йой, ніби не однаково, в чому поховують! – аж руками змахнула Митриха. – Смерть сорочку найде.

– А я не хочу, аби мене ховали у будь-чому! Мають ховати в тому, що я приготувала, – вперто повторила Софрониха.

– Хто буде пам'ятати, як та в чому тебе ховати? Якби мала дітей, то розказала би їм, але ти нікого не маєш.

Софрониха стисла губи. Певно, не могла примириться, щоб її власний похорон пішов не так, як вона спланувала.

– Чуєте, жінки, а про фотографа, що був коло церкви, нічого й не знати, – перескочила Митриха на іншу тему. – То не Іван Филімонів? Бо подібний на Івана.

Сусідки заходилися міркувати про невідомого фотографа.

– Фотограф... Треба покликати фотографа, – мовила Софрониха.

– Як ти його покличеш, коли ніхто не знає, хто то був, – заперечила Митриха.

Мені здалося, що вони говорили про різних фотографів. Іншим разом я залюбки посміялася б з Софронишиних приготувань до кінця світу. Але я, мабуть, розучилася сміятися.

Рудий, що сидів на сходах, запитливо дивився на мене. Він сумував за Пумою, що невідомо куди пропала. Я підняла його на руки, але кіт, незвичкий до ласки, скочив геть. То Пума муркотіла б і тицялася вологим носиком мені в щоку, а Рудий не вмів.

Неждано-негадано прийшов Ігрек. Спитав про Орису, чи знайшла роботу, про Одесу – як мені відпочивалося. Я мляво відповідала. Він помовчав, переступаючи з ноги на ногу, і подав конверт.

– Тут... коротше, побачиш.

Я розкрила конверт, з нього випало кілька слайдів. Згадалося, як ми робили їх: Микола прийшов з фотоапаратом, і ми казилися перед об'єктивом, наставляючи одне одному ріжки. Я позувала з Пумою замість коміра. Ось він, той слайд: я сміюся, моє волосся змішалось з Пуминою шерстю, з чорним волохатим Пуминим хвостом,

а Пума дивиться в об'єктив зеленючими круглими очима. Як тоді було весело! Ось Пума сама, Микола, виявляється, зняв і її: очі з вузькими, як рисочки, зіницями, невеличкі чорні вушка, пишні вуса й рожева пелюстинка носика... Я відвернулася до вікна, тамуючи сльози, що раптом запекли в очах. Коли обернулася, Ігрека вже не було. Він тихо вийшов, я й не подякувала за слайди.

Дні спливали, минало літо. Андрій не приходив. І майже не лишалося надії, що знайдеться Пума.

Орися влаштувалася на роботу в далекому гірському селі. Школа там стара, спортзалу нема, на стадіоні будяки, кізяки і футбольні ворота без сітки. Взимку, в холод, у снігову завію добиратися туди буде несолодко.

– Коли ще то буде! – сміялася Орися.

Вона з головою поринула в рухівські справи. Рухівці готувалися до установчої конференції в Чернівцях. На ній з окремих осередків мали утворити обласну організацію. В сусідніх областях – Львівській, Івано-Франківській – такі організації вже виникли. Коли їх набереться достатньо, вони об'єднаються у всеукраїнський Рух. Саме цього влада не хотіла допустити. Орися побоювалася, що конференцію не дозволять провести або зірвуть, влаштувавши провокацію.

Ми зачинялися в кімнаті на горищі й готували плакати, виписуючи на листах ватману поетичні рядки про Україну:

*Любіть Україну, як сонце, любіть,
як вітер, і трави, і води...*

*В годину щасливу і в радості мить,
любіть у годину негоди.*

Цей вірш Володимира Сосюри колись декламував мені Андрій.

Орися виводила рядки цифр: скільки Україна вирощує пшениці, скільки виплавляє сталі, видобуває вугілля. Цукром годує весь Союз! А в нас той цукор – по картках, бабусі його бракує на варення, адже сад уродив нівроку.

Готові плакати Орися скручувала руркою і кудись відносила. Роботи не меншало, бо з'являлися нові тексти, які ми переписували під трафаретку, виводячи кожну літеру. В кімнаті тихенько бубонів радіоприймач, але не розважав нас, а скоріше навпаки. По ньому знай ляли екстремістів, тобто рухівців, а якийсь шахтар запевняв, що йому однаково, що чути: українську мову чи «русский язык», що йому байдуже, як говорити: ковбаса чи колбаса, аби лиш та ковбаса була.

– Наші люди погані! – вибухнула я. – Мови їм не треба! України не треба! Лиш би напхати черво! За церкву стояли, бо то не задурно. Боженько

нагородить, подарує Царство Небесне. А за Україну? Там яка нагорода, крім хіба що Соловків? Хто готовий покласти за неї голову, коли ковбаса дорожча?

Мене то мучило давно. Хто стоятиме за Україну? Оріся. Василь. Львівські Леви. Наша четвірка теж. А ще хто? Нінель-Тракторуся з її модними подружками не стоятимуть. Стефка, Галя й решта компанії поховають голови, як кури. Інші... також нема надії.

Бо своя сорочка ближче до тіла.

Бо моя хата скраю.

Бо вітер траву нагинає, а дуби ламає. Краще бути травою. Низенько нагинаючись. Її топчуть, витирають об неї ноги, але то вже що кому до смаку.

– Помиляєшся, голубонько, – сказала Оріся, вислухавши мою гнівну тираду. – Кожна людина прагне волі.

– Не видно, щоб прагли.

– Річку під льодом теж не видно, що вона тече. Та врешті-решт крига скресає.

Аякже! Людина народжена вільною! Народжена для щастя, як пташка для польоту. І радянська людина – найвільніша у світі, бо наша країна – найпередовіша і найдемократичніша. Подібних фраз я наслухалася доволі. Вже навіть

Софрониха затирила, що в нас «демократія». Я прикусила язика, щоб не казати Орисі, наскільки мені тривожно та погано на душі. Пума пропала, Андрій нагнівався, ще й з рухівською конференцією невідомо як вийде.

– Досить малювати, – відклала трафаретку Орися. – Ходімо варити обід.

Зітхнувши, я попленталася за нею на кухню.

Їсти тепер варила Орися, тому що бабуся працювала в церкві і верталася хтозна-коли. Церква дісталася людям брудна й запущена, і її мили, шкребли, штукатурили й фарбували. А ми обідали підгорілою кашею або пересоленим борщем.

Я саме чистила картоплю, коли завітала несподівана гостя: Ніночка. Вона терпляче почекала, поки я впораюся з картоплею (я навмисно чистила й полоскала її якнайповільніше), після чого довелося запросити Ніночку до вітальні. Вона поспівчувала з приводу Пуми. Добре, що хоч ніяких кошениат не пропонувала. Я сиділа й похмуро глипала на неї.

Ніночка завела мову про Андрія. Мовляв, Даша не винна, бо не збиралася переманювати хлопця, і, власне кажучи, між нею й Андрієм нічого не було. Ото й тільки, що раз чи два він провів її додому. А далі почала скаржитися, що часом обставини сильніші за нас, тому доводиться робити

прикрі речі. Але ти мусиш, коли йдеться про рідних тобі людей, ти просто не маєш іншого виходу. Врешті Ніночка попросалася, нагадавши, що її запросини лишаються в силі: ми б собі посиділи та погомоніли, повчилися танцювати «ламбаду» – в неї вже є запис цієї модної пісні, що заповонила ефір.

Я так і не збагнула, чого вона хотіла. Виправдатися за Дашу? Тоді даремно старалася. Даша мене не хвилювала. Подумаєш! Даша-Саша-Маша-каша. Хай собі дружить хоч з десятком Сметанюків. Мені завдав болю Андрій, а не вона.

Чи, може, Ніночка сама закохалася в Андрія? То в неї буде шок, коли він почне оповідати їй про вбитих українських Орфеїв. Я навіть спитала Півоню, чи такий варіант можливий, тобто Ніночка + Андрій. Подружка пхикнула і сказала, що то була б гарна парочка.

Сама Півоня цвіла і пахла – як і належало півоніям. Ледь не щодня вона зустрічалася з Миколою і тільки й говорила, що про нього.

Тим часом події насувалися, мов грозіві хмари.

Дата рухівської конференції неухильно ближчала.

Орися їздила в Коломию, щоб домовитися про підтримку тамтешніх рухівців. Той день

тягнувся, ніби їхав волами. Розтягувався до безкінечності. До вечора, поки стемніло, мене аж млоїло від тривоги. Перед очима спливали міліцейські шеренги, вишколені вівчарки, що наче леви рикаючі... Оріся вернулася опівнічним поїздом, бадьора та радісна, ніби й не їздила в небезпечній – чи принаймні не зовсім безпечній – справі.

Наступного вечора ми з Орісею подалися клеїти оголошення про мітинг, що мав відбутися після рухівської конференції. Щоб не пійматися за небезпечною справою, ми продумали увесь процес до деталей. Оріся везла мене на багажнику; на перехресті зупинялася, а я тримала велосипед. Оріся намазувала клеєм оголошення і клеїла його на паркан, я ховала пляшку з клеєм. Далі Оріся хапала велосипед і рушала, а я на ходу вискакувала на багажник. Ми швидко впоралися. Але на перехресті, де наша четвірка чатувала минулого літа, нас ледь не заскочили на гарячому. Тільки-но я відкоркувала клей, як у темній вулиці почулися кроки. Невже знову Папа Запотіцький? Схопивши Орісю за руку, я потягла її в ту саму хвіртку, за якою ми ховалися з Півонею. Вулицею хтось неспішно наближався, але то був не Папа. Почувся дівочий сміх, а тоді інший, хлоп'ячий голос став декламувати вірші:

*Усмішка твоя – єдина,
Мука твоя – єдина,
Очі твої – одні.*

Цей вірш Василя Симоненка я знала напам'ять. І знала голос, який проказував поетичні рядки – Андрієвий голос! Андрій проводжав додому Дашу. Зрадник, підлий зрадник! Як він міг? Декламувати Даші ті самі вірші, які читав мені! Я захлинулася від гніву, аж потемніло в очах – хотілося кинутися на Андрія й натовкти йому пику! Натомість я стояла, як стовп, хоч всередині все бушувало.

– Ходімо, вони вже далеко, – нагадала Орися, і ми подалися на вулицю.

Удома я шаснула в свою кімнату, жадаючи одного: уткнутися лицем у подушку й вилити затамовані сльози. Проте услід за мною зайшла Орися.

– Яринко, я давно хотіла поговорити з тобою, – сказала вона, сівши поруч на дивані. – Наскільки я зрозуміла, в тебе проблеми з Андрієм. Він перестав приходити.

Я мовчки хитнула головою.

– Невеличке непорозуміння ще нічого не значить. Якщо ви обоє дорожите одне одним, то зумієте помиритися. Але часом кохання можна сплутати зі звичайною приязню. Особливо якщо воно перше, – мої щокни спалахнули, та я промовчала, тож Орися вела далі: – Мені здається, що ти

просто відповіла на його увагу – приязню на приязнь. А тепер мучишся, бо він вразив твоє самолюбство.

Я здивовано глянула на Орису:

– Хіба так буває? Щоб через самолюбство – боляче?

– По-всякому буває, – вона пригладила моє волосся легкою, ласкавою рукою. – Часом складно в собі розібратися. Постарайся зрозуміти себе. Чи Андрій – той хлопець, якого ти хотіла вибрати? Чи такий він, як ти уявляла? Мені не сподобалося, як він повівся. Проте зараз лягай та спи. Буде ще час подумати. На добраніч!

Я довго лежала, вдивляючись у темряву. Перебирала подумки зустрічі з Андрієм. Згадувала, як він розказував про кінофільми, про книжки. З ним було цікаво. І все ж Орися вгадала: тоді, спочатку, я не була закохана. І ще в одному вона мала рацію: реальний Андрій виявився іншим, ніж я уявляла. Я любила героя з волошковими очима, а він – патріот боягузливий, та ще й ревнивець. І очі в нього не волошки, Півоня казала правду. То що ж виходило? Я закохалася в його записку?

Розділ 21.

Сон літньої ночі

Наступного дня до нас завітав сусід Митро.

– Пане Манолію, маю до вас поважну справу, – урочисто мовив він.

У мене від здивування очі полізли на лоба. «Пане»? У Радянському Союзі панів нема, у нас прийнято звертатися «товаришу», хоч насправді люди говорять простіше: «Мужчино!» «Женщино!» Примітивно, зате по-пролетарськи.

Свою справу сусід викладав не поспішаючи, почавши від царя Гороха, вірніше, від Першої світової війни.

– Ви, пане Манолію, мали-сте чути від старших людей, яка біда була, в Галичині і кругом. Але буковинські села не дуже потерпіли. Чернівцям також нічо' си не стало*, – Митро почекав, поки

* Нічо' си не стало – нічого не сталося.

ми усвідомимо, як пощастило Буковині, і перейшов до наступної війни: – У Другу світову наші села також не поруйнували. А все через те, що колись давно двоє братів-близнюків проорали биками-близнюками навкруг Буковини борозну. Вона захищала Буковину сто років! Але ті роки, відай*, уже си скінчили**.

Митро обвів нас переможним поглядом.

– Пане Манолію, ви, може, знаєте, що моя корівчина має бичків-близнюків?

Про це важко було не знати, бо Митриха розказувала про бичків ледь не в кожній хаті.

– То я собі й думаю: от би виростити бички, та навчити ходити в плузі, та й проорати борозну навкруг усієї України! Доки нам бути, як горох при дорозі? Лиш коби*** найшлися близнюки-хлопці, котрі захотіли би то зробити. Бо Україна велика...

Вони з дідусем заходились обмірковувати неймовірну Митрову затію. Оріся, кивнувши, покликала мене в кімнату нагорі.

– А що я казала? Людям не байдуже! От і вуйко Митро не байдужий, – нагадала вона вчорашню суперечку.

Що правда, то правда. Вуйка Митра важко було запідозрити в патріотизмі. Здебільшого він

* Відай – мабуть.

** Си скінчили – скінчилися.

*** Коби – щоб.

переймався городом та худібкою, возячи їй кол-госпну конюшину.

– Але я покликала тебе не для розмов. Допоможи написати один плакат... про який бабі з дідом краще не знати.

Розкрутивши шпалеру просто на підлозі, Оріся заходилася розмічати літери, великі, на всю ширину паперу. С... П... А... Я розфарбовувала їх густо-червоною гуашшю, слідкуючи за надписом, що з'являвся з-під Орісиної руки. «Спасибо партии родной... за детство с лысой головой!» Нічого собі плакатик!

– Це ж антирадянщина, Орісю!

– Хіба нас не навчають дякувати за все на світі «рідній» комуністичній партії? От і подякуймо за алопецію, – повела бровою тітонька.

Рівно, під лінійку, вона обводила контури літер фломастером, щось мугикаючи собі під ніс. А я дерев'яніла від страху.

Я не така смілива, як Оріся. І свій страх мусила приборкати. Тому придумала випробування. Колись Оріся ночувала в стодолі і потім дотепно розказувала, як у соломі навкруг неї шаруділи тхори. Я теж вирішила переночувати надворі. Не в стодолі, бо йти до тхорів не наважувалася, а в саду просто неба. Тільки відкладала з вечора на вечір, поки до рухівської конференції не лишився

один-єдиний – завтрашній – день. Далі не можна було відкладати.

Після вечері я згребла ковдру в оберемок і посунула з хати, бадьоро заявивши:

– Переночую надворі! На свіжому повітрі!

– Ой, замерзнеш! Та й комарі! – захвилювала-ся бабуся.

– Хай ночує, – заступився за мене дідусь. – Двері в хату ми лишимо незамкнені.

Я вляглася під яблунею, накрившись з головою. Але під ковдрою стало душно, голову довелося висунути. Під бік давили грудки чи то каміння, сіно пахло й шаруділо. Трава теж шелестіла, і я прислухалася, чого вона шелестить: чи від вітру? Чи хтось підкрадається? Страх мурашками розповзався по тілу, і я ледве стримувалася, щоб не драпонути в хату. Там баба з дідом дивилися телевизор, їхнє вікно світилося крізь чорне листя. Та ось воно згасло, від чого стало геть незатишно. Я перевернулася на другий бік. У траві щось зблиснуло, раз і вдруге... Кіт! Рудий! Світив очима. На відміну від мене він бачив у темряві. Я підкликала його і пригорнула до себе, але кіт випручався і ліг зверху на ковдрі. З ним я почувалася безпечніше. Рудий дрімав собі, отже, нічого не загрожувало. Непомітно я теж задрімала.

І раптом... До мене плигнула Пума! Дзвінко замуракотіла і стала тертися до рук. Я згребла її

в обійми, притулилася до неї щокою, шепочучи їй ласкаві слова. Мила, хороша Пумочко! Ти вернулася! Я так тебе чекала! Ніхто не вірив, що ти знайдешся. А ти прийшла...

Тільки що це? Я розплющила очі. Навколо чорнів сад, переснований місячним світлом. Пуми не було. Але ж я щойно тримала її, мої пальці ще відчували дотик м'якої шерсті, тепло маленького гнучкого тіла. Невже то був тільки сон?

Уткнувшись лицем у подушку, я розплакалася. Пумо, кицю, ласкавка моя! Я ж не знала, не розуміла, як я тебе люблю! Чому я тільки тепер це зрозуміла?

Потім я довго лежала горілиць, вишукувала поглядом зірки між темним листям і думала про Пуму. Про чудову кицьку, незвичайну геть у всьому. Може, вона – загублена котяча принцеса? (Бо принцеси, якщо вірити казкам, доволі часто губляться.) Вона дуже шляхетно поводитися: була горда, як принцеса, їла як принцеса, а ще вона всюди лазила (хоч принцесам навряд чи притаманне вміння лазити по дахах). Пума була не така, як інші коти. Навіть можна припустити, що вона – дивовижний прибулець з невідомої чарівної котячої планети. Чому б і ні? І ось тепер, виконавши свою таємну місію, вона зникла так само несподівано, як і з'явилася. На далекій котячій планеті

принцеса Пума шукає свого принца. Пильнуйся, голубонько! Бо з принцями виходить по-всякому, відразу й не розбереш, котрий чого вартий.

Чудова, незрівнянна Пумочка! Вона для мене залишиться як *сон літньої ночі* (п'єсу з такою назвою ми читали з Орисею, сміючись до знемоги). Мій чарівний літній сон... Може, вона дивиться на мене зі своєї далекої планети? Зеленкуваті зорі зблискували, наче Пумині очиська.

Упала зірка. Я не встигла задумати бажання. І не треба, воно не здійсниться. Минулого літа я вже загадувала: знайти друга! І де той друг? Нагнівався і більше не з'являється. Упадає коло іншої. Як каже Півоня, пропала надія, забилося серце.

Взагалі-то Андрій з'явився цього літа. Торік я познайомилася з Ігреком. Що, коли то він, а не Андрій, був здійсненням мого бажання? Зорі знають, кому що призначено, їм згори видніше. Признайся бодай сама собі: він, шалапутний, тобі сподобався. Одразу, при першій зустрічі в саду. Тому ти й побігла до Прута. А потім? Ти злякалася! І не Півониних насмішок, а його язичка гострого, його неприкритої, небезпечної правдивості.

Очі в нього не сині, а темно-карі, як вуглики.

Чорні очка, як терен... Жваві й розумні.

В Андрія теж не волошки.

Ігрек... Порядний і щирий. Веселий. Душа компанії. Саме такого друга я хотіла мати.

Він був поруч, майже як... Пума. З ним було легко й просто, ми пустували, бавилися, реготали до знемоги. Тільки я не зрозуміла, що він – той друг, якого я чекаю. Що він мені дорогий. А тепер – запізно.

Чи, може, не все ще втрачено? Півоня знай закидає, що Ігрек не байдужий. Мабуть, вигадує. А якщо ні?..

Мене розбудив ластів'ячий щебет. Світало, ковдра відвологла від роси. Я встала, здивовано прислухаючись, що змінилося. Бо щось таки змінилося. Тобто і сад, і ранок були звичайні. Але з мене мов звалився тягар. Мовби сірениий морок, який так довго огортав душу, раптом розвіявся. Може, його змили мої нічні сльози?

Босоніж по росі я побігла в хату. Оріся спала, відчинивши двері на балкон. Тихо, навшпиньки я підійшла до ліжка. Оріся заворушилася.

– Котра година? – промурмотіла вона.

– Спи! Ще рано!

Вона обернулася до стіни й затихла. Волосся розсипалося на подушці – світло-русяве, ніби достигла пшениця. Оріся, моя летюча тітонька... Адже я також люблю її, хоча ніколи про це не думала. Добре, що вона в мене є.

Вийшовши на балкон, я зіперлася на перила. Навколо видніло село, яке ще тільки прокидалося. Блищали мокрі від роси дахи, соняхи на городах стояли по коліна в тумані. На обрії синіло пасмо гір: Цецино, Круглий горб, Лиса гора. Земля, яку я люблю.

Надвір вийшла бабуся. Поки вона витягала з криниці відро, я вибігла до неї й занесла воду в кухню.

– Бабусю, я дуже люблю вас. І дідуся також, – сказала я.

– І ми тебе любимо, дитинко, – здивовано відповіла бабуся.

Виходячи з кухні, я почула, як вона казала дідусеві:

– Що з нею? Хоч би не захворіла, ночуючи надворі. Треба дати їй градусник, хай поміряє температуру.

Весь день над нами з Орисею витала завтрашня рухівська конференція, хоч ми майже не говорили про неї. Орися без кінця дзвонила по телефону, а ще накрохмалила й напрасувала вишиту білим шовком блузку. Я готувалася потай від Орисі, бо вона навідріз відмовилася брати мене з собою. Але ж наша бойова четвірка не могла пропустити цю небуденну подію. Хоч збоку, хоч звіддалік ми мусили подивитися, що відбуватиметься. Тому

я збиралася втекти з дому, і Півоня мала допомогти мені облаштувати втечу так, щоб бабуся з дідусем нічого не запідозрили.

Я подалася до подружки, щоб обговорити завтрашню авантюру. У них у вітальні сидів чернівецький фотограф і вмовляв Півонину маму зробити портрети з давніх фотографій – ах, які гарні вийдуть портрети, ви на них будете вродливі й молоді! Тому ми з Півонею вмостилися надворі на лавці під жоржинами і повторили план завтрашніх дій:

а) Півоня прибіжить до мене, як тільки Орися мине їхній двір;

б) бабусі скажемо, що ми з Фіалкою йдемо в похід на Лису гору;

в) далі повертаємо до Півоні і вмовляємо її маму пустити нас у похід нібито з Орисею;

г) хлопці, тобто Ігрек з Миколою, чекатимуть нас на автобусній зупинці.

Вдягнутися ми домовилися по-спортивному, у шорти й кросівки, щоб ні в кого не виникли підозри, та й від міліції, в разі чого, буде зручніше втікати. Начебто все продумали й передбачили.

Коли я рушила додому, Півонина мама попросила показати фотографові Софронишину хату, бо сусідка замовила зробити їй знімок. Півоня заінтриговано зиркнула на мене. Разом

з фотографом (і з Півонею теж) ми подалися до Софронихи. Фотограф перший, а ми за ним ступили в бабину хату. В хаті лежав покійник. Вірніше, покійниця. Тобто Софрониха, але я не відразу впізнала її, обкладену вінком із штучних квітів. Баба була в чорній хустці й вишитій сорочці, складені на грудях руки тримали пластиковий хрест, а в узголів'ї, в полив'яному підсвічнику спливала воском запалена свічка.

– Чого стоїте? Фотографуйте! – звеліла Софрониха, не розплющуючи очей.

Фотограф не второпав, хто до нього обізвався, тому заозирався навколо, але в кімнаті крім нас і баби не було нікого. Софронисі урвався терпець.

– Фотографуйте, кому кажу! – гримнула вона на гостя.

До фотографа дійшло, що говорила таки баба.

– Во... во... во... – залепетав він. Здається, бідолаха утратив дар мови.

Софрониха розплющила очі й сердито глипнула на нетямущого фотографа.

– Вона жива! – верескнув той і кулею вилетів з хати.

– Та вже ж не мертва! – забуркотіла Софрониха, підводячись зі «смертного» ложа. – Хотіла-м зробити знімок, аби був зразок, як мене опорядити на похорон...

Ми з Півонею презирнулися і чкурнули
услід за фотографом. Інакше луснули б від сміху!

Фотограф стояв у нас коло криниці, і бабуся
відпоювала бідолаху водою. Його зуби дзеленчали
об кухлик.

Ми навперобій пояснили, що ніякого покій-
ника нема, просто Софрониха готується до кінця
світу. Усі сміялися до упаду, навіть фотограф.

І я сміялася, аж за боки бралася!

Життя знову набувало барв.

Розділ 22.
Воскресаємо!

І ось настав той день, якого я боялася й чекала з несказаним нетерпінням: день рухівської конференції в Чернівцях. Оріся подалася з дому рано-ранесенько, бо мала зустріти на вокзалі коломийських рухівців. Дідусь і бабуся провели її на вулицю і довго дивилися, як вона йшла – струнка, сонячна дівчина в джинсах і легкій блузці-вишиванці.

Невдовзі примчала Півоня.

– Вуйно Гафіє, пустіть Яринку на Лису гору! Ми з Фіалкою хочемо влаштувати пікнік, – скоровкою залопотіла вона. – Пустіть Яринку, вона ніколи не ходила на Лису гору!

Бабуся, що саме зібралася читати акафіст за свою шалену Орісю, відмахнулася від нас, як від

мук: мандруйте, діти, куди хочете! Що ми негайно і вчинили. Про всяк випадок я все ж залишила листа з поясненням і з мільйоном вибачень. Лист лежав у поштовій скриньці, в яку до вечора ніхто не загляне.

На автобусній зупинці на нас чекали хлопці, обидва, як близнюки, в чорних рокерських футболках.

– Дівчата, я маю та-акий запис! – похвалився Ігрек новеньким плеєром, який купив за власні гроші, зароблені в колгоспі. – Пісня німецького рок-гурту «Scorpions»...

– Йой, рятуйте, люди добрі! – вдавано перелякалася Півоня. – Рок я не витримаю!

Нас урятував автобус на Чернівці, що саме зупинився. Слухання скорпіонячої музики відклалося.

Коли ми добралися до вокзалу, міліція нікого туди не пускала. Перед зачиненими дверима товпилися знервовані городяни. Вони ж бо не знали про дірку в огорожі за станційними будівлями, про яку знав Ігрек. На відміну від них наша четвірка успішно просочилася до залізничних колій. Перон заповнювала суцільна сіра маса – то сіріла міліцейська уніформа, серед неї тільки де-не-де виднілося вбрання звичайних громадян. Орисина блузка ясніла, мов сонячний промінь. Помітивши

її, я сховалася за газетним кіоском. Міліціонери походжали пероном, усі з кийками при поясі, які недавно з'явилися в їхньому спорядженні. Жвава бабуся, схожа на Софрониху, поглядала на кийки, мов сорока на кістку.

– Хлопці, а чого ви всі з парасолями, га? – питала вона міліціонерів. – Таж дощу не буде, погода ясна!

– То, бабцю, не парасолі, а кийки! «Демократизатори»! Щоб упроваджувати демократію в наші голови, – пояснив бабуся якийсь робітник.

– Та я знаю, що вони з кийками! Я спеціально питаю їх, най встидаються! – відповіла бабуся і знову перейняла міліціонерів: – Чого ви, хлопці, всі з парасолями, га?

Міліціонери відверталися, вдаючи, що не чують.

Аж ось загуркотів, зашипів, спиняючись, поїзд. У вагонах відчинялися двері. Пасажири, що приготувалися до виходу, здивовано витріщали очі на заюрмлений міліцією перон. Біля одного вагона сяйнуло жовто-блакитне полотнище. Міліція кинулася туди.

– Наказуємо згорнути прапори! Сховати націоналістичну символіку! – загриміло з гучномовця.

Зчинилася штовханина; полотнище непокірно хитнулося, а далі зникло, придавлене тлумом

міліції. З дверей вагона майнув ще один прапор, здійнявши нову колотнечу. В самій її гущі біліла Орисина вишиванка – то моя тітонька зустрічала коломийських рухівців.

А далі сталося те, чого я найдужче боялася. Міліція оточила рухівців і попровадила в вокзал. Орисю провадили з ними. Я зопалу рвонула до неї, але нашттовхнулася на міліцейську шеренгу, що перегородила перон.

– Орисю, чуєш, Орисю! – зарепетувала я.

Вона озирнулася, побачила мене і, піднявши руку, показала, що все гаразд. Тільки де ж воно гаразд, коли їх повели невідомо куди?

Інших пасажирів міліція спрямовувала на бічні виходи з перону, і законотрухняні громадяни тягнули чемодани у вказаному напрямку – від гріха подалі. Ми кинулися за ними, щоб перестріти рухівців перед вокзалом. Там теж стояли міліцейські шеренги, і нам лишалося хіба що здалеку дивитися, як гуртик рухівців запаковували в автобус.

– Куди їх забирають? За що заарештували? – заскиглила я.

– Ніхто нікого не заарештовував. Нема чого здіймати галас. Їх повезли на конференцію в будинок політосвіти, – мовив чоловік, що походжав перед шеренгою, пильно придивляючись до людей.

Коли рухівці від'їхали, міліція забралася з вокзалу, і зворохоблений народ потягнувся на тролейбусну зупинку.

Потім ми довго товклися під будинком політосвіти, чекаючи закінчення конференції. На вулиці стовбичили різні люди, може, такі, як ми, вболіваючі, а може, перевдягнуті кагебісти. Міліції теж не бракувало, але вона нікого не оточувала. Ми знай поглядали на зачинені вікна. Що там діялося? Чим завершиться?

– Дівчата, послушайте мій запис! Не пошкодуєте! – знов нагадався Ігрек.

Він увімкнув плеєр, і з нього полилася гарна щемка мелодія:

*I follow the Moskva
Down to Gorky Park
Listening to the wind of change...*

– Це рок? – здивовано перепитала Півоня.

– Рок. Але не «важкий метал».

Я стала перекладати слова, а Ігрек мені підказував: «Набережною Москви-ріки я іду... до парку Горького... слухаючи вітер перемін... Майбутнє витає в повітрі... Вітер перемін дує просто в обличчя... Ураган, що вдарить у дзвін свободи...» Я вражено глянула на друзів. Пісня була про нас! Бо це ми чекаємо вітру перемін, чекаємо урагану! Легкий повів торкнув мої розпашілі щоки, – ще не

вітер, а радше зітхання теплого повітря, але мені здалося, що й воно несло зміни. Саме зараз, тут, за сірими стінами будинку політосвіти формувалося щось нове, повне пориву, як паросток, що пробиває асфальт.

Ми слухали «Scorpions», поки не вивчили пісню напам'ять. Рухівці не виходили. Міліціонери нудилися, ховаючись від сонця у куций затінок під обстриженими кленами. Півоня й Микола подалися купити якусь їжу. Ми з Ігреком лишилися удвох.

– От і літо минає, – мовила я, дивлячись на прив'язлі від спеки троянди на клумбі.

Я хотіла сказати про інше. Канікули закінчувалися, днями мене заберуть у Київ, і я мусила дещо з'ясувати.

– Знаєш, Ігреку... Часом язик говорить щось таке, чого насправді не думаєш. Але воно говориться... ну, щоб Півоня не дражнилася, розумієш? Хоч краще хай би була дражнилася...

Те, що я белькотіла, не трималося купи. Але Ігрек здогадався, про що йшлося. Мусив здогадатися, бо мій язик не повертався повторити слова, зопалу сказані минулого літа: «З Ігреком я не збираюся дружити. Мені не потрібний той баламут».

– Ляпнеш дурницю, а потім шкодуєш, – спотикалася я на словах, мов на камінні. – І робиш

помилки, тому що... здається... що тебе не помічають.

Я не наважувалася підвести голову і глянути на Ігрека, бо тоді він побачив би, що мої щоки палали, як маки.

– Часом здається, що нема на що сподіватися. Але все одно сподіваєшся, – в тон мені сказав Ігрек.

В кінці вулиці замаячили Півоня з Миколою, тому я поспіхом спитала:

– Ігреку, коли я поїду, будеш до мене писати?

– А ти до мене?

Ми презирнулися, і мені на душі потепліло. Деякі речі існують самі собою, і не важливо, говориш про них чи ні. Щось неназване і невидиме пролягає від людини до людини. Між мною й Ігреком воно теж пролягло. Бо він – мій друг, наворожений зорями, тільки як же довго ми розминались одне з одним!

Півоня й Микола принесли пиріжки з капустою, і ми гуртом ум'яли їх, знову слухаючи «Scorpions» і ловлячи вітер змін.

А далі на вулицю висипали збуджені, розпашілі рухівці. Вони опинилися у живому коридорі з міліції, який вів до тих же автобусів, у котрі їх пакували на вокзалі. Проте міліцейські шеренги вже не здавалися такими моторошними. Рухівців

тепер було багато. З ними надвір вилетіла гарна пісня, яку я ніколи раніше не чула:

*Ой у лузі червона калина похилилася;
Чогось наша славна Україна зажурилася.*

*А ми ж тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славу Україну ге-ей розвеселимо!*

– Правди не сховаєте! – гукнув перехожий з протилежної сторони вулиці, а сам, гукнувши, сховався між людьми.

Нас побачила Оріся і напустилася зі сваркою:

– Ви чого тут? Ще й на вокзал приперлися, лізете, куди не слід!

– Ми приїхали на мітинг! – боронилася я.

– Ага! З самого ранечку! Шукаєте біди... Та що з вами вдієш! – раптом розсміялася вона. – Знайдіть там діда з бабою і тримайтеся з ними!

Мітинг мав відбутися на Співочому полі на околиці міста. Наша четвірка добиралася туди своїм ходом, тобто пішкарусом, бо тролейбуси враз перестали ходити. Доблесна міліція робила все можливе, щоб на мітинг, крім рухівців, ніхто не потрапив. Ми то йшли, то бігли, до Співочого поля дісталися захекані й спітнілі, зате майже не спізнилися. Мітинг щойно почався. Промовець повідомив, що на Буковині створено регіональну організацію Народного Руху України, і майдан відповів обережними оплесками.

На сцені цвіли синьо-жовті прапори. Мабуть, рухівців тому й возили автобусами, щоб ніде в місті не майнув український стяг.

Промовці говорили про найгостріші проблеми: чорнобильську радіацію, чернівецьку алопецію, про утиски української мови й культури. Говорили гостру, неприховану правду! А народ усе прибував. На Співоче поле мовби текла жива річка – хлопці й дівчата, старі й молоді, інтелігенти в галстуках і робітники чернівецьких заводів. Рідні, дорогі мені люди, дарма що незнайомі. Хоча знайомі траплялися теж: Ніноччина тітка і той чоловік, що відмикав у селі церкву, здається, він називається Петро Єленюк. Я пошукала серед голів знайомий білявий чуб. Проте марно: Андрія Сметанюка не було. Аякже, той не ризикуватиме. Хай там як, а він у житті збере сметанку. Україну любитиме вдома на дивані. Патріот... диванний.

Між кронами дерев за сценою замайорів плакат, який писали ми з Орисею: «Спасибо партии родной за детство с лысой головой!» Серед людей почувся сміх. Міліціонери кинулися зривати напис, але не могли досягти. Хтось легкий і спритний зачепив його високо-високо, майже до самих верхівок. Та врешті плакат скинули на землю й зім'яли.

– Поглянь, поглянь! – штурхнула мене ліктем

Півоня. – Фіалка зі своїм чернівецьким! Підійдімо ближче, я хочу на нього подивитися!

Ми гусачком посунули між рядами. Біля Фіалки стояли Орися, Василь і довгов'язий хлопець в окулярах. Дуже худорлявий. Дуже кучерявий.

– Товариство, це ж революція! Принаймні її початок! – радісно говорив він. – Панно Фіалко, пам'ятаєте вірш Павла Тичини? Адже це оживає тичининський золотий гомін!

– Поет, точно поет! – гаряче зашепотіла Півоня. – Ха! Панна Фіалка! От чого вона носилася з Тичиною! «О панно Інно, панно Інно!» Я ж казала: якийсь дурбецало!

Фіалчин кавалер не видавався пришелепуватим. Навпаки, то був доволі симпатичний юнак. І звертання «панно» звучало гарно. Ігрекові воно також сподобалося.

– Ага, піймалися брехунці! Це такий у вас пікнік? – раптом почулося позаду мене.

Лишенько - баба з дідом! Я аж вуха прищулила, очікуючи на прочуханку. Але наразі обійшлося: дідусь і бабуся стали вітатися і знайомитися з Орисиними друзями.

– Це Віктор, – представила їм свого довгов'язого Фіалка.

На його грудях яснів синьо-жовтий значок нашого з Орисею виробництва.

– Я давно збираюся передати вам фотографії, – усміхнувся довгов'язий, потискаючи дідусеві руку.

Він витягнув з рюкзака стосик знімків і подав дідусеві. Той став передивлятися їх, усе більше дивуючись.

– Значить, це були ви? – глянув він на юнака. – Ви навіть не уявляєте, як допомогли тоді!

– Та що там! – махнув рукою поет. – Ваш рухівський осередок спрацював блискуче. Здзвонилися з депутатами, задіяли правозахисників, коротше, нарobili шуму.

Зазирнувши на знімки, які перебирав дідусь, я побачила оточених міліцією людей, позад яких видніла сільська церква... Так от хто фотографував з Драпачиноного горіха! Не Василь, а Фіалчин поет! Мабуть, сьогодні був день несподіваних розгадок.

Мітинг тривав; на сцену піднявся представник комуністичної влади.

– Товариші! – звично звернувся він до громади. – У мене склалося враження, що в Рух об'єдналися люди, котрі не бачать, куди їм іти. В їхніх виступах більше емоцій, ніж здорових слухних думок, в них бере гору озлобленість і нетерпимість. Я особисто пропонував записати в резолюції, що Рух рішуче відмежовується від усіх

антисоціалістичних, антирадянських сил, але це положення було відхилене. То куди рухається Рух?

– Годі брехати! Геть з трибуни! – почулося з майдану.

З несподіванки комуніст на хвильку замовк. Тоді спробував продовжити промову, але його вже не слухали. Люди, кричали, тупотіли, свистіли:

– Досить! Докерувалися, що вже й діти лисіють! Ганьба!

– Ге-е-еть! – лунало в десятків горлянок.

Я теж кричала з усієї сили, аж лоскотало в горлі.

– Панно Яринко, чуеш тріск? – нахилився до мого вуха Ігрек.

– Га? Де? Не чую!

– Тріщить Совдепія! Валиться!

– Від крику?

– Ага! Як мури єрихонські!

Єрихон? Єрихонські труби... То щось біблійне. Так, звісно – від гучних звуків труб розвалилися мури Єрихона.

– То кричімо гучніше! Хай руйнується! Ге-е-еть!

– Ге-еть! – кричала й Оріся, аж зривався голос.

Ніби щезла міліція, щезли кагебісти, списки для арештів і вся похмура, гнітюча Совдепія.

Навколо мене стояли вільні люди, і я теж була вільною, я хмеліла від незнайомого, запаморочливого відчуття свободи! Де тепер моя мама? Ото б вона зраділа!

І мама з татом з'явилися (авжеж, це був день несподіванок і дивовиж) – вони приїхали з Києва прямісінько на Співоче поле!

– Звідки ви дізналися про мітинг? – аж руками об поли вдарилася, побачивши їх, бабуся.

– Таж Орися подзвонила! Що діється, Господи! Скільки народу! – торжествувала мама.

Майданом лився спів. Ота гарна пісня про калину, яку співали рухівці під будинком політосвіти. Її підхоплювали старші віком люди, а ті, хто не знав слів, бодай підспівували.

– Що за пісня? Її склали рухівці? – на всі боки крутила головою Півоня.

– Це пісня січових стрільців, – пояснив Фіалчин поет.

– А хто такі січові стрільці?

Він не відповів, натомість теж підхопив пісню:

Виступали стрільці січовії у кривавий тан,

Визволяти братів-українців з московських кайдан!

На «кайданах» спів запнувся, мовби злякавшись небезпечної правди, проте за мить зазвучав ще гучніше:

*А ми ж тії московські кайдани розірвемо,
А ми нашу славу Україну ге-ей розвеселимо!*

Я притисла руки до грудей, щоб угамувати серце, яке шаленіло з радості. Згадалося цьогорічне великоднє вітання: «Христос воскрес!» – «Воскресне Україна!» Здається, вона справді воскресла.

– Сла-а-ва! Сла-а-а! – котилося майданом.

Поруч зі мною стояли батьки, стояли дідусь з бабусею, Оріся та її друзі. Стояла наша бойова четвірка.

Вітер змін гудів над нашими головами.

Замість епілогу

Добрий день, Ігреку!

Ми домовилися листуватися, от я й пишу. Але якби не домовлялися, я все одно написала б, тому що в Києві таке діялося! Я просто мушу тобі розповісти! Бо в газетах нічого не пишуть, про Рух вони друкують хіба що лайку. З 8 по 10 вересня відбувався Установчий з'їзд Руху, і ми з батьками стояли під політехнічним інститутом, де проходив з'їзд. Виступи транслювали надвір, і ми чули все, що говорилося на з'їзді. Ігреку, що то були за виступи! Чесні, правдиві! На з'їзді зібралися сміливці! А ще там грала музика, що аж стрясала душу. Кажуть, що то козацький марш. На з'їзді я почула його вперше.

Дехто прийшов з синьо-жовтим прапором, і ми дуже раділи, що прапорів цілий десяток!

А тоді ще один принесли! От їх дванадцять! П'ятнадцять! Уже є шістнадцятий! Коли ж з'їзд скінчився і з залу вийшли делегати, прапорів стало море! Суцільне синьо-жовте маєво!

Весь люд рушив Брест-Литовським проспектом. Казали, що буде мітинг біля пам'ятника Шевченкові. Попереду йшли рухівці. Мов з-під землі з'явилися міліцейські автомобілі. Вони ганяли проспектом і гриміли з мегафонів: «Разойдитесь! Вы нарушаете общественный порядок!» Люди поступилися на тротуар (на Брест-Литовському він широчезний). Але ходу не припинили. Міліція дуже правильно робила, що кричала в мегафони, бо розбудила пів Києва! У будинках ворушилися фіранки, відчинялися вікна, хтось визирав крадькома, інший зопалу в самій білизні вискочив на балкон – усі дивилися, мов не вірили власним очам, бо бачили неймовірне! Цілісіньку вулицю мужніх, рішучих, вільних людей! Тут я могла б написати, як у казці: «і я там був, мед-горілку пив, по вусах текло», але ж ти знаєш, що вусів у мене немає.

Потім був мітинг біля Тараса. Виступали відомі письменники, вчені і сміливці з Гельсінської спілки. Говорили коротко, бо вже минула північ. Вкінці знову заграв козацький марш. Ми з батьками ледве встигли на останній поїзд метро.

Ігреку, це – бомба!

*Більше не можу писати, бо ще уроки не вивчені.
До побачення!*

Дуже-дуже-предуже чекаю твоєї відповіді!

Ярина

P.S. Ха-ха! Моя мама казала, що якби побачила наш синьо-жовтий прапор, то більше нічого в Бога не просила б. Натомість тепер вона дуже сильно надокучає Богові. Особливо коли чує, як по телевізору шпетяють Рух: Боже, покарай їх! Боже, та щоб вони виздыхали! Якби Бог її послухав, у світі не лишилося б жодного комуніста!

Добрий день, а може вечір, дорога Яринко!

Микола сказав мені потрясну новину! Що ви з Ігреком порозумілися, і в вас усе о'кей! Ура! Хіба я не казала, що так буде? Ми з Миколою часто говорили про вас. Микола думав, що Ігрек тобі не дуже подобається, але я знала, що то не так! А тепер Микола каже, що Ігрек закоханий в тебе по самі вуха! Ура, ура, ура!

Ми з Миколою часто бачимося. Зустрічаємося в школі на великій перерві, а ще ходимо разом у клуб на репетиції хору. Микола також записався в хор. Ми вже вивчили дві стрілецькі пісні: «Ой у лузі червона калина» і «Повіяв вітер степовий». Мене вибрали солісткою! Уявляєш? Я так

хвилююся! Скоро ми будемо виступати на районному огляді, і я не знаю, яке плаття вдягнути. Але Андрій Іванович (керівник хору) сказав, що ми всі будемо в народному вбранні. Значить, я вдягну мамину сорочку. Побажай мені успіху!

Ми з Миколою ходили на «Червону руту». Там таке творилося! Але тобі, напевно, про фестиваль написав твій Ігрек. До речі, він справив рокерську вишиванку (це він її так називає) – чорну сорочку, вишиту червоним. А ти часом ще не рокер?

Приїжджай на осінні канікули!

Савчук Півонія Миколаївна

Жду ответа, як соловей лета!

Доброго дня, панно Яринко!

Дуже шкодую, що не поїхав у Київ, коли відбувався Установчий з'їзд Руху. Але я мав невідкладну справу: разом зі знайомими хлопцями-рухівцями працював у Яблунові на Івано-Франківщині, де закінчували розкопувати могили людей, яких замордували комуністи. То були навіть не могили, а три криниці, закидані трупами вперемішку з мінами і гранатами. З навколишніх сіл приходили люди, за недотлілими речами знаходили останки своїх рідних. Яринко, згадаєш мої слова: Совденії – каюк! Тепер, коли розкрилися ці страхітливі злочини, ніяке кадило їй не допоможе.

Вернувшись з Яблунева, я знищив свій піонерський галстук, причому демонстративно. У школі на великій перерві подер ту червону ганчірку і підпалив. Диму був повний коридор. Думав, що Ніночка верещатиме, а вона – нічого. На наступній перерві підійшла до мене і сказала, що також підтримує патріотів, і якщо ми створимо український молодіжний осередок, пластовий чи щось у такому дусі, вона готова його очолити.

А ще в нас було величезне, абсолютно потряс-не свято – фестиваль «Червона рута», присвячений пам'яті Володимира Івасюка. Ти не можеш уявити, що тут робилося! Влада стояла на вухах, гостей на вокзалі зустрічали ешелонами міліції, навіть у готелях у кожному коридорі тупцювали міліціонери з кийками. Але то ніц не допомогло.

До фестивалю ніхто не знав, чи існує український рок. Вважали, що його немає, бо в радянській країні його не могло бути. А він є, та ще й потужний! На фестиваль приїхало понад два десятки рок-гуртів. Наші старі Чернівці двигтіли від їхньої музики, як від землетрусу! Молодь фанатіла! Концерти затягувалися за північ. Але й після того люди не розходилися. Співали стрілецьких пісень. Усе місто раптом заговорило українською. На вулицях – вишиванки! На концертах – синьо-жовті прапори! Комуняки припухли. А коли на

заключному концерті на сцені заспівали «Ще не вмерла Україна», комуняки припухли остаточно. Тепер верещать, що то був не фестиваль, а націоналістичний шабаш. Я став фанатом українського року, зокрема рок-гуртів «ВВ», «Кому вниз» і «Брати Гадюкіни».

Яринко, а пам'ятаєш шахтаря, який говорив, що йому все одно, ковбаса чи колбаса, лиш би вона була? Львів'яни розказували, що люди завалили його посилками з ковбасою, – хай нажереться! Став чоловік посміховиськом на всю Україну.

Твій друг Ізрек (Ігор Косовець)

P.S. Ти гарна дівчина і справжній друг, Яринко!
Ти мені дуже-дуже-предуже подобаєшся.

I.K.

Пуму я не забула. Я все ще сподіваюся... Неможливе часом стається, тепер я це знаю. Може, вона повернеться. З'явиться в бабусі чи в Києві, де колись жила. Про всяк випадок я з'їздила в колишній Орисин гуртожиток і повісила оголошення: якщо хтось побачить таку й таку кішечку, подзвоніть за таким-то номером, будь ласка!

Її фотографія у променистій вербовій рамці висить у мене над столом. Рамку виплів Василь, а фотографію віддрукували зі слайда. То було

складно й дорого, але я впростила батьків. Пума – то щемлива струна моєї душі, мій пухнастий чорно-білий спогад.

Софрониха знову приятелює з моєю бабусею. Жодного мітингу в Чернівцях вона не пропускає, і гучніше за неї ніхто не кричить: «Геть комуняк!»

Дідусь вступив у товариство репресованих і в церковне братство Андрія Первозванного. Бабуся мусила з тим змиритися.

На геройському перехресті (там, де загинули бандерівці) збудували капличку. І все село несе туди свічки. Їх ставлять за упокій Кантемира з його побратимами і за своїх рідних, що загинули на фронті. Увечері капличка ясніє, мов сузір'я.

Орися вийшла заміж. За кого? Ха! Вгадайте з трьох разів! Я тільки скажу, що едельвейс зробив своє, дарма що був засушений. От і не вір легендам.

Тепер вони, тобто Орися і Василь, разом мітингують, разом плетуть рамки з верболозу, а ще потрошки підторгують на базарі. Базар їх рятує, бо зарплату в школі місяцями не виплачують. Не тільки в школі – в усій країні по півроку затримують зароблені гроші. Моїм батькам теж, тому буває скрутно.

Батьки також ходять на мітинги. Ми й зараз збираємося на Ланцюг Злуки, бо сьогодні 22-е

січня. Має бути щось схоже на живий ланцюг у Прибалтиці. Але прибалтам було легше: свій ланцюг вони робили влітку, та й відстані в них коротші. А в нас: від Львова до Тернополя, далі до Києва – мало не півтисячі кілометрів! На додачу холод, мороз, зривається віхола – січень же надворі. Тому я страшенно хвилююся: чи вийдуть люди? Чи вистачить хоробрих, щоб стояти уздовж траси від Львова аж до Києва?

P.S. Вони вийшли!

Незліченні тисячі!

Україна прокидається! Виринає після трьохсотлітнього сну, ніби втрачена Атлантида. Гей, Європо! Ми живі! Ми знову є!

І будемо!

ЗМІСТ:

Розділ 1. Переполох у поїзді	5
Розділ 2. Софрониха оголошує війну	14
Розділ 3. Ігрек	23
Розділ 4. Вірна ленінка Ніночка	35
Розділ 5. Сварка	48
Розділ 6. Чорна магія Софронихи	61
Розділ 7. Вільні духом	70
Розділ 8. Чотири свічки	83
Розділ 9. Ромашки при місяці	95
Розділ 10. Нічні пригоди продовжуються	104
Розділ 11. Ніночка підозрює	115
Розділ 12. Скандал на святі	127

Розділ 13. Небезпечний прапор	139
Розділ 14. Розплата	152
Розділ 15. Четвірка знову діє	163
Розділ 16. Андрію, коноплі сію.	174
Розділ 17. Орисина таємниця	186
Розділ 18. Велет на глиняних ногах	199
Розділ 19. Загадкова пропажа	213
Розділ 20. Новий удар	226
Розділ 21. Сон літньої ночі	237
Розділ 22. Воскресаємо!	248
Замість епілогу	262

Цю книгу надруковано на екологічно чистому книжковому папері,
що зменшує контрастність, полегшує сприйняття тексту
і спеціально призначений для друку дитячих видань

Scanning & book-mastering

Літературно-художнє видання

Зірка Мензатюк

Як я руйнувала імперію

Для середнього шкільного віку

Обкладинка *Ростислава Попського*

Головний редактор *Мар'яна Савка*

Літературний редактор *Катерина Міхаліцина*

Технічний редактор *Роман Коник*

Макетування *Андрій Бочко*

Коректура *Іван Федечко*

Підписано до друку 12.09.2016. Формат 60×84/16

Гарнітура Minion Pro. Умовн. друк. арк. 15,81

Наклад 5000 прим. Зам. № 6-10-2123.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК № 4708 від 09.04.2014 р.

Адреса для листування:

а/с 879, м. Львів, 79008

lev@starlev.com.ua, www.starlev.com.ua

Львівський офіс:

вул. Лемківська, 15-А

тел./факс: (032) 240-47-98,

моб. тел.: (067) 502-75-12

zbut@starlev.com.ua

Київський офіс:

М Контрактова площа

вул. Нижній Вал, 3-7

тел: (044) 425-63-93

моб. тел.: (067) 341-03-10

kiev-office@starlev.com.ua

Віддруковано ПРАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус»

вул. Різдяна, 11, м. Харків, 61052

Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011

www.globus-book.com

ISBN 978-617-679-056-3

9 786176 790563 >

www.starylev.com.ua